सितु

च्वसापासा

दिल्ला गुंला

६५

प्रधान सम्पादक
प्रेमबहादुर कसाः

'सितु' (साहित्यिक निलापौ)

छगुया २५-
आजीवन ३००।-
सह-संरक्षक १०००।-
संरक्षक ५०००।-

प्रधान सम्पादक
व
प्रकाशक
प्रेमबहादुर कसाः

सम्पादक
पूर्ण वैद्य

सह-सम्पादक
पुष्प चित्रकार
बुद्द सायमि

व्यवस्थापक
दवल काजी तुलाधर

ज्याकुथि
५०३, केल त्वाः
यासंपालिल येँ १०
फो. नं. २-१३७१४

थुगु ल्याखय्

थःगु खँ

भाषा-अभिव्यक्तिया मंकाः थल खः। ज्ञान, अनुभवया कालबिल यायेगु कुथि खः। उकिं याकःचिया भाषा दये फइमखु। देया कला, साहित्य थें हे भाषाया श्रष्टा नं व्यक्ति विशेष मखु। लोक खः। जनता खः। व्यक्तिया अध्ययन, अनुभव भाषाया थलय् प्वंकलकिं व छुह्य-सियामक मनुसें सकसियां नुवनी। न्ह्यायेंजाःगु गहन अनुभव, जटिलतम सिद्धान्त नं भाषाया खँग्वलं जः छेनकिं सामान्यकरण जुयाः जन-मानसय् न्यनावनी। भाषाया जीवित अस्तित्वया आधार हे जन-ल्वचु खः। जनता कय्च्यानाच्वंतले भाषा घइगु गबलें नं सिइमखु। उकथं हे साहित्यया आधार (Raw Material) नं जन-जीवन हे खः। अले व्वया उपभोगि व उपयो-गिताया कसि नं जनता खः। उकिं भाषायें हे साहित्य नं जन-जीवनय् मथिइकं जन-उपयोग मजुयेकं म्वाना च्वनेमफु।

भाषा मदयेकं अनुभव पुनावने मफु। ज्ञानं नवाये मफु। देया जन-मानसय् अनुभवं कुलाः सृजनात्मक भाव, बिचाः थनाबिइगु, स्वचिन्तनया गति बिइगु थःगु मां भाय् हे जुइ। जातिया भाषा व जातिया कला संस्कृतिया प्रभावमय धाः खः। संस्कृतियात संस्कार याइगु मू व्याभः खः। व्यक्तिगत स्वार्थं सामुहिक भावना सिनावनाच्वंगु थौंया इलय् कला साहित्यया मदिक्क न्ह्यानाच्वनिगु संस्कारं भीसं संस्कृतिया नविकरण यायां सामुहिक भावना म्वाकाः व्याक्कं जन-मानसय् मानविय संवेदना थना बिइगु हे थौंया साहित्यया मू ज्या खः।

संस्कृतिया सद्भावनायात जीवनय् फूचायेकिगु हे कला साहित्य जूगुलिं व्वयात समाजय् पिब्वइगु छें य् छें य् व्याकीगु साहित्य-पौया नं मू तःच्वः। उकिं जाती व देया मान-सिकता थनिगु गुगुनं साहित्यिक-पौयात यात व सुर्थां लाकेत दकलय् मदयेक मगाःगु छता खँ आर्थिक-लिधंसा खः धइगु खँ 'सितु'-या थ गु तःबँया अनुभवं धयं।

लिपातक भाषा साहित्यया सुसाःकुसाः यानावनेत 'सितु'-या छगू स्थायी-कोष स्वनेगु कुतः जुयाच्वंगु दु। धात्थेंला, गुगुं नं साहित्यिक पत्रिका म्वाकातयेगु धइगु हे व भाषाया साहित्यिक-प्रतिभातय्त म्वाकातयेगु खः। वया ब्वनिंपिं म्वाकातयेगु खः। अभ्र ला, मानवताया लागिं अनिष्टताया विरोधय् छुं यानाच्वनेगु खः।

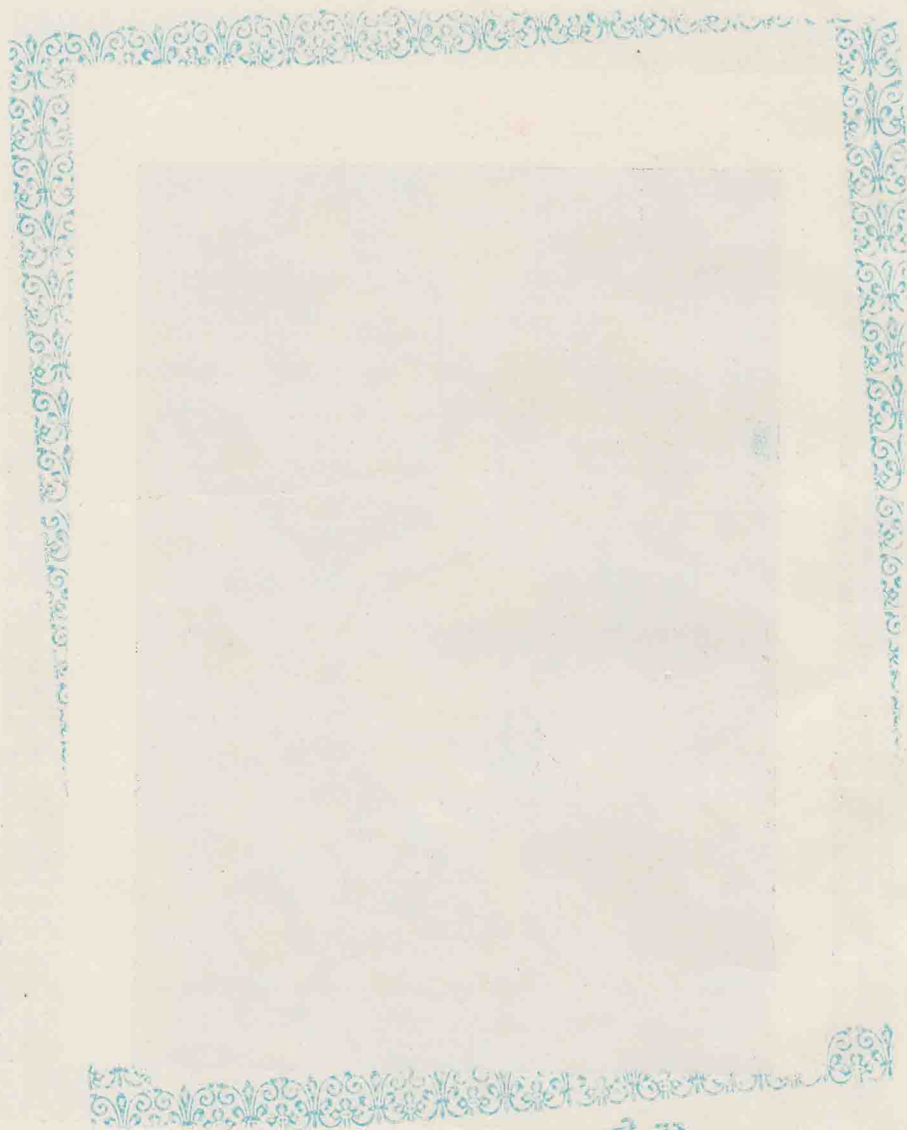
थ्वहे भाषा-साहित्यिक उद्देश्यया हनाय् 'सितु'-या छगू स्थायी-कोष स्वनेगु जिमिगु ग्वसाः खः। गुकिया व्याजंजक 'सितु' बिदनेत गाः थव। थःगु धुकूकथं च्वमि भागु मय्जुपिन्त पिवंगु च्वसुया लागिं फुकथं पारिश्रमिक बेछाया बनेगु 'सितु'-या ग्वसाः दु। आः थथेंयात समा-लोचनात्मक च्वसु, भाषा अन्वेषण, कला-संस्कृति, विज्ञान व इतिहासया विवेचनात्मक च्वसुयात निं छुं पारिश्रमिक बिइगु ज्या छुना। अथे हे भाषा साहित्यप्रेमि भाजु मय्जुपिनिगु ग्वहालि बल्लाना वन धाःसा सितु स्यस्यलाःगु च्वसु मुनाः सफू पिकायेगु ग्वसाः नं दु। 'सितु'-या थ्व उद्देश्यया लागिं मू-हामा (संरक्षक), हामा (सह-संरक्षक), आजीवन ग्राहक व ग्राहक जुयाः ग्वहालि यानादिसँ।

'सितु'-या थुगु ल्याः सह-संपादक भाजु पुष्प चित्रकारं थः अबुगुया पुण्य लुमन्तिइ विकयाः 'सितु'-या स्थायी-कोषयात ग्वहालि याना दिइगुलिं 'सितु'-जः वय्कःप्रति दुनुगलंनिसें सुभाय् देछाया।

स्व. हिराबहादुर चित्रकार

(ने. सं. १०१४ गुंला — ने. सं. १०८६)

नहि बेरन बेरानि – समन्तीध कुदाचनं
अवेरेन च सम्मन्ति–एस धम्मो सनन्तनो

दँ १५ ※ नेपाल सम्बत् ११०४ ※ चिल्ला–चउला ※ विक्रम सम्बत २०४१ ※ ल्या: ६५

पुलांगु म्ये

राग ··· ··· ··· बारमास

हे मधुरी स्वानया मुखुरि धे ङन मन थनि
दे हे ह अबेरस होहो स्वान इवार जुया फुत
हे हरषन जि ब्वनायन बनस जि वात छिन
दे हे ह छुया अभार तिरि धरन (ह) जे रा (हा) त
हे ह तमन जि पिब्वावया मगन सुवान मदुले
हे ह अग्यानी मिसाया मन थिदन (ह) म (ह) नेन
हे ह बरिखाया भय जुर घरबारं बुदसे न्ह्याकनं
हे ह खोयाव जि खोबि भारेन कोब्वात
हे ह अरूण वरूण वरुदानी दाता सिद्धि वज्रजोगिनी
हे ह ह्लाकह्नया मन पुलेयाव थ (ह) कुरा (हा) नी

न्ह्यब्व:ह्म – प्रेमबहादुर कसा:

पुलांगु बाखं

ओं नमः श्री विश्वकर्माय "अथ नेपाल भाषा लिष्येते"

भोजदेव राजाया आज्ञा कास्य गृह आलंभ यायत अष्ट वर्गस श्वयाव ध्वजस राचकं किग्व स्वने सम्पत्ति लायु ॥१॥ धुमस लातसा लोगि जुयु, थ्वगु थायस भुवुलि दयके भिङ ॥ सिंह क्वथास लातशा लक्ष्मि बधय जुयि सत्रु हानि जुयि, क्वाथ दयके भिङ राजायात ॥ श्वान क्वथास लातसा सत्रुया भय, थ्व कुलि दयके भिङ ॥ वृष क्वथास लातसा नाना सम्पत्ति फल, राप चाला दयके भिङ ॥ खत क्वथास लातसा नाना व्याधिनं कयुओ, थ्व थास अग्निसाला दयके भिङ ॥ गज क्वथास लातसा आय बधय जुयि राभ जुयि स्वभाग्य फल लायुओ ॥ ध्वाछे क्वथास लातसा बात पित्तन कुष्ट रोग दयिओ, धुकुति दयके भिङ ॥

पुरापूर्व्व कालस कास्यप छयाह्म ऋषिया कलात सिंहिनिका धयाह्म रकसिनि । थ्वया कार्यपि निह्म ॥ राहु छह्म । थ्वपनि सकस्यान ध्वंह्म काय, अति मत्यङ । थ्व वस्तु महाबलओंत जुया ॥ छह्म छह्म ओ ल्वाय सुनानं फुके मफु, जोधाम पायके ॥ थ्वया निमित्तिन समस्त देवलोक ग्याक ॥ थथे ग्याङाओ चोङ बेलस श्री ब्रह्मायनि, विष्णुकि, महेश्वर चतुदस भूवन पर्य्यंत देओ सभा दयकाओ समधार याना ओ चोङ बेलस थ्व राहुनं वास्तुनं अमृत पान भोग्य याय तेङ बेरस थ्व कास्यप ऋषि ओनाओ चोङ बेलस कृष्णनं चक्रनं पालाओ राहुया सलिर नित्वाक दत । वास्तुन थ्व अमृतपानया बलन राहुया सरिलभिङ ।ब्रह्मण ब्राह्मण नक्वनक्वतु जुल । थथे जुयाओ चोङ बेलस वास्तुया अति क्रोध उत्पत्ति जुयाओ समस्त देव लोकस्त थिस ङनलिसे छोत । ओले २ बलबल लेतुलेतुलाओ छोतं । देओलोक बुनाओ लिथे देव लोकन वास्तुयाके विमति यानाओ छलबलन देवलोकनं सेवा स्तुत्य यात । थ्वतेया कारणस वास्तु पूजा यायमाल । थ्वतेया कारणे देवल दयकुसां मण्डप दयकुसां विहार दयकुसां चैत्य दयकुसां सर्व्व क्रीते पृथिव चोङह्म वास्तुयात एकाशी पूजा यायमाल । थुकिया अर्थ वास्तुनं तेलाओ तय स्वभाव सियके । थ्व बेलस समस्त देवलोकन वास्तुयात बंध यात जुलो शुभ ॥

नेपाः भाषा, संस्कृति व धर्मया ख्यलय्
तच्वकं तःमि । थुज्वःगु महत्वपूर्ण कला – संस्कृति
व भाषायात थौंया ल्याय्ह्मतसें च्यूताः मतसें
न्हंका छ्वल धाःसा थ्व नेपाःमितय्गु निर्मितजक
मखु संसार या निर्म्ति हे छगू दुर्भाग्यपूर्ण खँ जुइ ।

डेभिड एन. गेल्नर
(अक्सफोर्ड विश्वविद्यालय)

संसारय् च्वंपि प्रत्येक जाती भूत, प्रेत बोक्सि, किचकन्या, छ्वास अजिमां आदी बिश्वास याइपिं मनूत आपालं दु। थुमिगु थाय्बाय् छुं छुं कथं आतक नं मनूतय्गु नुगलय् दनि। थौंकन्हय्या आखः ब्वनातःपिं मनूतसें थन्याःगु खँय् पत्याः मयाः। अय्सां मनूतय् मनं थुमिपाखेया ग्याःपहः मतंनि। राजवंशीतसें नं थुमित पत्याः याःगु खने दु। थ्वयानापं फूफाः याइपिं झाँक्रि, धामि, बिजुवा आदि नामं नांजाःपिं डाक्टर बैद्यत नं ह्लोमजू। थन्यागु ज्या याइपित राजवंशीतसें ओझा धाइ।

राजबंशीत गुबलय् गनं वल धकाः आतक नं बांलाक त्याजीक धाये मफुनि। थ्व खँय् बिद्वानपिनि थीथी बिचाः दु। च्वमि बिक्रम संवत् शुरु जुइ दोछिबें न्ह्यो पूर्वपाखें बोरो जातिया छ्थ्वः मनूत भारतय् दुहांवल। इपिं ब्रह्मपुत्र खुसि सिथय् च्वनेगु यात। लिपा बुलुहुँ इपिं आसामया मेमेगु थासय् व पूर्व बंगालय् न्यन। इपिमध्ये सुं सुं थौंकन्हय्या बिहार व नेपाःया झापा मोरङ जिल्लाय् सयाच्वन।

बि. सं. १२६३ पाखे बख्तियार खिलजीं सँदेशय् हता वंबलय् लखनावति व सँदेया दथुइ लाःगु बनय् व गुँइ मंगो जातिया कोच, मेच व थारु जातिया मनूत दुगु खः धकाः उगु इलय्या बिवरणय् च्वयातःगु दु।

राजबंशीतय् द्यो व ओझा

– स्वयम्भू लाल श्रेष्ठ

बि. सं. १३१८ पाखे सम्पादन याःगु 'तवाकत – ई – नासिरी' धयागु सफुतिइ कामरुपे कोच, मेच व थारुत बास यानाच्वन धकाः च्वयातःगु दु। हजसनं च्वःगु दु – 'आर्यत वये न्ह्यो हे कोचत बये धुंकूगु खः। हाजों कोच राज्यया नी स्वात। हाजोया छय् बिसु हिन्दू जुयाः बिश्वसिंह जुल। लिपा थःत कोच धायेगु तोताः राजबंशी धायेगु यात।[1]

डाल्टनं कोचतय्गु रूपरंग स्वयाः थुपिं अनार्य धाःगु दु। नापनापं इमित ड्राबिड बंशया भुईया परिवारयापिं धाःगु दु।[2] बेभरलीं कोच, राजवंशी व पालियायात छगू हे जातिया भाःप्यूगु दु।[3]

डा. हण्टरं धाःगु दु – 'हाजोया छय् बिश्वसिंह हिन्दू धर्मय् दीक्षित जुल अले कोच धायेगु तोताः राजबंशी धायेगु यात। ततःधंपिं व बुंज्या याइपिं सकसितं राजबंशी धायेगु यात तर ज्यामि जुयाः

---

1. Journal Asiatic Society of Bengal (1849) Vol XVIII Part II Page 704-706
2. Descriptive Ethnology of Bengal (1872) Page 80-92
3. Census report of Bengal (1872) Vol 17. Page 130

गद्दपि कोचया कोचंतु' बुयाच्वन ।[4]

एच. बी. रोनों च्व:गु दु – 'कोच जाती व मेपि हिन्दू जाती ब्याहाबारी कालबिल बुसेंलि इमिसं थ:पिनिगु बानि तोतल । इपि बंगालितलिसे आपा: मिलय् जू ।[5]

एच. बोइल्यूं च्व:गु दु – 'कोच अथवा राजबंशीत ह्लापांनिसें हिन्दू मखु । लिपा हिन्दू जूपिं आदिबासी ख: । जलपाइगुरि व कूचबिहारया जुजुपिं छगू हे बंशयापिं ख: । इमिसं थ:त शिव व योगिनी माधवी देबिया सन्तान भा:प्यू । इमिसं थ:त शिवबंशी धाइ । उकिं कोचतसें थ:पित जुजुया बंशी अथवा राजबंशी धायेगु या:गु ख: । थौंकन्हय् गुलि गुलि राजबंशीतसें थ:पित परशुरामं क्षत्रीत दक्व नाश-या:बलय् बिस्युं वनाच्वंपिं क्षत्रीतय् सन्तान ख: धका: धायेगु यानाहल ।[6]

रिजलें कोच, राजवंशी आदियात उत्तर – पूर्व व पूर्व बंगालया ड्राभिड जातियापिं ख: धका: धा:गु दु । इमिके मंगो छिं ल्वाकज्या:गु दु । ··· इमिसं थौंकन्हय् ब्रम्ह पुरोहित तइ, ब्रम्ह धर्म पालन याइ । इमिसं थ:त काश्यप गोत्रयापिं धाइगु । ··· हिन्दू कोचतय्‌त राजबंशी धाइ । इमिगु भाय् पूर्व बंगालया भाय्‌लिसे ज्व:ला: ।[7]

गेटं धा:गु दु – 'कोच व राजवंशी ब्याग: ब्याग: जातयापिं ख: । कोचतसें थ:त राजबंशी धाइ, तर कोचत मंगोल ख: अले राजबंशीत ड्राबिड जातियापिं ख: । थ्व नं इमिसं कोच जुजु जुइ न्ह्य:निसें कयात:गु ख: । थौंकन्ह्य् कूचबिहारय् राजबंशी धाइपिं या त शुद्ध कोच ख: गुह्यसिया ख्वा:पा:या ऊन हाकुहाकु धाया मंगो रूपरंगया ख: अथवा कोचतलिसे ल्वाकज्या:पिं जातिया ख: ।[8]

ओमेलें च्वयात:गु दु–'राजबंशी अर्थात् बरुवा मुगत, बंगालि मिसात व बर्मी मिजत अथवा बंगालि मिजं व अराकानि मांया लँ दुपिं ख: ।[9] एस. के. चटर्जी च्व:गु दु–'उत्तर बंगालया मनूत आपा:थें बोरो बंशयापिं ख: अर्थात् अस्ट्रिक–ड्राबिड–मंगो मिश्रित जातिया । इमित थौंकन्हय् कोच धायेगु या: । हिन्दू जूपिं वा बछि हिन्दू बोरोतसें थ:पिनिगु मुलयगु सँय्–बर्मी भाय् तोता:, बंगालि भायया उत्तरपाखेया कचाभाय् ह्लानाच्वन । इमिसं थ:त राजबंशी धायेकेगुलिइ त:धं भा:पिया-च्वन । थ:त क्षत्री ख: धका: धयाच्वन ।[10]

थ्व ख: राजबंशीतय्‌गु खँ । आ: भ्रासें राजबंशीतय् द्यो व ओभाबारे खँ ह्लाये ।

थुमि प्वाथय्‌दुपिं राजबंशीनीतय्‌त बह्नी याक:चा पिने छ्वइमखु । सिथं यंकीबलय् नापं छ्वइ नं मखु । श्राद्ध याइथाय् भ्वजय् नं छ्वइ मखु । पिने बन कि भूतं ज्वनी हँ । इपिं मंगलबार व शनिचरबारखुन्हु उखेथुखे पिहाँ वनीमखु । खुसि हाचां गाइमखु । थ्व खँया पालन मयात धा:सा प्वाथय् दुनेच्वंह्म मचायात घा:पा: जुइ, मभिनी हँ । गुबलें गुबलें सीनं य: । प्वाथय् दुह्म मिसाया भा:तम्हेसिनं नापं सी कुबी व सिथं यंकीबलय् सना: वने मज्यू हँ । वं थ:गु हे ह्लातं भोग बीगु अथवा

4. Statistical account of Bengal (1876) Page 402
5. Wild Tribes of India (1882) Page 146
6. Census report of the district of Jalpaiguri (1891)
7. The Tribes and Castes of Bengal (1891)
8. Census report of Bengal (1901)
9. Census report of India (1911) Vol V Part I
10. Kirata Jana Krti (1951)

न्यां लाःबने नापं मच्यू हुं ।

छुं मबंसे मच्यूगु ज्या दयाः मंगलबार व शनिचरबार प्वाथयद्‌ुह्ला मिसा पिने वन धाःसा ओभा सःताः मंत्र ब्वंकी । छगः थलय् लः तयाः स्वां छफो कयाः मंत्र ब्वनी अले छपनंनिसें तुतिइ थ्यंक भारे याइ । भूत प्रेत बिसिक छ्वयेत लखं छ्वाकी ।

लां मगाबकं प्वाथयद्‌ुह्लसिया प्वाथय् स्यात बायेव छेंया बकालि नंकिपिसं च्वथाय् हे स्याना ब्वनीगु कि सरेसरे जुयाः स्याइगु धकाः न्यनी । सरे जुइगु किसिमया जूसा बेत पोइरी बिठ धाइ । पुना हूल धकाः ओभा सःतके छ्वइ ।

प्वाथय् दयाः स्वला लिपा भूत प्रेतं मिखा बंकी धकाः प्वाथय् दुह्लसिया गःपतय् मंत्र ब्वनाः मंत्रकपं हाकुगु ब्वखा ब्वखायेकी प्वाथयद्‌ुह्ला मिसाया ह्लासुख मंत धाःसा नं ओभा सःती । वं ह्लाय् मच्यूसे हे तापाकं भारे याइ । भूत प्रेतं यानाः हे थज्याःगु दुःख सीगु खः धकाः भाःपीगु । मिजंह्ला भूत-यात दुवारी ठाकुर व बोक्सियात प्यातानी धाइ ।

भूत प्रेतपाखें छुं मजुइमा धकाः प्वाथयद्‌ुह्ला मिसां चक्कु अथवा नंया छुं बस्तु धाना तइ । बहनी द्यनीबलय् लासा तःलय् चक्कु तयाः द्यनी । गनं गनं न्यां लाइगु जाः अथवा तुफि थनातयेगु चलन दु । गुलिं गुलिं मिसातसें नं कू दुगु जंत्र लप्पाय् चिनातइ ।

इलं गायेधुंका नं मचा मबुल अथवा मचा बुइ थाकुयाच्वन धाःसां नं ओभाया ब्या वइ । बार्चा छगलय् तू चिकं कयाः उकिइ मंत्र ब्वनी । अनंलि थ्व चिकं मेह्ला छह्ला मिसायात बियाः प्वाथय् दुह्लसिया प्वाथय् बुइके बी । थुलि यानाः नं मचा मबुल धाःसा बार्चा छगलय् लः तयाः अभ कडागु मंत्र ब्वनी । व लः भचा त्वंकी, भचा प्वाथय् बुइके बी । थुलिं नं याउंक मचा मबुल धाःसा दुवारी ठाकुर यात बखं छायेगु कबुल याइ । गुबलें गुबलें प्वाथय् दुह्लसिया प्वाथय् थीक जडी चिकी । थ्व जडी मचा बुइसाथ लिकया बी माः नत्र मचा छें नापं पिहांवइ हुं ।

छुं यानाः नं मचा मबुल धाःसा प्वाः स्याना हे च्वन धाःसा व मिसायात वया भाग्यय् च्वया-तःथे जुइका धकाः तोता बी । अले भूतकालीया पूजा याइ । थ्वेत 'महान्ति करा' धाइ । महान्ति याइह्ला ओभा थः चेलात नापं वयाः पिनेच्वना भूतकालीया भजन याइ । भजन सिधयेसाथ याउंक मचा बुइ हुं ।

भूतकालीया भजन

धुवा (सकलें पाःलाक) :–

ओगे, बिषेर चोटे बिषेर चोटे
उपजिल् काली गे बिषेर चोटे

पयार (ओभानं) :–

दशमास दशदिन दिवसे पुरिल्
हारिया कोनेर भिति बेवा गिरजिल्

आसमान भाङ्गिया नारीर माथत् पडिल्
परथमे छुटीगेइल जलेर भुङ्कार
तारपर छुटीगेइल देवी दिल् देखा
देवीर कान्दन गेइल सगौ राजपुरी
इथिर घर उप्जिल् काली भैरव भवनी
तार पाछत् उप्जिलं काली सुन्दरी
कालीर कान्दन गेइल तिन कोण पिथिवी
इषिर घर उप्जिछे राइकोस मुरति
देवी उप्जिल् काली उप्जिल्
चण्डि उप्जिल् भैरव भवानी
याखे नारे उप्जिल् ए पाच बोहिन
आव गेइल कपिलास घरे बसिल जिप्
कान्दन सुनिया आसिल जत पारार लोक
कि करेछित् इषि बुडा निचन्दे बसिया
घरेर आगत् सोना दाई आनेक डाक दिया

भावार्थ:– भिमा व भिन्हु दत । आकाशया उत्तर पश्चिम कुनय् नँ न्यात, प्वा:स्या:ह्म मिसायात कल । ह्लापां मचा दुगु ह्लिचा पंम्हुल, हि बा:बा: वल । संध्या:का:ईति देबी बुल । वया सलं सर्ग: थ्वल । उबलय् ऋषिया छेँ भैलद्यो व भवानी बुल । लिपा काली बुल । कालीया सलं पृथ्वीया स्वकुनय् थ्वत । ऋषिया लँतिथें जा:पिं म्ह्याय्पिं । थुकथं देवी, काली, चण्डी, भैरव व भवानी बुल । थुपिं न्याह्म छग:प्वा:या तताक्यहे ख: । इमि स: ताया: गामा:त मुन । छु यानाच्वना धका: ऋषियाके न्यन । छेँ न्ह्योनेच्वंह्म सोना नांया तुतुमां स:ताहल ।

राजबंशीतसें भूत प्रेत मानय् या: । इमिसं थ:पिंत "सास्ति याइ, कसा नकी, सभिकी" धैगु धारणा दु ।

राजबंशीतसें माने याइपिं भूत प्रेत आदि द्यो :–

भूत–मिजंत काल मवयेकं सित धायेव वया आत्मा भूत जुइ । थन्या:पिं प्रेतत पंभालय् अथवा सेवरा सिमाय्च्वनी । मनूत सिना:लि श्राद्ध मया:तले प्रेत जुयाच्वनी । थुपिं झ्यालं, ध्वाखां अथवा न्ह्यागु प्वालं नं छेँ दुहां वयेफु हँ । थुमिसं चा ह्लि न्ह्याबले नं मनूतय्त हमला याइ हँ । हमला याये न्ह्यो न्हापां भौचा जुया: अथवा चाग्वारां कयेका: मनूतय्त ख्याइ ।

भूतं ज्वंपिं मनूत ग्याइ । इमि न्ह्योने सुं हे मव:सा क्यू धका: च्वनी । थुरु थुरु खाइ । सुं नापं बांलाक खँ ह्लाइमखु । तर गुबलें गुबलें इतिइति ह्लिली ।

अले ओभा स:तके छ्वइ । वं छग: थलय् नील: काइ, छ्पा: निपा: लप्ते नं काइ । मंत्र ब्वना: लप्ते लखय् वां छ्वइ । ओभानं लखय् भूत खनी हँ । 'छ सु हां' धका: न्यनी । लिस: वइमखु । अले ओभां व मनूयात ब्वातुक ब्वनी । जालं तोपुइ, खिपतं प्यपुंक ची । अले लखय् मंत्र ब्वना: व मनूयात हा हा याइ । व मनू जुरुक्क दनी, हाली । ओभायात बोबी । अले सु गुह्म ख: न्वंवाना हइ ।

सितु

लः हाहाः याना: नं खँ मल्हूत धाःसा ओझा साया न्हिपंया सँ छ्युनिपु काइ। गुगु लाकांया छ्यंगु छकू काइ। थ्वाथःगु कापतय् हिनी। अले नालुया संतिइ चिनाः मत दयेकी। मिच्याकाः कुँ ह्लासय् लिवक थनेयंकी। थ्वया नापनापं मानकबुया हा छकू नं ह्लाय्पं लिवक यंकी। व मनू हाली। छेँ नं बिस्यूं वनेत सनी अले थःगु हुलिया कनी।

थुलि जुइधुंकल कि भूतयाके न्यनी। छं व मनूयात छाय् दुःख बियागु? भूतं थ्वंह्म मनूया माध्यमं थ्वव खँ कनी। अले ओझां व मनूयात तोता हुँ धाइ। भूतं ज्यू धाइ, छुं नयेगु फ्वनी। गुलिसिनं धौबजि नइ, गुलिसिनं चूर त्वनी। लिपा व मनू बेंय् चत्तावाःवनी, बेहोश जुइ। थुकथं भूत बिस्यूं वनी। ओझा व मेपिं मनूत जानाः ह्रसिडसि यायां वयात थनी। व मनूया होश वइ। तर भूतं थ्वंबलय् छु छु जुल, सी मखु।

भूत थेँ हे प्यातानी व पोइरी नं खः। सुं मिसा इहिपा मजुइकं सित धाःसा पोइरी जुइ। प्वाथय् दुह्म मिसा सितधाःसा प्यातानी जुइ।

मस्तयत भूत प्रेतं थ्वनकि रंगबिरंगया झाराच्वनी। मांया दुरु त्वनेगु तोती। गँसिबा थुयाः बमलानाः आखिरय् सी। थ्व लक्ष्ययात 'बाहेना' धाइ। बिया मछ्वःनिह्म मिसामचायात थ्व ल्वय् जुल धायेव बं ह्मगसय् नयाच्वनागु व मिजँलिसे नापं दचनाच्वनागु खनी। ह्मगसय् हे खँ ह्मानाहइ, ह्लिलाहइ। ब्याहा मयाःनिह्म मिजंमचायात थ्व ल्वचं थिल धायेव ह्मगसय् नया-च्वनागु व मिसातलिसे दचनाचवना धकाः ह्मनी अले स्वप्नदोष जुइ। थन्यागुयात 'छलना' धाइ।

थ्व ब्यावक लक्षण खनेदत धायेव प्यातानी अथवा पोइरीं थ्वन धकाः सीकेमाः। अले ओझाया ज्या नं दइ। झेल पडा, घी पडा, तेल पडा धकाः लखय्, चिकनय् व च्वलय् मंत्र पुयाः हा हाः याइ। थुलि यानाः नं व मनू उखेयुखे बिस्यूं मवन धाःसा भूत बिस्यूं मवंनि धकाः सीकेमाः। अले हानं पाक पूजा याइ।

ओझां केरालप्ते कायेके छ्वइ। सा सलिं गुद्धजुइक बँ इलातःथाय् लाइ। उकी हे ह्याउँसिह्लः व हाकुसिह्लः म्याथाय् थुथाय् तिकी। मेगु केरालप्ते छ्यातय् जाकि, चिनी, दुरु व तुयुगु कापः छकू तइ। हानं ल्वगि च्वनाच्वंथाय्तक थ्यंक का छस्वा जुइक तइ। केरालप्ते छह्म मिसाया किपा थ्वइ ह्याउँसिह्लः व हाकुसिह्लं। केरालप्तेया हे ह्वंबा बयेकी। नीलः तइ। केरा लप्तेया हे आचमन दयेकी। छप्वाः मत नं बयेकी।

सिंया थ्वपुतिइ फयेतुनाः ओझानं पंजलय्च्वंह्म बखुं कायेके छ्वइ। मंत्र थ्वनाः ओझां नयेगु चीजय् व बखुंयात स्वां छाइ, लखं हा हा याइ। पंजलं बखुं लिकाइ। खःगु ह्लाःति बखुं थ्वनाः वया ख्यनय् लः धाः हायेकी। बखुंचा छ्यं संकाः मू हालकि बया छ्यनय्च्वंगु पा छ्पा लिकयाः सिह्लः तिकातःथाय् तइ। मत च्याकी। ओझां जवगु ह्लाःतिइ इताःप्वांय् कयाः बखुं खःगु ह्लाति थ्वनाः बखुंया पपुतिं ल्वगिया छ्यनंनिसें तुतितक झारे याइ। स्वकः झारे याइ। इताः थ्वय् तइ। बखुं नं पंजलय् हे तइ।

थन्याःपिं पोइरीया न्याह्म तताक्यहें दु हँ। भूल पोइरी, नून पोइरी, बुडा पोइरी, बुडी पोइरी, सरगो पोइरी। इपिं न्याह्मसिनं छकलं हमला याइगुलि ओझानं छकलं हे झारे याइ। थथे यात कि पोइरीतसें ल्वगियात तोताः बखुंया ह्मय् दुबी हँ।

दयोर्पिमध्ये मसान थैह्य दकसिबे ग्यानापु । काली व धर्मया संयोगं मसान बूगु धाइ । थुकियाबारे छपु बाखं दु । छन्हु काली याकःचा गनं खुसिइ मोल्हू वंगु । अन धर्म नं थ्यन । इपिं नापं च्वनीथाय् बाह्रेक मेमेथाय् मसान च्वनी । मसान १६ गू प्रकारया दु- १) बाडीका मसान-पं भ्कालय् च्वनी २) तिसिला मसान-तखय् च्वनी अले मोल्हू वनीपिन्त ज्वनी ३) घाटेर मसान-मोल्हुइगु घाटय् अथवा नांचा घाटय् च्वनी ४) छुचिया मसान-भ्कारा च्वंवनेथाय् च्वनी ५) चसान मसान-लंय् च्वनी ६) बोहिता मसान-सी उइथाय् बिपय् च्वनी ८) कुहुलिया मसान-सिमाय् च्वनी ९) नांगा मसान-नांगापिंचि च्वनी १०) बिसुवा मसान-स्यायेसो याइ ११) उबुया मसान-ल्ह्वयेगु याइ १२) सुकना मसान-मनूतय्त गंकी १३) भुला मसान-लँ दाकी १४) ड्यामसा मसान १५) उँगियाँ-थीथीरूप धारण याइ १६) नारहा मसानया कपालय् सँ दइ मखु ।

थुपिं मसानतसें दुःख बिल कि ओझाया ज्या दइ । त्वगियात थः न्ह्यःने च्वपुती फयेतुकी । अःगु ह्लातिइ तू निगःचा काइ । मंत्र ब्वनाः त्वगिया जःपाखे छ्यलंनिसें तुतिथ्यंक भ्कारेयाइ । अले थूचा दुने तयाः दिने स्वाथःगु कापतं तिनाः तापाक्क जंगलय् वाकेछ्वइ । थथे यात धायेव स्याःगु लनी । तू नापनापं मसान नं वन भाःपी ।

थुलि यानाः नं मलात धायेव पाक पूजा याइ । थ्व पूजा यायेत ज्यातःगु चा, निहुँग्वाः, चाथल साः । केरालप्ते दक्व चीज तइ । सल गयाच्वंह्य मसानया मूर्ति दयेकी । व मूर्तियात पुज्याइ । लखय् मंत्र ब्वनाः ओझानं त्वगियात हाः हाः याइ । सामानय् नं हाः हाः याइ । लिपा मूर्ति व चीजबीज तापाक्क जंगलय् वांछ्वये यंकी ।

मगर धयाह्य भूत ज्ञन धकाः ग्यानपु । मगर निगू किसिमया दु - छह्म काटा मगर व मेह्म जाति मगर । काटा मगरया मो मखु । छाती मिखा दइ । जाति मगर तःधी जुइ । थुपिं केरा, सिम्बसि व पकडी माय् च्वनी । भ्रापाःयें खुसि व पुखू सिथय्च्वंगु सिमाय् च्वनी । थुमिसं बहनी हमला याइ । न्हू ब्याहा जूपिं दम्पतियात हमला याइ आपाःथें । उकिं बहनी थुपिं याकःबाकः जुइ मखु । खुसि छी मखु ।

मन कमजोर जुल धायेव थुमिसं अःपुक हे हमला याइ । गुबलें लँय् ब्वातां वनाच्वनी, गुबलें लँया जःखःच्वंगु सिमाच्वक्काय् निखे तुति तयाः दनाच्वनी । गुबलें खिचा, गुबलें भौचा, थों बुया ल्याइ, लँ त्वाथइ ।

मगरं ज्वन धायेव मनूतय् मिखा ह्याउँसे च्वनी । छाति स्याइ, ह्नायूपनं मताइ, छेँ नं बिस्यूं वनेत सनी, थोबुवसित ल्यू वनी, दायेत सनी । लक्षण हे थथे खने वइ । सुयां थःथिति-पिनि सः विकया बाचा इलय् सःती । छुं शंका मयासे मनूत पिहाँ वइ अले सत्तिकं च्वंगु पुखू वा खुसी यंका डुबे याइ । उकिं हे स्वकः मसःतुकं चाह्लय् पिहाँ वनेमत्यो धाइ । थव्याःपिसं स्वकः तक नं सःतू हँ ।

राजबंशीतय्गु छेँय्सं बन धायेव बेरि ग्वय् न्ह्यःने तयेहइ । थथे हे बहनी नं सुं वल धाःसा बेरि स्वंकेगु चलन दु । थं बेरि स्वन धाःसा मनू हे खः धकाः सीकी । मत्रसा थव्याःपि भूत प्रेत, धयो धाइ ।

बहनी लँय् वथुइ ह्याछग्हं त्वइसेच्वंगु वसतं पुनाः दनाच्वन धाःसा सनीह्य तवक बी मा;, लिहां वनेमज्यू । लिहांवन धाःसा मगरं ली यंकी । उकिं वयागु मिखा तुंक स्वयाः लिज्यां लिज्यां वनेमाः । तापात कि बिस्यूं वनेमाः । मो मह्नु मगर जूसा सिमाक्वय् दनाच्वनी । छ्याती च्वंगु मिखा त्वाल्ल थिनाच्वनी । वयात खनेसाथ वयागु मिखानाप थःगु मिखा ग्वाकाः लिज्यां वनेमाः । छुं जुयाः लिज्यां वने मफत धाःसा च्वफानाः ह्याछग्हं ह्याः ह्याः यायेमाः । थथे यात धायेव भूतं थी फइ मखु ।

भूतं ज्वन हे धाःसां वया न्ह्यःने ओझा सःतेगु खँ ह्लाये हे मज्यू । अथे धाल धायेवं ओझा वये न्ह्यः हे स्याना बी यः हुँ । उकिं छेंनं पिने वनाः तीसकं ओझा सःतके छ्वयेमाः हुँ ।

ओझा वयाः मंत्र यानाः लः ह्याः ह्याः यायेसाथ भूतं ब्वःबी । अने अनेगु खँ ह्लाना हइ । ओझानं वास्ता हे याइमखु । थःगु ज्या यानावंच्वनी । तू निगःच्वःह्लाती कयाः मंत्र यानाः ओझां ल्वगिया ह्यय् छ्वाकी । अले ल्वगिया माध्यमं न्वँवाना हइ । "जिला लँय् ह्लिताव्वनागु, थ्वँ जिगु न्ह्यवःसा न्हुयाबिल उकिं जि ज्वनागु खः ।"

अनंलि थेवं धौबजि नयेत पवनी । ओझानं केरालप्ते तया बी । नयेधुंकाः भूत बिस्यूं वनी ।

राजबंशीतय् हुँय् बाहाँ दुह्य छह्य मेह्य द्योनं दु । थ्वं दुःख बिल कि ह्लाःतुति गनाचनीगु म्हुतु, मिखा व मेमेगु अंग बेश्वइगु लक्षण खनेदइ । थ्व ल्वय्या वासः यायेत केरामाया दुंगा दयेकी । पाकेजूगु केरा छज्वाँ, तुपुगु कापः इताः, न्यातका दां, कालीया किपा, हुँय् छह्य व बखुं नं माः ।

ल्वगियात खुसि सिथय् यंकी । ओझां काली पूजा याइ । खःगु ह्लातिं बखुं व हुँय् ज्वनाः ल्वगियात मंत्र ब्वनाः झारे याइ । देवयात दुह्य ल्वगिया म्हं सालाः हुँय् व बखुंया ह्यय् दुबिकी । अले इमित केरामाया दुंगाय् चिनाः लखय् चुइके छ्वइ । ल्वगिया ल्वय् लातधाःसा देव हुँय् व बखुंया ह्यय् दुबित धकाः सीकी ।

भूतप्रेत आदि देवपाखें रक्षा यायेत राजबंशीतय्सं अनेक उपाय याइ । मस्तय्त छपा तुती मँया कल्लि न्ह्याकी । थ्वंत मोरचा धाःरू धाइ । धुंया बा, म्याँया बा, बचुगु थी आदि दुगु रक्षामाः नं क्वखायेकी । नँ छकू लासा तःलय् तयेगु चलन नं दु । क्वथाय् लुफि नं थनातइ । ह्याउँमचायात रक्षाया निंतिं क्वथाय् न्यां लायेगु जाः नं तयातइ ।

देव फ्वारैयायेगु आपालं मंत्र दु । लखय् मंत्र ब्वनेगु छपु मंत्र थुकथं खः —

काल – काल नरसिं बेकारे धाय

शुन – शुन नरसिं बीरेर काथा

नरसिं हूंकारे छिल मातलीर बीर

पाच भाइएर माथा कुन – कुन माथिलो

छचेया छोच मुखा स्यादेया करिम दूर

हुला कापे हुलि कापे आकाशे इन्द्र कापे
देव देवासुर पर हस्ते करिम जोर
आप हस्ते करिम साप
छार बाओ बातास देव विष्टान
पपासार शरील छारिया जा तुइ
सरक् नागिया

पथ्या:गु मंत्र आपालं दु । थौथी देवयात झारे यायेबलय् छ्यली ।

नेपाल भाषाया न्हू-चिनाखँ रुयलय
न्हू प्रतिभा-सुदन खुसया
निपु कविता-

१. क्रान्ति

छन्त ब्वया:
जिं थ:त गुलि ज्ययेके धुन
छन्त ब्वना:
जिं थ:त गुलि गंके धुन ।
छ न त जाया बिइफत जिके
न त जिहे दुबीफत छंके ।
ख: छन्तला
ह्वालुपिं व छ्वालुपिं मनूतय्संजक
थ: यत्थे कुचा कुचा थला:
अंग:या क्यालेण्डरय्
मात्र छ जङ्गलया पिक्निक
अले पप्लुया निंति
बिदाया छ छगू
मात्र ह्याँउगु ध्व: जुयाबिल ।
मानों छ छह्म दु:खीह्म मांया
मुल्याहाह्म याक: काय् जुया: ब्वलनाबिल ।

२. कबिता अन्त मखु सुरुवाट जक

तायेदुथाय् थ्यंक सलं
न्ह्यायेदुथाय् थ्यंक मिखां
खः जि न्ह्याबलें न्ह्याबलं
सन्ध्या दुस्वः वःलिसे
तापाक्क तापाक्क आक्सय्
बखुँ थें ब्वयाः
जि थःत ह्वलागु दु,
खः जि थःत छ्यलागु दु ।
न्ह्याबलें कालबिलाय् थ्व सुख दुःखया
लिथ्वया वइच्वंगु प्रत्येक अनुभूति दुने
जिक्को प्याकागु दु जि थःत
खः थनं लिपाजक
आकाश स्वयाः
जिक्को थःत तिस्सिनाः
जिके कबिता चिनेगु बानि दु ।
आकाश थौं स्वक्कोपतिकं
छ्यनय् हे मुगः दिके हःथें
मिखा यन्त्रवत क्वस्वःवंगु दु
थौं जि ज्वलिज्वःपिं पासापिं
स्वयेतजक नं
छ्यनय्च्वंगु तपुलि कुतुंवंक
थस्वयेमाःगु दु
ग्व, उपिंला ततःधिकःजक जुजुं
हुँ चन्द्रमाय्थ्यंक ह्यितः बनीपिं
जुइधुंकल ।
ग्व उपिंला थी थी वमया नांजक कयाः
जिगु न्ह्यलय् । ह्यगस बाभ्ःः याइपिं
जुइधुंकल
थःगु हे तुतिया जिला सिर्फ
क्वबीतकं मफुगु बोभ्ः जुयाः
लँय् हे भ्ःं तुसुनावंगु दु
खः भ्ःं भ्ःं दुसनावंगु दु
जिगु थ्व बिप्पन्नता न्ह्यब्वयाः
त्वाः थ्वक्क ह्निला जुइपिं जलाःखलाःत
न्ह्याबलें न्ह्याबलें जिगु यात्राय्
थःहे सहोदर दाजु किजापिं
अंगःथें लँय् लँय्
स्वये थःगु हे तुती घाः जुयाः
संके हे मछिक जित थौंः
यात्राया नामय् – थःगु हे तुतिया गती
किपालु किछिजक जुया ब्यूगु दु ।
थौंकह्लय् जिगु कबिता उकिं
चिने हे मलावं अन्त जूगु दु ।
पुथंकःगु जिगु हे पालितः न्हुयाः
बल्लाःया नामय्-(थः हे मांया काय्यात
न्हुयाः)
उपिं गुलि गुलि ततःधिकः जुइत स्वया
वइच्वन
स्वभावतः जिके छ्गु उग्रता ब्वलना
वइच्वन
मानों जि न थःत हे चोका
मेगुला मखु चुइँ चुइँ पूगु
छ्पु कबिताया ध्वांय् ब्वयेकाबी
कि थ्व कबिताया अन्त मखु
सुरुवाटजक थजु थौं ।
चन्द्रमाया लँपुथ्यंक मखु
थौं पुथं मकःगु पालितःया
छ्पु थाहां वनेगु त्वाथःजक थजु ।

सितु

जि मभिंम्ह मखु

—मणिका मोहिनी

जिगु न्ह्यःने जिगु लाश लानाच्वन अले उकिया छ्चाःलि ख्वयाच्वंपिं मनूत सिबय् उप्वः ख्वालय् औपचारिक सोदुःख भुनाः म्हुतुसिइ ह्लाः तयाः थःथवय् जिगु चरित्रया (ह्वातुगु) भू पियाच्वंपिं जि खनाच्वना । चाह्लसिया खिउँइ अति निर्दयीपूर्वक जिगु हत्या जूगु खं मनूतसें स्यू । हत्याया खं मनूतय् दथुइ सनसनी व्याकेत कुगाः, उकिं हे जिगु सोदुःखं च्वनेत मुनाच्वंपिं मनूतय् पुचलय् धासांपिं ह्लो, अले तमाशा स्वःवःपिं उप्वः दु ।

वास्तवय् जूगु थथे खः—चाह्लसिया बाह्र बजेतक जि भाःतयात प्युप्युं बार्इलीया दण्डीइ छ्यं दिकाः न्ह्यलं ब्वानाच्वनागु । अथेला उप्वः थ्वया थें ह्लिंह्लि हे जि चाह्लसिया बाह्र बाह्र बजेतक भाःतयात प्युप्युं बार्इलीइ न्ह्यलं ब्वानाच्वनेगु । उकथं न्ह्यलं ब्वाब्वां हे घण्टीया तिस्सः न्यनाः जि वाथाक्क दनेगु अले बाचा इलय् ताश ह्मिताः लिहांवःह्म भाःतया अय्लाखं कायाः थेंथेंचूगु ह्ययात तिवः बियाः लासाय् ग्वतुइकाबीगु । वं ग्वतुतुं मिखा तिसिनाः म्हुतुं नवःगु सासः पिल्ह्वयाः म्हुतु वांखाइ अले जिं मरिकुचा वया म्हुतुइ ततं बनेगु । गुबलें मरिकुचा म्हुतुइ तयाः हे व ह्मनाछ्वइ अले गुबलें ह्लाय् ह्लाय् यानाः लह्ल्याहइ वं । वं न्ह्यः वयेकलकि जिं वया लाकां त्वकाबीगु, पाइंत त्वकाः पाइजामा न्ह्याकाबीगु अले कोट त्वकाः हँगरय् खाखां वयागु ब्याय्गचा लिकयाः थ्वबा निना स्वयेगु । जि वया कलाः खः । आखिर वया त्याःबू सोकेगु जिज्ञासा गथे पनेफइ जिं ? अथे ला वया त्याःबू वं त्वनावइगु स्वयाः नं सोदु । उप्वः बूकुन्हु वं उप्वः अय्लाः त्वनावइ अले त्याःकुन्हु अय्लाःया सूरय् हे नं वं जिगु ब्वहलय् ह्लाः निपां पाचिनाः जितः मतिना यायां धाइ, ‘निह्म बेगम वःगु, निह्म, छ जिनापं दुगुसा ट्रेल मजुइ ला ?’

अले सुथय् दनेवं थः पासापिनि कलाःपिनि प्रशंसा यायेगु । वया ज्याङ्बः न्ह्यज्याइ, —‘ओहो, वया ह्मितीगु मिसेज कृष्णकान्त ? सुनानं ध्वयेफु ला वयात ? थज्याःगु मन छ्वःदः कि ताश वयेमा — मवयेमा ध्वबा ततं बनीगु, वयात गुलसं ‘शो’ याकेगु स्वया तागत ? अले मिसेज सरीन, भाइ वयागु नं खँ ह्लानां मब्याः, ‘ब्लाइन्ड’ य् ला वं जिपिं मिजंतय्त मात यायेधुंकल, अले मिसेज शर्मा थःगु खवह्लाःया स्वालाक्कच्वंगु पचिनं स्वपाः ताश कत्ताकाः जवह्लांति रमया गिलास लह्ननाः म्हुतुसिइ दिकीबलय्, छगू चाल ला जिं वयागु थ्व पहःया नामय् हे ह्मिताबीगु का भाइ । अले — शर्मा — भाइ भाःत थयाह्म उजाःह्म जुइमाः का । पासापिनि कलाःपिंलिसे थज्याःगु चिचीधंगु रोमान्स ला बुयां हे च्वनी नि । भाःतपिसं सह मयाःसा ताश पवाँय् ह्मिती ला ।’ अले वं इपिं सकलनाप जिगु तुलना यायां धाइ — ‘छह्म छ दु, एकदम गामाःनी । खतु

डिग्रीया नामय् एम. ए. खः छ तर आधुनिक तरीकां म्वायेगु अक्कल ला छंके दहे मदु। ताश, चुरोट, अय्लाःया नां जक कायेवं छंगु नैतिकता भंग जुइ। जिगु गज्याःगु तःधंगु ट्रेजेडी थ्व - सारा मनूत थः थः कलाःपिनाप ताश ह्वितो, छह्म आभागी जि दु - सोसाइटीइ कर्पिनि कलाःपिंलिसे ह्लिलाः ह्लिलाः ताश ह्वितेमाःह्म। छंत लाखक्वः धया, ताश ह्विते सयेकि तर छला पतिव्रता हे जुल। सुमानं ह्लिलाः नतुलकि ला छंगु पतिव्रता धर्म नस्ट जुइ ? मनं ला धाः, छंगु थ्व पतिव्रता धर्मया भावनायात गोलीं मुइकाछ्वये। छलिसे ला जिगु ज्वः ल्वहे मल्वः।' 'ज्वः' वं थुज्वःगु पहलं धाइगु मानो वयागु व जिगु मखु लाकां वा मोजाया ज्वः खः। वया भाषण न्यानांच्वनी अले जि कुप। वयात ला छु धाये, दुनें - दुनें नगः मछिकाः थ मांयात ब्वः बियाच्वने। छाय् वं जितः थुलि ववह्मंगु शिक्षा बिया—ताश थिलकि अपवित्र जुइमा, चुरोट व अय्लाखय् मिखा ब्वलकि पाप लायेमा धकाः। मामं छाय् थ्व बिचाः मयाःगु—व पुलांगु जमानायाह्म खः, अले थह्मं बुइकाःपिं मस्त तःधी जुइवं ला जमाना न्हूगु वइ ? तर उब्लय् नं गुबलय् मांया जमाना खः मतलब पुलांगु जमाना खः, उब्लय् नं बाःया निंतिं उगु जमाना गुलि न्हू। व फनास मह्वितू तर रेस खूब ह्वितेमाः। उप्वः धया थें व छेंपिने च्वनेगु, बहनिइ नं लिबाक्क लिहांवइगु अले छेंय् च्वनीगु इलय् नं रेसया सफुलिइ मिखा क्वसायेकाः सलया नम्बर ल्ययाच्वनीगु। मस्त कच ह्विताच्वंगु जक खसां मामं सःताः थथ्थाय्ग्वःगु मिखां इमित स्वयाः ह्वितेमते धयागु अर्थय् पचि संकाः धाइगु—'अहँ, जू ह्वितेगु बांलाःगु ज्या मखु।' छक्वः अति चिकुबलय् किजायात निमोनिया जुल, डाक्टरं वयात ब्राण्डी त्वंकि धकाः धाःबलय् मामं धाल,—'अहँ, अय्लाः भिंगु चीज मखु।'

जिपिं तःधी जुयावःलिसे जःलाखःलापाखें फुसुफुसु सः न्यनांवमा—जिमि बाः बहनिइ लिबाक्क लिबाक्क क्लबय् मिस्तलिसे प्याखं हुलाच्वनीगुलिं ह्लिंह्लि छेंय् लिबाक्क लिहांवइगु खः। छन्हु स्कूलं लिहांवया जि थःत स्पोर्टस् क्लबया नकिं ल्यःगु खँ उत्साहं मांयात कनाबलय् मामं ख्वखनासलं जितः ब्वःबिल,—खबरदार, आः जक छं गुलसं क्लबया नां का सा। भिंपिं मनूतय् म्हुतुं 'क्लब' क्वज्वइगु छांत्त मल्वः।

जिगु इहिपाः जुइ न्ह्यः ला मां जितः ह्यः थें ताःगु खः तर इहिपाः धुंकाः सदां थथे ताल—मामं जिमि मां जुयाः तसकं द्वंकल। मां-गुह्मेस्यां न जूया अर्थ थू, म नशाया। मां—जिजक ज्यूसा वं खँग्वःधुकुतिं 'क्लब' खँग्वः लिकयावी। मां-गुह्म अति मूर्ख। मां-गुह्मेस्यां ब्यूगु पतिव्रता व नैतिकताया शिक्षां जिगु जीवनयात नर्क यानाबिल। मां-गुह्मेस्यां जितः एम. ए. तक ब्वंकाः सिर्फ गामाःमी जुइकेबिल। मां-मां-थ्व जिगु निंतिं मात्र छगू शब्द जुयाः ल्यनाच्वन, भावहीन शब्द।

जिमि भाःत 'अपटुडेट'—एकदम जिमि ब्वा थें। फरक सिर्फ थुलि हे जक दु—जिमि बाःनं थःलिसे मां रेस ह्वितःवइगु गुलसं मययेकू अले जिमि भाःतं सदां वनाप जि फनास ह्वितःवइगु ययेकाच्वन। शायद थ्व जमाना पाःगु खः (शायद थ्व जमानाया फरक खः)। व जिमि ब्वाया जमाना खः, ब्वां बिचाः याइ, मां न्ह्यायेसां वया निजी सम्पत्ति खः, वं वयात 'न्ह्योकेफु, ख्वयेकेफु, थः यत्थे छ्यलेफु, तर पिनेया फसं कयेके बीमफु। थ्व जिमि भाःतया जमाना खः, जिमि भातःया बिचालय्—जि गज्याःह्म खः, अज्याःह्म छाय् जूगु ? छाय् धाःसां अज्याःह्म जूगुलिं जि वयागु सोसाइटीइ ग्यलयपुने बहह्म मजुल।

जि ह्लिंह्लि वयागु तमं जाःगु खँ न्यनाच्वना अले छें थुवाःया चोधीम्ह काय्‌लिसे वयागु तुलना यानाच्वना । गयभनं सोभा, गज्याःगु मुसुमुसु ह्लिलाः खँ ह्लाइगु, म्हुतु ह्लायेगु न्यनाच्वूसां सयेकाकाये फइमखु । बिलकुल अथे हे–बस जि थें हे, ताश थ्यूसा अपवित्र जुइमा, चुरोट र अय्‌लाख्‌य्‌ स्वःसा पाप लायेमा, थज्याःगु सात्विक मानो वया मासं नं वयात थुइकूगु जुइमाः, 'अहँ, जू ह्मितेगु बांलाःगु ज्या मखु । अहँ, अय्‌लाः भिंगु चीज मखु ।'

भाःतया म्हुतुं पासापिनि कलाःपिनि थुलि तारीफ न्यना कि छन्हु तमं छें थुवाःया चोधीम्ह काय्‌यात किजापुजा यानाबिया । बाः व जिमि किजा खः । आः वलिसे खँ ह्लायेत जि मग्याः । वं नवाइबलय्‌ स्वां वा गाःगु थें च्वं, व ह्लिलीबलय्‌ घण्टी न्याःगु थें ताः । व जिमि किजा खः । वयात जिं किजापुजा यानागु दु ।

छन्हु किजापुजा यानातइम्ह किजा जिगु ववथाय्‌ च्वंच्वंबलय्‌ जिमि भाःत दुहांवल । व खनेवं वं जितः धाल, 'छें थुवाःया चोधीम्ह काय्‌ थौं छाय्‌ वःगु ?'

'जिं वयात किजा दयेकागु दु,' जिं लय्‌ताया कना, तर वया थ्व छाःगु सलं जिगु मुक्कं उत्साह भंग यानाबिल, 'थ्व किजा–काजाया चक्कर गुबलसंनिसें चाःहीकेगु यानागु ?' ह्वाकनं छक्वलं जिगु ब्वहः ज्वनाः ह्लयुह्लयुं साप नायिक धाल, धात्थें कँ सा, किजा दयेकागु लाकि पासा थ्वयागु ?'

व ह्लिलाच्वन तर जि थरथर खात । जितः ताल, मानो वं सिर्फ छगू शब्द नवानाः जितः पूर्वक अपवित्र यानाबिल । पासापिनि कलाःपिनाप चिचीधंगु रोमान्स याइगु वया आधुनिकता जितः अति घृणा यायेबह ताल । जिं निपा ह्लाः प्युपुंकाः थरथर खाखां नायिक बिन्ति याना, 'जितः मखुथे थइकेमते, जिं वयात किजापुजा यानागु दु, जि धात्थें वयात किजा दयेकागु दु ।'

छगू लात जिगु प्वाथय्‌ दित अले जि लुखाया चौकोसय्‌ न्याःवन । जिगु छ्यं इन्न मिन अले जिं ताल, 'त्यवःसिं, किजा दयेकेमाः । हिम्मत दुसा पासा दयेकि ।'

थनं लिपा ह्लियाह्लिथं ब्वः फयेगु थुलि उप्वल कि जितः थःगु धात्थेंगु नां स्वःमनावन । 'त्यवःसि' हे थःगु नां थें ताल जि । जिमि मां म्वाःनिगु सा जि थःगु थ्व नां वया ख्वालय्‌ मुइकाबीगु । जिमि बाः म्वाःनिगु सा जिं वयाके न्यनेगु खः–जि बिलकुल मांया अनुरुपम्ह खः धकाः थुइकाः नं जिगु निंति थःथेंज्याःम्ह भाःत मालाबीत छु वं थः व मांया निम्ह तिपूयात आदर्श तिपू भाःप्यूगु खःला ? छाय्‌ मदुगु जिके हिम्मत पासा थ्वयेत ? जि बांलाः, ल्यासे तिनि, ब्वनातइम्ह खः, छु जिं चुरोट व अय्‌लाः त्वने मफुला ? छु जिं मिखाभाय्‌ यानाः मिजंतलिसे खँ ह्लायेमफु ला ? जिमि भाःतं आखिर भाःप्यूगु छु ? जिं नं मिसेज कृष्णकान्तं थें नुगः चक्काः ध्यवा पायेफु, जिं नं मिसेज तरीनं थें 'ब्लाइन्ड' य्‌ मिजंतय्‌त मात यायेगु कला सयेकेफु, जिं नं मिसेज शर्मा थें चिचीधंगु रोमान्स यायेफु । जिमि भाःतयात आखिर घमण्ड छु खँया । अले गय्‌ जुयाः मस्यु छें थुवाःया तःधीह्म काय्‌ जि पासा जुल । आः जिमि भाःतया लय्‌ता बः छाय्‌धाःसा जि आधुनिक जुइत्यना । पसः वनेनु धाःसा धाइ, 'जि मलाः, वनाप हुँ ।' प्वाखं स्वःवने वा धाःसा धाइ, 'मुड मरु, वलिसे स्वःहुँ ।' अले जिं छें यात काप:, भाराकुरा वलिसे

बनाः न्याःवनेगु यानाः सिनेमा, नाटक वनाप बनाः स्वःवनेगु याना। अले बुलुहुं बुलुहुं भाःतया खँ ह्लायेगु पहलय् हिउपाः वल। आः जि वयात गनं बनेवा धाःसा तंचायाः धाइ, 'हुं ई वलिसे ?' जितः ताल–वया आधुनिक जुइगु तजुर्बा (जाँचं वःगु ज्ञान) फेल जुयाच्वन।

छन्हु जि छेँ थुवाःया तःधीह्म काय्‌या खँ न्ह्यथनाबलय् जितः ख्वाःह्लानाः धाल, 'थ्वला मान्चोसा जमय्‌जूगु त्रिकोण जुल मखइ। ताश छेँय् हे शुरू जुल,।'

जि सुम्कच्वना। मनय् वःथें धयाबी, 'बादशाह बेगमनाप एक्का बल। फस्ट क्लासगु वलं नं छं चैन मदुला।' तर जि सुम्कच्वना। जिमि बादशाह जि खनाः तंचायाच्वंगु दु तर ह्माइपु छ्यायेया निंति एक्का जिनाप दु। जिमि बादशाह ताश ह्मिताः बहनिइ लिबाक्क दुहांवयेगु जुयांच्वन अले जि थः एक्कानाप म्हाइपु छ्यानांच्वना।

जिगु हत्या जूकुन्हु चाह्लय् बार्दलीइ च्वनाः प्युप्युं न्ह्यलं ब्वानाच्वनागु, खापाय् त्वाक् त्वाक याःगु सः ताल। जि बिचाः याना, थौं शायद उप्वः त्वनावल जुइ उकि घण्टी न्यायेके लवः-मंकल। जि खापा खनेवं छ्पु सालुस्सेच्वंगु प्वालाप्वाला थीगु जःगु चीज जिगु छातीइ दुहाँवन। जि बांलाक हे लुमंनि, व वहे खल्ति–चक्कु खः गुगु फलफुल तायेत जिमि भाःतं थःके तयातइगु खः। तर जि थःत स्याःवःह्म मनूया ख्वा खने न्ह्यः हे जि सित। ब जिमि भाःत थें ला मच्वं। अय्‌सा सु ले व ? छाय् खः मस्यु छक्वःपति जिमि भाःतप्रति जिगु शंका वनाच्वन अले जिगु हत्या वंहे याकू थें तायाच्वन जि। जुइफु वं थ्व ज्याया निंति सुयातं छ्व्वः ध्यबा बिल जुइ। वया पासा ला मात्र छ्गू पेग अय्‌लाखं जिगु हत्या यायेत न्ह्यचिलेफु।

जि खनाच्वना, जिगु सीदुःखं च्वनेत वःपिं मनूत थःथवय् न्हाय्‌पनय् खं ल्हानाच्वन, 'बदमाशह्म मिसा। बिचरा भाःतम्ह पिने ज्याये तय्‌दनाच्वनीगु, थ्व चाहिं छेँ थुवाःया काय्‌पिंलिसे मोज यानाच्वनीगु का। अज्याःह्म मिसायात सु धयाह्म मिजनं सह याइ।, आकाभ्काकाय् जितः गनं छ्थाय् ब्वनागु छम्ह विद्वानं धयातःगु खँ लुमंसेवल,'जि मभिम्ह मखु, जितः मभिका बिल।' जि बिचाः याना थ्व खँ धयाः इमि म्हुतु प्वाः तिनाबी, तर जि सीधुंकल अले सुयातं छुं धायेमफु जिं। बस जि मनूतय् तमाशा स्वयाच्वना, छ्गूकथं थःगु तमाशा स्वयाच्वना। आका-भ्काकाय् जिगु मिखा भाःतपाखे वन, थ्व छु ? व ह्वाँय्‌ह्वाँय् ख्वयाच्वन, शायद व थःत पाः याइ धकाः ग्याः

व ख्वख्वं छक्कःपति जिगु सीम्हय् भ्वसुनाच्वन, 'जिमि सती सावित्रीप्रति थ्व अन्याय सुनां याःगु ? आः जि सुया लिधँसाय् म्वायेगु ?' व ख्वःगु खनाः जित ह्निलेवल अले जिं मन-मनं धया, 'वाह यजु, थौं छ नं ख्वःगु खन। गुगुं त्वहलं छंगु मिखाय् ख्वबि ला वल, व ख्वबि गोहीयागु ख्वबि हे छाय् थमजुइमा।'

भाय्, हिउह्मः– भूषणप्रसाद श्रेष्ट

न्हिछिलाछि

-हरिशंकर रंजितकार

"यः मां, स्वसा; ह्निगः कुतुंवंगु हवाइजहाजय्‌च्वंपिं छह्म नं मनूत मम्बाः। पाइलट नापं भिह्म मनूत च्वनावंगु फुक्कं हे छ्वयाः सित का। हवाइजहाज च्वयेसाथं हे कुतुंवयाः छ्वल हं।" स्कूलय्‌ गुंगू क्लासय्‌ च्वनाच्वंह्म भिम्प्यदं दुह्म म्ह्याय्‌ अनितां स्कूल वनेन्ह्यः सुथय्‌ गोरखापत्र न्ह्यःने तयाः मांह्म रमायात कन। च्व खँ न्यनेवं मांम्हेसिया ह्म सिरिङ्ग जुल। चिम्सँ तिंतिंस्वात। ग्याःचिकु पहलं यानाः स्वाः गवँसेच्वन। अले चिकिसलं न्यन,-"भिह्मनक न्ह्यंगु हवाइजहाज गव्याःगु ले व ?" अनितां लिसः बिल,-"पिलाटस पोर्टर धइगु चिकिचाधंगु हवाइजहाज का, मां। उके न्याह्म खुह्मय्‌सिगुजक थाय्‌ दइगु खः। तर ज्व्‌वः मनूत तया यंकल जुइका! बसय्‌ मखंला थौंकन्हय्‌ कात्त्‌ाकावक तया यंकीगु!"

"गन कुतुंवंगुले व हवाइजहाज ?" मांम्हेसिनं ह्रानं न्यन।

"बिराटनगरय्‌ कुतुंवंगु का! बिराटनगरं ताप्लेजुङ्ग वने धकाः च्वयाः एक मिनेट जायेवं हे कुतुंवंगु हं।" अनितां मांम्हेसित ध्वाथुइकल।

मांह्म रमा ह्लकुइ ह्लाः तयाः भ्कय्‌ जुयाच्वन। अनितां आःजक मखु, च्वया स्वयाः ह्लापा नं तःक्वःमछि अखबार च्वनाः, रेडियो-समाचार न्यनाः थव्याःगु दुर्घटनाया खँत मांम्हेसित न्यंके धुंकल। गव्लें गोचर एअरपोर्टय्‌ जेट हवाइजहाजया पांग्रा क्वहांमवयाः वाथावाथा कनाच्वनीगु। गव्लें भारतय्‌ फोक्कर हवाइजहाज कुतुंवयाः छ्वइगु। गव्लें समुद्रपार देशया आकाशय्‌ ततःग्वःगु जम्बो हवाइजहाजत स्वानाः सलंसः मनूत सिइगु। थलिजक मखु। गव्लें भोथाय्‌ बाइरोडय्‌ बस कुतुंवनाः आपालं मनूत सिइगु, घाःपाः जुइगु। गव्लें भेरहवाय्‌ वंगु बस लँय्‌ कुतुंवनाः च्वनावंपि मनूत फुक्कं म्वाम्वाकं फुइगु।

थज्याःगु खँ न्यन्यं मांम्हेसिया ह्लायपं हिइसे च्वनेधुंकल। छखें ला अनिता खनाः रमाया साप तं पिहां वः। 'अलछिनाः मचा, मनंमनं धाइ, 'थौंह्म पिहां भाइच्वंबलय्‌ हे थज्याःगु खँ न्यंका च्वनिइ। धाये ज्यू, ह्लाये ज्यू धइगु मस्यूह्म।'

मांह्म रमां मनय्‌ खँ वायेकाः स्वाः बंच्चुस्से च्वंकाच्वंगु खनाः म्ह्याय्‌ह्म अनितां काचाकाचां मांया लप्पा ज्वनाः धाइ,-"स्वः मां, आःला छं बाःयात गने हे माः। छँ स्वःताः अथे गुलि पिनेजक जुयाच्वनेगु। छेंय्‌ स्वः मदु।"

"जिजक गुलि धायेगु! अद्याहे अज्यागु! बाःछि थन च्वनादिइ सा, लच्छि ला

पिने ! ज्या छ्वःथाय् वने हे माः हूँ।" मांम्हेसिनं म्ह्याय्यात कँ कं धाइ,-"छं नं छकः धाःसां ज्यूनि। आः ला छ नं तःधिकः जुइधुंकल। छं धाःगु खँ नं ला न्यनिइ नि।" अनिता नुगलय् खँ दासि वयेकाः स्कूल वनिइ।

अनितायाः बा प्रेमप्रकास सरकारी ज्यां भैरहवा बनाच्वंगु, झिन्हु वयेधुंकल। च्यान्हु च्वनाः लिहांवये धयावंगु। लिच्वंगु मखुनि। न्ह्याबलें अथे हे। झिन्हु च्वने धाःसा बाःछि ! अले बाःछि च्वने धाःसा लच्छि ! तैं आः भैरहवाय् लाःगुलि ला छखें जिल का ! ह्लापायें बिराट-नगरपाखे लाःगु सा, रमा ला सिमां कुतुंवःह्म माकःथें जुइगु का !

थौं रमा ह्निनय् नं दने मफु। सेबलय् सा स्वबँ दुह्म चौधिह्म म्ह्याय् सरितायात घयेपुनाः घन्तन घन्तन दने फुह्म। तर थौं न्ह्यः मवः। सरिता छ्वारारा जुयाः न्ह्यः वयेके धुंकल।

धलि निनाच्वंह्म थौं आपुलुकं थः याकःकाय् रमेश लुमंसे वल। झिछ्वँ दुह्म। खुगू क्लासय् बोर्डर जुयाः स्कूलय् च्वंच्वंह्म। लय् हे प्यसलं मयाक छ्वयेमाः। बोम्हं फुक्कं स्वयाच्वं-गुलि ला थःत याउँसे च्वं का। थम्हं हे फुक्कं स्वयेमाःसा... ... ...रमायाः नुगः कें हाल।

ध्वाराराःरां मुं स्वाहाने सः वयेक थहांवल। रमायाः नुगः भारा भारा मिन। काचा-काचां लुखा चायेका स्वत। कुनेयागु लँय्च्वंगु ववबाय् बालं च्वंच्वंह्म अन्हूया काय् लताइँ व भुलुमालि ज्वनाः तले जस्तापाखे वंगु जुयाच्वन। रमायात इवकुसे च्वनावल। स्वालय् च्वंपिसं बइजूगु लुमंसे वल -'प्रेमप्रकाश नं गज्याह्म जुइ। जिवंजिउ मजुइक उखें थुखें जुइ। छुप्यय् नयेत बाःवःगु थिबा कयाः नयाच्वंसा ला जि हे ज्यूनि।' 'रमा बिचाः यात-निकू ववयाया बाः लय् खुसः वः। पसःया बाः द्वःछि। लय् झिखुसः ला गनं हे मवं। हानं बैंकं वइगु ब्याज दनि बालि दुहाँवइगु अलग्ग हे तिनि। रमाया बिचाः स्वाःदयेक लँय सुंकुलुकं ध्वाँय्जूगु तायेवत। काचाकाचां झ्यालं स्वत। न्ह्यःने पसलय्च्वंह्म मबां मचायात लिना यंकूगु जुयाच्वन। च्वःच्वाः। ज्या मंतकि नं अथे सनाजुइगु जुयाच्वन खनिइका।

खँ ह्माःहु जुइकाः अनित स्कूलं लिहांवल। वयासतं मांह्मय्सित 'बाः लिहांझाल ला' धकाः न्यन्। तर बाः गनं लिहाँ झाइ। मां म्ह्याय् निम्हेसियां ह्लकु-सँ ति ति स्वाः। स्वाः खिउँ।

यःथें मयःथें बेलि सिधयेकाः रमा लासाय् ग्वतूवल। सरिता द्यःगु ताउ जाये धुंकल। अनितायाः नं न्ह्यः बःथें च्वं। पिने पसः नं तिमाहल। रमा मू पुलाच्वन। मिखा ब्वाखा थें।

'हुउं' 'हुउं' हालाः दुपातं खिचा खवयाहल। 'इवकनींपि खिचात ! चाह्नय् जुइके मलाःनि, खवया हये धुंकल का !' रमां म्हुतु व्यवबयेकाः ब्वःबिल। खिचा खवलकि पवका मभिं जुइ धाःगु। रमाया मनय् खँ दासिवल। ह्लापा ह्लापा न्यनातःगु खँत लुमंसे वन।... ... गौचरणय् ह्लापा हवाइजहाज कुतुंवःवलय् नकतिनि ब्याहा यानावःपिं मस्यांत निह्मतिपुलि ह्यंग्वाः जुल धाःगु। हवाइजहाज चलेयाःह्म पाइलटया जहानया नं बिजोग ! झोछेँय्चवंह्म। बालाक ह्लने हे मलाःनि। बाइरोडय् बस कुतुंवंगु खबर नं थितुंथिइक वइच्वनिइ। लँय् मिनि-बस ल्वाइगु ला ल्याःचाः हे मदु। मोटरं केलिइगु नं उत्ति हे। छेँ स्वःताः विहांवनेगु ज्या हे मजिइ धुंकल। ...

रेडियो नेपालया विज्ञापन सेवा सिधया: नापसं च्वंपि सकलें ज:लाख:लातय्गु रेडियो नं धने धुंकल । लँय् जूमन्त । मिखा स्वलहँ कना: सीह्म थें लट्ठाय्च्वंगु चीम थ्यानाच्वन ।

भाकाभाकां छ्यल्लिया लुखाय्च्वंगु घण्टी तिन्न् म्यात । बिचा:–ह्यलय् ब्वाँय्वनाच्वंह्म रमा थाराक्क न्हुल । अनिताया मिखा नं खापा घायेके थें जुल । काचाकाचां ङ्याले स्वत । न्हय:नेसं रिक्सा दिका: प्रेमप्रकाशं घण्टी न्यायेका हे च्वन ।

दुरुरुरुं ववहांवना: रमां सूटकेश क्वबिया बिल । क्वथाय् थ्यंबलय् निम्हं सेंसें च: । स्वहानय् थहांववं प्रेमप्रकाशं रमायात न्यंकावल,–'हवाइजहाज क्यान्सल जुल धका: बसय् च्वनावयां लँय बस स्यना: गय्च्वं । भ्रन्डै बिचय् बाय् च्वने मालेत्यंगु । बललवलल दयेका: थ्यंके हलका । 'बौह्म खनेसाथं अनिता जुरुक्क दना: बौम्हेसिगु ल्हा: ज्वनाखतं 'बा:' 'बा:' धायेगु भायप्व: मेगु बक फुटयेमजू । बौह्म ज्य: जुल । रमायागु ख्वा: स्वत । व नं त्वलय् जुयाच्वन । उखे अनिताया हिक्क हिक्क वयाच्वन । कथुइ था:गु धुर्के थें यानाच्वन । बौह्म पयतुना: भचाजायेवं भनितां छसासलं धाल,– "आ हानं बा: पिहां भाइबलय् जि नं वयेगु । थनजक गुलि च्वनेगु । हवाइजहाजय् छ्वव: धका च्वनेमलंनि । बाइरोड स्वयेलंगु मखुनि । बा:नंजक गुलि च्वनेगु ।"

म्ह्याय्म्हेसिया थ्व खँ न्यना: बौम्हेसिनं धाल, – "छ पिहांबनां छु यायेगु ? म्ह्याय्मस्त थैंपि सुंक छेँय् च्वंच्वने का ! आख: ब्वंकातइगु हे दु । ह्निग:तिनि खंला अन, हवाइजहाज कुतुंवया: फुक्कं सिइगु । जि भन छिमिसं धन्धा कयाच्वनिइ धका: ब्वाँय् थ्यंक: वया ।" बौम्हेसिया थ्व खँ न्यना: मांह्म नं सुम्क च्वनेमफुत । रमां मं नवाना हल; नुग:या दुनेंनिसें, क्वातुगु सलं,–"छि नं छु खँ ह्लानाद्यूगु जुइ । भय्सा छु अनितायात छेँय् प्वाक: याना तयातयेगु ला ! छाय् दयेका दिइमाल छि म्ह्याय्मस्त ? उखे रामकाजीया म्ह्याय् रमिता खंला, दार्जिलिङ्ग छ्वया: ब्वंकात:गु; निदं दयेधुंकल । अनिताज्व:ह्म ला ख:नि । अले तुने चुकय्च्वंह्म च्य:–साहुया म्ह्याय् लिलाधा खंला, बेलायतय् खुदं खुदं च्वना: डाक्टर जुया वये धुंकल । थ्यंबइपिं खंला बयाथाय् म्व: म्व । अस्पतालय् ड्यूटि ! गुलि ज्यू । थनजक तइतयां अथे हे डाक्टर जुया बइगु जुइ ! इन्जिनियर जुयावइगु जुइ । छि जलिमछि चा:हिलाजूम्हेसिनं मस्यू धका: ला व !" ... ...

म्ह्याय् व कला:या खँ न्यन्सं प्रेमप्रकाश पाक: जुल । वयात च्वन – अनिता त:धिक: जुया: घण्टाघर थें जुल । अले रमा भन भराय्धिक: जुया: धरहरा थें ववनावल । थ: चाहि चिकिधिक: जुजुं बँय् जुइह्म इमूचा थें का !

बोक्सीया बाखं

– अयोध्याप्रसाद प्रधान

खःला मखु ? — संसारय् धर्म अधर्म नितां दु । स्वर्ग यःपिं, नरक यःपिं निगू किसिमयापिं मनूत ह्लापांनिसें दु । सुर असुर, दः दानव, साधु स्वभाव जूपिं प्राणीत इतिहासबेसें ह्लापा नं खने दयाच्वन हे खइ । छाय् धाःसा, थःगु स्वार्थया प्रारम्भ सृष्टिनापं हे च्वनाच्वंगु खनेदु । स्वार्थ दयाः हे जन्म -मरणया चक्र चलय्जुजुं वल । ह्लापा परापूर्व सत्ययुगया कालय् प्राणीत ह्लयात्थें । भिंपिं जूसां स्वार्थ त्यागीत हे धाःसा खइमखु । छाय् धाःसा अनपिंके स्वार्थ हे मदुगु जूसा, अनपिं जन्म हे काः वइमखु खइ । ह्लयागुं युगयापिं मनूत जन्म काःवःगु व वइगु प्रमाण शास्त्रय् खने हे दु । थ्व स्वार्थय् लोभजवक मखु क्रोध नं च्यपुनाच्वन । उकिं स्वार्थय् काम, क्रोध, मोह स्वंगुलिं दोष नं दु हे दु । थुकिं हे समाजय् बोक्सी दयावल जुइ । बकसिबे ह्लापा थ्व विहांवःगु कारण न्ह्यगुं जूसां, लिपा स्वइबलय् बदला कायेगु भावनां यानाः हे बोक्सी स्यने यःपिं मनूत खनेदत । स्यने यःपिं सिष्यतसें स्यनीपिं बोक्सीत नं लुइके फत । स्यनीपिं व स्यने यःपिसं यानाः बोक्सी विद्याया सृंखला चलय्जुल । उकिं थ्व विद्या खःला मखु धयागु प्रश्न न्ह्यःने मवल । थ्व नं छगू विद्या खः धयागु प्रमाण नं खनेदु ।

श्राप लगय् जूला मजू ? — सुनां छुं विराम यात धाःसा सराप् बीगु ज्या बोक्सी विद्याया पूर्वरूप खः धकाः आपाःसिनं मस्यू । सराप् लगय् जुयेव्यु धकाः हे थुजागु सराप् बिइ । एकचित्त जुयाः दुने नुगलंनिसें हे सराप् वःगु जूसा, सराप् लगय् जुइमखु धकाः सुनां धायेफु ? उकिं भगवान् बुद्धया विनयकथं सनानं हे सराप् बिये मज्यू । अथे हे ऋषिमुनिपिसं सित्तिमित्ति श्राप बिइ हे मखु, झुके जुयाः बिलधाःसां श्राप लगय् जुयाः मन्हुखं दुःख सिइगु उदाहरण आपाः दु । थुजागु दसि प्रमाण नं यानाः क्रोधी ऋषितय्त बुद्धिमान् मन्हूतसें बायकाद् हे यायेगुलिइ श्रेय ताइ । ऋषिमुनिया उद्धार याना जुइह्म भगवान् कृष्णया हे कुलयात क्रोधी ऋषिया श्रापं सर्वनाश यानाबिल । उकिं, लगय् मजुयेव्यु धकाः सराप् बीगु खःसा, उजागु निष्फल श्राप हे छाय बियेगु ? लगय् जुयेव्यु धकाः सराप् बिइगु खःसा, थ्व बोक्सी विद्याया हे प्रारम्भिक रूप मखु धकाः गथे धायेगु ? थुजाःगु मनोवृत्ति व बदला कायेगु भावनानं यानाः हे थुजाःगु दुष्ट विद्याया अस्तित्व च्वनाच्वन । बोक्सी विद्या घृणित खः धकाः सकसिनं स्यू; तर थ्वया कारणया निर्मूलन यायेत सुनां नं बाँलाक मसं ।

बोक्सी बाखं — विश्वभर हे धाथें मन्त्र तन्त्र यन्त्रया छगू न छगू, ह्लो आपाः, खःगु मखःगु रूप खनेबदं वयाच्वंगु दु । खला थुजाःगु प्रयोग मनया हे बलंजक प्रभावकारी जुइगु खः।

तर मन्त्रं थ्वयात बल्लाक ज्वना तयेफु। मन्त्र निगू किसिमयागु दु, छगू किसिम ताहाकःगु मेगु चिच्चाहाकःगु। ताहाकःगु मन्त्र ब्वनाः बोक्सीतसें अमिगु मन एकाग्र याइ, बल्लाकी धकाः धाइ। अमिगु विश्वासयात थुजाःगु मन्त्रं बल्लाकी, बल्लाःगु विश्वासं यानाः अमिगु मन विने वनेफु धकाः नं धाइ। चिच्वाहाकःगु मन्त्रं थ्व हे विश्वासय् च्वनाच्वंगु मनयात थः यःथाय् यंकी। मन्त्रया प्रयोग यायेगु विशेष साधनयात यन्त्र धाइ, व विशेषकथं मन्त्रयाके थ्या कायेगु तन्त्रया ज्वने लाःबइ। थुजाःगु किसिमं बोक्सी विद्याया स्यनेगु ज्या गुरु–शिष्य–परम्परायाकथं चलय्जुजुं वःगु दु धकाः धाइ। थ्व हे बिद्याया फलकथं बोक्सीतया अनेकगु बाखं मेमेथासे थें भी देशे नं वात्ताये दु। थुकिमध्ये आपाः कल्पित नं जुयेफु, छुं नं छुं अवश्य हे खःगु हे खँ जुइ, वस्तुगत हे तथ्य खयेफु। खहे मखुगु खँ धाःसा, मखु धकाः विश्वया हे मन्तव्यं थ्वयात तेवा ब्यू। थ्व बाखंजक्क मखु तथ्य नं खः धकाः विश्वं मानय् यानातल। या हे मयाःगु आपालं हानिकारक जुयाः नं थ्व बिद्याया अस्तित्व दुला मदु धकाः विचार यायेत हे थुजागु अप्रिय विषयय् थ्व लेख च्वयागु जुल।

इतिवृत्तया खँ — भी हे अथर्व वेदय् अनेकगु थुजाःगु मन्त्रत दु, गुजागुयात वैरशोधन मन्त्र धायेफु। अवश्य हे थ्व वैदिक कालयासें ह्लापाया मभिगु समाजय् प्रचलित वैरीयात हानि व नाश यायेगु प्रयोग खइ। तान्त्रिकपाखे थुजागु मन्त्र यन्त्रत दु, तर थयात बोक्सी विद्या धाइमखु छायधाःसा वयात प्रयोग यायेत सभ्य व धनी समाजया मनूतसेजक फु। गथे धाःसा सर्पनाश यज्ञ थुजागु विनाशकारी यज्ञ यायेत राजा जनमेजय थें थ्याह्म सम्राटं योग्य ऋषितया सहयोगंजक सम्पन्न यायेफत। अथे हे द्रोणाचार्ययात स्यायेफुह्म पुत्रया लागिं राजा द्रुपदं यज्ञयात ऋषितया माध्यमं हे। देवराजा इन्द्रया घातक वृत्तासुरयात यज्ञ यानाः हे हकेगु प्रयत्न यानातःगु बाखं प्रचलित हे दु। भी पुराण उपपुराण आख्यायिका साहित्ये थुजागु आपालं दसु खनेहे दु। थुजाःगु वैरीविनाशक यज्ञयात बौद्ध व शुद्ध योग शास्त्रया सदाचारया मिखां स्वयेबलय् प्रशंसा यायेमाः थें खने दइमखु। छाँकि हे दुष्टपिन्त विनाश यायेत धकाः ऋषिपिसं यज्ञया सहायता मकासें, राम व लक्ष्मण अवतारी, राजपुत्रपिं थ्वनेत प्रतिनिधित कोशलया राजधानी अयोध्याय् छ्वत।

पश्चिमया मुलुकय् बोक्सीत — भी पूर्वी मुलुकपाखे बोक्सितय्गु आधाःमछि संगठन व कुप्रभाव खनेमदु। खला, बोक्सी विद्या व बोक्सी मनोवृत्ति जरानिसें खराप्गु, दुर्गुणं जाःगु, व नरक थ्यनिगु ख; अथेनं थ्व विद्याया मूल गुरु पश्चिमाली देशय् थें खह्म कुमार्गी देव दानव सुं खनेमदु। किंवदन्तीकथं बोक्सी मूल – मंत्रया उपदेश बीह्म पार्वती देवी खः धाइ। तर पार्वती देवीं बीगु मन्त्र थ्व हे खः धकाः सीमदु। तन्त्रया उपदेष्टा नं पार्वती देवी हे जुयाः यथे धयाच्वने नं फु। तर बोक्सी – विद्या मूलंनिसें हे घृणित जुल खइ धकाः धायेमफु। पश्चिमय् धाःसा "गाड्, जेहोवा," इत्यादि नामधारी ईश्वरया प्रतिद्वन्द्वी "शैतान्, डेविल्" निसें गठबन्धन याइह्म धकाः "विच्" अर्थात् बोक्सी व बोक्सापिनिगु जुयेमाःथ्व दुर्गति जुल। ईश्वरया सृष्टिया हे विनाश याइपिं धकाः बोक्सी, बोक्सा धावबसित म्वाकं म्वाकं मिछ्वयेकाः स्यात। थुकिं आपाः ला अथें अन्याय किसिमं नं लात। थुपिंत चर्चपाखें च्वनाहयाः, शासना बियाः, कायल यानाः मृत्युदण्ड बिइगु जुल। थुजागुलिं थुजापिं अपराधीतय्त मृत्युदण्ड बिइगु न्याय ला

अन्याय धयागु प्रश्न ला छ्वे हे तिनि; शासना बियाः कायल यानाः अपराधी ठहरय् यायेगु प्रणाली हे आपालं दोषपूर्ण धकाः धायेफु।

पुलिसया शासन — पुलिसं अपराधी धकाः ज्वनाहःकुगुपिन्त अनेकगु भयंकर शासना बियाः खःमखुपिन्त माथ्ये अपराध स्वीकार याकेगु खँ सुनां मस्यू ? शासनाया कष्ट नयेगुयासिवें पुलिसं धाःधाःगु खँ कबूल यानाः अपराध स्वीकार याःपिं मन्हूत गुलिमछि दु धकाः न्ह्याह्मसिनं सिइ सिउ। अथेहे पश्चिम देशपाखे चर्च-अधिकारीतसें जज्पिन्त पूरा अधिकार बियाः बोक्सीतय्‌त थःगु अपराध कबूल याकेत शासना बियेगु नं अधिकार बुगु खः। उकि मखुपिं मन्हूत नं आपाः हे चर्चया अधिकारी जज्तय् फन्दाय् लानाः स्वाकस्वाकं मिनयेका सिये माल। थुकिइ छगू खिच्चाधंगु दस फ्रान्सया जज् हेनरी बोग्वेया [मृत्यु १६१९ इस्वी सन्] छगू सफू "डिस्कुर्स सोर्स्येर" फ्रेन्च मूल ग्रन्थया अंग्रेजी अनुवाद "एन् एक्जामेन् अफ् विचेज्" (जान् रोड्कर १९२९) धयागुलिइ खनेदु। थ्व सफूया प्रस्तावनाय् मण्टेगू समर्स महोदयं १९२८ दँय् च्वयातःगु दु। व थुकथं खः-

प्रस्तावनायाया खँ — "बोक्सी विद्या विषयय् हेनरी बोग्वें थःथुजाःपिं बोक्सी कबूल याकोपिं जज्तय्‌त आपाः ग्रन्थया सहायता काःगु दु। थुपिं जज्तया नां खः – स्प्रेङ्गर् क्रेमर्, जाँ बोदें, निकोलास् रेमि, पीटर बिन्सफिल्ड, बिशप् गुफ्रागान्, पाल् ग्रिलैण्ड, बार्तो लोमेयो द स्पिना, थिरायूस्, लियोनार्ड वेर, इत्यादि।" थुपिं जज्तसें गुलि गुलि बोक्सीतय्‌त शासना बियाः कबूल याकाः स्याकल। थ्व छगू फ्रांस थुजाःगु सभ्य मुलुकया खँ खः। उजाःगु ला अभ्र भन् मेगु पश्चिम योरोपया देशया खँ ह्लानां व च्वयां गाःगुमखु। थ्व जज् महोदयं सहायता काःगु ग्रन्थत – "माल्यूस् माले फिकारम्, देमोनो मानी, देमोनो लात्रेया", व रेमाण्डया "लाँते क्रिष्ट" इत्यादि खः। थुह्म जज् हेनरी बोग्वें अन्तर्धार्ताकाःपिं व मुद्दा चलय्यानाः साक्षी बकय्याना छ्वःपिं बोक्सीतया कायेलनामाकथं बोक्सीतसें यानातःगु व याइगु ज्या छगू छगूलिं विवेचन यानाः थ्वया द्यःने प्रकाश खंकातःगु दु। संक्षेपकथं व थथे खः—

बोक्सीतसें याइगु ज्याखँ — "बोक्सी छह्मसें थःगु छौरातय्‌त मेह्म मन्हूया शरीरय् छ्वया बिइफु। बोक्सीतसें मेह्म मन्हूयात हानि यायेफु। भूत व शैतानपिनि शरीर नं दु। थ्व भूत व शैतानतय्सं थसं वत्थें शरीर नं कायेफु। शैतानं बोक्सीतय्‌त थःखे काःबलय् अमिगु ईश्वर व धर्म संस्कारपाखेया बन्धन त्वःता छ्वकी। शैतानया शब्द व वाक्य वात्ताये नं दयेन। शैतानं मिजं जुयाः बोक्सीलिसें सम्भोगलकं याः मिसा जुयाः बोक्सातय्‌त सम्भोग याकू। थ्वया मन्साय् खः बोक्सी व बोक्सातय्‌त मैथुन यानाः व याकाः लुब्ध यायेगु। थुजाःगु सम्भोग मनया कल्पनाजवक मखु, वास्तविक नं खः। थुजागु सम्भोगं म्वाःपिं मस्त बुइ मबुइ धयागु खँ धाःसा विवादास्पद खनेदु। बोक्सीत थःगु मुनेगु अड्डाय् थ्यनेत न्यासि मवंसें शैतानया सहायता कयाः अथें वये वनेफु।" थुजाःगु खँ मामुली मखु।

याइगु हे खँ — "बोक्सीत थः मुनेगु अड्डाय् वनेगु थ्यनेगु खँ धाःसा विवादास्पद दु। आकस्मिक रूपं थ्यनेफु धयागु खँय् सुं विद्वान्त सहमत मजू। तर जिगु (हेनरी बोग्वेया) अनुभवकथं धाःसा बोक्सीत सामान्य साधन ज्वनाः आकस्मिककथं थःगु अड्डाय् थ्यनेफु व थ्यनेन। तातापाःगु अड्डाय् न्यासि वनां ला साध्य मजू। थुनिके बःगु हे शक्ति मदुसां शैतानया

मह्त कयाः थ्व व्यनेफु व्यना नं च्वंगु दु ।" व्वया दःसु इतिहासकथं नं हेनरी बोग्वें बिया-तःगु दु । मेपिनि खँ छु धाःसा 'थुजागु दैवी शक्ति बोक्सी थुजापि हीन दुष्ट जीवयाके गथे वये-फइ ?' ग्रन्थकर्ता जज्या धापू धाःसा – "बोक्सी बोक्सा मखुपिन्त नं बोक्सीतसें थःगु अड्डाय् यंकूगु दु, थुपि न्यासिवंगु ला अवश्य नं मखु । बोक्सीं मयंकूगु जूसा थुपि गथे व्यनेफइ लइ ? उकिं आकस्मिककथं बोक्सीत थःगु अड्डाय् न्यासि मवंसि हे अथें वनेफु । गबलें गबलें धाःसा अड्डा सत्तिगु जूसा अपि न्यासिवनाः नं अड्डाय् थं । मखु, बोक्सीत थःगु अड्डाय् सूक्ष्म शरीर कयाः थं, स्थूल शरीर छेँसं स्वःता तयेन धायेगु नं सिद्धान्त काःपि दु । उकिं निगुलिं खँ बोक्सीतय्के खनेदु ।"

झीथाय् पाखे — थ्व खँ धाःसा झीपाखे नं किंवदन्ती दु । बोक्सीतसें पीपल सिमाय् अन्धकार अमावास्यपाखे थःथः पासापिं मुनाः बोक्सी पूजा याइ । आकाश मार्गलं अपिं वयेफु । तर थ्व खँ स्पष्ट मजू कि थुजाःपिनि स्थूल शरीर छेँय् दुला मदु ? हानं मुख्यगु छगू खँ । झीथाय् पाखे, ईश्वर विरोधी शैतान थें व्याःह्म पुं सुं हे मदु । बोक्सी मन्त्र धाःसा पार्वतीदेवी-पाखें वल धाइ । हानं पश्चिमी देशपाखे बोक्सी – अड्डाय् प्रचलित यौन भद्रगोलया खँ थुखे गनं हे वात्ताये मदु । झीथाय्पाखे बोक्सी बकेयाःगु वस् बाहेकं, बोक्सीयात स्यात धाःगु न्यने नं मदु । छाय् धाःसा, बोक्सीया अस्तित्व झी कानूनं गुबलें स्वीकार मयाःनि । ख नं यदि मानसिक कर्मजवक खःसा, मानसिक कर्म अपराधया दुने मलाः । दण्डसजायया मिखाय् स्वप्न कर्म थें हे जाग्रत अवस्थाया मानसिक कर्म नं अव्यावहारिक हे जुइ । तर बोक्सीया मानसिक कर्म बलशाली, प्रभावकारी, व हानिकारक जुयावल धकाः पश्चिम देसपाखे चर्च व्यवस्थां बोक्सी धाःधाःपिन्त दोषी ठहरय् यात । कायेल याकाः स्वाकं स्वाकं मिनयेकाः मि छ्वयेकाः बोक्सीतय्त स्यात ।

अपराधी, दोषी व दण्ड — ह्मापा थुखे थें हे उखे, न्याय्पाखे माध्यमिक अर्थात् मीडिईवल् कालय्तकं नं छु चलन दुगु खः धाःसा, अपराधी धकाः ज्वनाहकपिन्त दोष कबूल याकेगु, कबूल यानाः दोषी ठहरे जूवःपिन्त दण्ड बियेगु, कबूलयात धकाः त्वःता छ्वयेगु मखु । थुजाःगु क्रूरता उखे नं थुखे नं झी देशय् नं प्रचलित जुयाच्वंगु इतिहासं वयना हे च्वन । उकिसनं थुह्म ग्रन्थकर्ता जज् हेनरी बोग्वे नं च्वयातःगु खँय् आपालं क्रूरता व अन्यायया दसु थें हे खने दु । व छु धाःसा बोक्सी धकाः शंका लगय्जुयाः ज्वनाहकेथं कुनातइ । अनेकगु किसिमं न्यनी, अनुसन्धान याइ, कारकेर याकी । वसः त्वकाः ह्मय् छुं दागे यानातःगु चिं चां दुला धकाः स्वइ । कपालय् दुगु सँ फुक्कं खानाछ्वयाः नं छुं दागे यानातःगु चिं दुला धकाः स्वकी । उलि यानाः नं कबूल मयाःसा शासना (टार्चर) याकी । थ्व टार्चर (शासना) या वर्णन जज् महोदय नं च्वया मतः । थौंकह्नय्तक नं पूलिसया टार्चर बीगु प्रणाली नरक यातनायासिकं ह्मो मजु । यमदूत बरू पुलिसयासिकं असल जुइ, थुजाःगु यातना बियेगु ज्याय् । भगवान् बुद्धं नं दुःखया वर्णन याःबलय् थुजाःगु शासना यातनाया भयंकरकथं वर्णन यानातःगु दु । तर थुह्म जज् महोदयनं मेमेपिं सहयोगी जज्पिन्त बोक्सी (विच्) कबूल याकेत नियमावली च्वयातःगु (२११–२१८ पृष्ठ) खुइगुंता (६६) धाराय् स्वये व ब्वनेबलय् मीडिईवल् योरोपया धर्म हे ग्लानि व विरक्ततां नुगलय् दना वइ । ईश्वरया साम्राज्य कायम याये धकाः थःपिं धर्माधिकारी-तसें शैतान व डेविल्पाखेयापिं धकाः बोक्सी व बोक्सातया निर्मूलन याये धकाः याःगु अत्याचार व अन्यायया बाखं – वास्तविक बाखं – न्यने व ब्वनेफुपिं मनूत ह्मो हे वइ ।

थ्व इतिवृत्तया ज्या — बोक्सीतसें यायेफुगु खँ धका: पुह्रा जज् महोदयनं च्वयातःगु थःगु कल्पना व पुलांपुलांगु ग्रन्थया खँजक्क मखु । अनं बोक्सी कबुल याकेबलय् बोक्सीतसें धाःगु, कबूल याःगु व अनं मेमेपिं सहयोगी जज्तया लेख व रिपोर्ट च्वनाः हःगु धारणा नं खः । थुखेपाखे ल्यंलिदुपिं बोक्सीतसें नं थुकि उपदेश कायेमाःगु आपाः खँ दु । सम्भावित बोक्सी विद्या स्यने यःपिं नं स्यनेत न्ह्याज्याइ मखु । उकिंजक्क थ्व लेख च्वयेगु मन यानागु खः । अन जज् महोदयनं बोक्सीतसें याइगु ज्याखँय् हानं धयातःगु दु :—

बोक्सीया ज्याखँ — "बोक्सीतया थःगु अड्डा (सॅब्बॅट्) पाखे मुनेगु ज्या सामान्य-कथं बहनिइ याइ । बाच्चा जाइबलय् ।" थुजाःगु बाच्चाबलय् बोक्सीत मुनेगु व मुंकेगु ज्याया गुलिखय्म्ह्छि कारण, शैतान डेविलया दु हे दइ धका: जज् महोदयं छुं कारणनं कल्पना याःगु दु । खा हालेबं फुक्कं तनावनी धका: नं च्वयातःगु दु । भीपाखे नं बाच्चाइलं खा हालीबलय् तक बोक्सीतसें थः थः मुनाः पूजा याइ धका: धाइ । जज् महोदयं, थ्वया कारण, बाइबिल-न्यू टेस्टामेण्टय् खा हाले ह्लापा पीटर सेण्टजुं स्वकःतक 'जि मखु' धका: इन्कार यानातःगु कुप्रख्यात दसु बियातल । मेगु खँ, थुजागु अड्डा "बिहिबार बिहिवार च्वाह्लय्जक्क जुइ धका: आपा बोक्सीतसें धाः । तर सोमवार, शुक्रबार, बुधवार व आइतवार चाह्लय् नं थमिगु अड्डा च्वं । उकिं जि (जज् महोदयं) स्वइबलय् थुकिइ वारया विशेष बन्देज व मनाही मखु । छखेलं जि सीका तयागु दु, थपिं ततःह्लंगु पर्व पर्वले अवश्यनं मुनी व अड्डाय् मुनाः बोक्सी क्रिया याइ । थुजाःगु अड्डा व मुनेगु थाय् थ्व हे खः धका: निश्चित मखु । उकिं शैतान (डेविल्) नं चुनय् याःगु थासय् मुनी" । भीपाखे धाःसा समय अन्धकार औंसी (अमावास्य) व थाय् धाःसा पिपलमा दुगु एकान्त स्थल धाइ । पुराणकथं पिपलमा ब्वसं (दच्छिया) छन्हुजक्क नारायणसहित लक्ष्मीया वास जुइ । मेखुनु लक्ष्मीया तता अलक्ष्मीया वास जुइ धका: धयातःगु दु । तर अलक्ष्मी बोक्सी मखु ।

विशेष ज्याखँ — "बोक्सी तसें थःगु अड्डाय् (सॅब्बॅट्) याइगु ज्याखँया बच्छि नं सकार याइमखु । तर जि (जजं) मेमेथास गामंगां हरेक खँ मुंकातयागु दु गुगुकि थ्व खः-बोक्सीतसें यःगु अड्डाय् (सिनेगाग् अर्थात् पूजाया थासय्) मुनाः दकसिबय् ह्लापा शैतान (डेविल्; मार मखु; हिन्दू व बौद्ध, जैन इत्यादि पूर्वी धर्मय् शैतान थुजाःह्म ईश्वर– विरोधी तत्त्व छुं मदु; मार बुद्धत्व – विरोधी खःसां ब्रह्मा, ईश्वर महेश्वर, विरोधी मखु ।) शैतानयात पूजा याइ । शैतान अमिगु न्ह्योने गबलें तजाःह्म हाकुह्म मनू थुयाः खनेदइ, गबलें दुगु (गोट्) या रूपं थ्यनी (पश्चिमी बोक्सीतसें दुगुयात शैतान धका: प्रायः मानय् याः) । अले थःगु भक्तिभाव च्वनेत बोक्सीतसें मॅनबत्ती च्याकी (अर्थात् आरती याइ) । किस् याइ (चुप्पा नइ) अले (अमिगु सभ्यता अनुसार) लिउने घृणित थासय् । गुलिसें बोहलय् नं चुप्पा नइ । चुप्पा नयाः मॅनबत्ती अथवा च्याःगु चिराग नं छाइ । गुलिसें धाः कि मॅनबत्ती शैतानं हे अभित बियेन ।"

प्याखं हुलेगु — "थुलि यानाः अले बोक्सीत प्याखं हुलिइ छगू चक्र थें गोल मुनाः, थःथगु लिउनेया ह्लाः (पीठपीठ) ल्वाकाः प्याखं हुलिइ ।" थ्वया कारण जजं च्वयातल कि अमित सुयानं ह्रसिकी धकाः धथे याःगु खः । तर, "थौंकह्लय् थुमिसं थःत मखंकेत मेगु हे उपाय याः ।" जजं ठीक कारण लुइके धाःसा मफुत, रूढिवादी चलनया खँ धाःसा गननं आपाः स्पष्ट जुइमखु । अले जजं धालः- "थथे यानाः प्याखं ल्हुइबलय् शैतान व डेविलत नं अमि गोलय् ल्वाक

ज्याः बयाः प्याखं ल्हुइ । थुकिइ बाजा नं दइ । मिखुन प्याखं नं ल्हुइ । प्याखं ल्हुये धुंकाः यौन अत्याचार नं यःयःथें जुइ । थुजागु अनेकगु अत्याचार दुराचार याये धुंकाः अले म्ययू नइ । थि थाःसा गुंकिसनं दइमखु अयूलाः अथवा लः स्वनी । ला थाःसा अनेकगु ला खुनाः नइ । तर बोक्सित सर्कसिन धाः कि अमिगु स्वयू गुंकिसनं स्वाद मदु, अमिगु प्वाः गुबलसं मजाः मये पित्यागु नये हे पित्यानाच्वनी । मयेनी धुंकाः बोक्सीतसें शैतानयात थःथःगु ज्याखँ कनी । सुनां दकसिबयू आपाः मनुतयूत दुःख बियातःगु दइ, वयात प्रशंसा याइ । थुजाःगु खँ गोप्य तयाः गननं सुयात नं मधायेगु धकाः शैतानं बोक्सीतयूत शपथ नकी । थःथःया विरुद्ध थःगु मेपिनि सहयोगी सयाः भेद खोलयू मयायेत नं प्रतिज्ञा याकी ।" गोप्य तयेगु खँ ला छुं आश्चर्य मखु । बुद्धधर्म बाहेकं, मेगु आपालं धर्मयू मुख्य मुख्य खँ गोप्य तयेहे माः धाइ । तन्त्र मन्त्र यन्त्र ला झन गोप्य हे जुल, अथे हे समाचार फुक्क हे गोप्य दु । झीपाखे नं बोक्सीतयू ज्याखँ साधन पूजा फुक्क गोप्य हे जुइ ।

भयंयर असर — बोक्सीतसें पों वयेका बूं बाली नष्ट याना बियेफु ला मफु धयागु खँयू बिवाद दुसां, थुह्म जज्या कथं, थ्व खँ बोक्सीतयू कबूलनामायू सम्मिलित जुयाच्वन । खला, सिद्ध गने जुयेन्ह्याः मिलरेपा सिद्धजुं छह्म तान्त्रिक याके स्यनाः थ्व्वः दुष्टताया बदला कायेत, थःगु गामयू छकः व मेथासयू निकः स्वकःति थुजाःगु पों वयेकाः खेती बाली नष्ट यानाबिल धकाः च्वयातःगु दु । तर बोक्सित लखे तुतां दायाः, छता पाउडर धू लखयू ह्लाः, पों वयेका बिये फुगु खँयू जज् महोदयया निश्चय खनेदु । अनेकगु उदाहरण नं बियातःगु दु । बोक्सीतसें दयकेगु पाउडर धू, मल्लम, बासः, इत्यादि अवश्य हे भयंकर असरवाला जुइफु । छायूधाःसा जहर बिषत दु, उकिं थुखेधाःसा सर्कसिनं बांलाक ध्यान बियेमाः । उजागु जहर प्रयोग याइह्म सित सकलें मिलेजुयाः ज्वनाः कानूनयात सोंपे यायेमाः, अन नं थनं नं । उजागु हानिकारक ज्या धाःसा याके बियेमज्यू । मेगु खँ जज् महोदयं धयातल बोक्सीतसें – "खालयू फू यानाः, सरायू बिया, कुदृष्टि स्वयाः, ह्लातं थियाः, छडी कठी प्रयोग यानाः, मूर्ति दयेकाः, रोगव्याधि उत्पन्न याना, इत्यादिकथं मनूतयूत दुःख बियेफु ।" उलिमछि बोक्सीतयू बुगुंरण च्वयेधुंकाः जज् महोदयं लाभपत्तिइ नं दृष्टि ब्यूगु दु । प्रश्न छु धाःसा, छु बोक्सीतसें रोगव्याधि संचो याना मनूया हित नं यायेफु ला ? थुखे नं जज् महोदयनं माक्व तथ्य खँ मुंकाः हकुगु दु । रोग व्याधि लंगु लंकेगु नं उदाहरण दु । तर जज्या धापू छु धाःसा, शैतानिसें स्वानाः बासः याइगु जुया निंति बोक्सीतयू उगुपक्ष नं कायेमज्यू । ख न न्ह्यागुकथं जुइमा, बोक्सीतयू फन्दायू लाःपि मनूत उगु फन्दां उमके जुइ थाकुइ । छगू ध्यान तयेमागु तथ्य छह्म जज् महोदयनं च्वयातल व खँ खः – "बोक्सीतसें स्वयाः स्वयाः धाःसां, स्वबि वयेके व हायके मफु अर्थात् बोक्सीतया मिखां स्वबि वइमखु ।" भूमिकासहितं ३८० ति पृष्ठया सफुलिइ च्वयातःगु थुलिचाजक्क खँ न्ह्यःने तये धुन । बोक्सी सम्बन्धी झीके उलिमछि खँ मखना हे, प्यसः दँ ह्लापायाह्म फ्रांस देशया जज् हेनरी बोग्वेजु समेतया सफू स्वयाः थुलि च्वयागु खः । भगवान्या ज्ञानथें सत्यज्ञानया प्रकाशं हे उजाःगु सभिगु मिथ्या विद्या व प्रपंच लोप जुजुं वनी । झी सदाचारंजक्क समाजया दुने वःगु बोषत बुलुं बुलुं फुक्क तनावनी ।

मंगशिर २५ गते २०४०

२७।२०३ पुतलीसडक

जिगु उपत्यका

— रमेशमधु

दारी खानाः सिले मानिगु
गिलास — थ्व उपत्यका ।
गिलासय् लेँहेपुयाच्वंगु साबुंति
जिगु उपत्यकाय्
सगतय् ब्वैच्वंगु सुपाँय्
मन्दः मन्दः काकां
ब्वसियाच्वंगु सँ
इमा, गिद्ध, कोः, सतांया ।
गिलास छकः संका स्वये ।
गुँ सिमा छेँ बुँ
भुररर ब्वइ वा मसःनिगु बुँ
चखुंवखुं थें इमा गिद्ध कोः सतांया ।
थ्व जिगु उपत्यका
सिले मानिगु गिलास ।

तिमिला

चाया गोलपोष्टय्
थ्वानाहःगु पेनाल्टी बःल
तिमिला ।
पनेमफुत गोसकिपरं
जाः छपातं कम्पः जुइक
जालय् तक्यनाः
बल्ब
च्यानाच्वंगु दु ।

क्वब्वालः तुंक स्व स्वं नुगलय् खँ बुयावल —
धात्थें, जीवन थथे हे जुइमाः यचुस्य, स्वस्थ,
संगीतपूर्ण, न्ह्याबलें सचेत व प्रगतिशील, पिनेया
बन्धनं मुक्त व सदां बिद्रोही ।

— *अज्ञेय*

ध्वनि सिद्धान्तं छु बिल ?

– रत्नध्वज जोशी

संस्कृत काव्यशास्त्रया इतिहासय् ध्वनि सिद्धान्त दुहांवसें नि छगू न्हूगु युगया ब्वाखा घाल। मनूया छगू ज्ञानेन्द्रियं (म्ये') अनुभव यायेफइगु भरतमुनिया रस सिद्धान्तयात मनंजक थुइके फइगु तँय् थत याछ्वबिल। भरतमुनियागु भिखाचा छेँयात भट्टनायक, आनन्दवर्धन व अभिनव गुप्त थुपिं स्वह्म जानाः लाय्कूया रूपय् हीकाबिल। भिखाचा छेँय्‌च्वनीह्म बाउचां साः कुबियाः लुचु लुचु लुचु लुचुं पलाः छिनाः बुं ब्वनीबलय् पुलिइ पर्खातःगु वसः पुनाथंसा छुं ल्याः मदु। तर लाय्कुलिइ दुहांवनीह्म भाजुं ला वसः नं भचा तःजिक पुने हे माल, पलाः नं धिकिं हे छी माल। उकें सुं छह्म कवि बाउँचा मौम्ह बाउचां लाय्कुलिइ च्वनीपिसं तीगु हिरामोतिया पारख याये सइमखु धाल धकाः सुनानं मछि तायेमाःगु मदु।

निदो दँति ह्लापायाह्म भरतमुनिया नाट्यशास्त्रंनिसें च्यागूगु शताब्दीयाह्म आचार्य वामनया 'काव्यालंकारसूत्रवृत्ति' सृजना जूबलय्तक नं रस बाच्य हे जुल। थ्व हे कारणं न्हय्गूगु शताब्दियाह्म आचार्य दण्डीं थःगु काव्यादर्शय काव्यशास्त्रय् दकले न्हापां प्रेयस्, रसवत् व ऊर्जस्वि अलंकार पिकयाः रसयात नं अलंकारविशेषया प्वाथय् दुने लाकल। आचार्य (गुरुबाजु) उद्‌भटं गुण व अलंकारया भिन्नता क्यनेत स्वत। तर खँ स्याजिक च्वयेमफुत। उद्‌भटं नाटकया क्षेत्रय् रस च्याता हे जक स्याःख्याःसां काव्यक्षेत्रय् गुता हे ल्याःख्यायेमाः शान्तरस नं रस खः, निर्वेद थुकिया स्थायी भाव खः धयागु सिद्धान्त प्रतिपादन यात। वामनं रीति हे काव्यया आत्मा खः धयाः शैलीयात हे सकतां खन। रीति अर्थात् शैलीया महत्व लो मजू तर वस्तु विनाः शैलीयाजक महत्व क्यनेगु आत्मा मदुगु म्हया प्रशंसा यायेथें जक खः, थ्वहे कारणं 'ध्वन्यालोक' या च्वमि आचार्य आनन्दवर्धनं वामनयात लक्ष्य यानाः ध्वनिया स्याजिक व्याख्या याये ममयाः रीति सिद्धान्त पिहांवःगु खः धंगु खँः थःगु ग्रन्थया ३।४७ स च्वत छु रीति सिद्धान्तयात चुं चुं थन। दसुया ल्याखं रौद्र रसया कविता नं प्रसाद गुणयुक्त अर्थात् समास मदुगु जुइफु, श्रृंगार रसया कविता नं दीर्घसमासयुक्त जुइफु—

'यो यः शस्त्रं बिभर्ति स्वभुज गुरुमदः पाण्डवीनां चमूनां
यो यः पाञ्चाल गोत्रे शिशुरधिकवया गर्भशय्यां गतो वा
यो यस्तत्कर्मसाक्षी चरति मयि रणे यश्च यश्च प्रतीपः,
क्रोधान्धस्तस्य तस्य स्वयमपि जगतामन्तकस्यान्तकोऽहम्।'

थ्व श्लोकय् ओज गुण दु, तर दीर्घसमास मदु। थुकिया अर्थ थ्वय् बियागु दु—

"पाण्डवपिनि बथानय् थःगु बाहुबलया घमण्ड दुपिं गुलि शस्त्रधारी दु, अथवा पांचाल-वंशय् तःधिकः चीधिकः अथवा गर्भय्‌च्वंपिं यह्म थजु, गुह्म गुह्म उगु (द्रोण बधयागु ज्याया)

खाक्सी खः, गुह्म पुम्हेसिनं जि ल्वायेथाय् पंगलः थनेगु ज्या याइ, थौं तमं छुं मिखां मखनाच्वंह्म जि (अश्वत्थामां) द्वमित स्यानां त्वःते, जुयें जुयें संसारया विनाश याइह्म यमराज हे व छाय् मजुइमा ।"

दीर्घसमास जुयाः नं श्रृंगार रसंजाःगु कवितायां दसु थवय् दु—

"अनवरतनयनजललवनिपतनपरिमुषितपत्रलेखं ते ।
करतलनिषण्णमबले वदनमिदं कं न तापयति ।।"

मखिक ख्वबि हाःगुलिं च्वयाच्वनागु पौ म्हुनावंकाच्वंह्म हे अबला (ल्यासे) पा ह्लातय् दिनाच्वंगु छंगु ख्वाः खनाः सुयाजक नुगः मख्वइ, (उकें ख्वयेमते) ।

थथे जूगुलिं रीति सिद्धान्तया सफू च्वयाः गुगु खँ सिद्ध यायेगु ज्या आचार्य वामनं याःगु खः, व तर्कसंगत मजू धयागु खँ ध्वन्यालोकं क्यन । भरतमुनिनिसें वामनंतक नं गुण भिगू हे ल्याः ख्यानाः वयाच्वंगु खःसां आनन्दवर्धनं गुणयात स्वंगू जक हे ल्याः ख्यायेमाः ओज, माधुर्य, प्रसाद धैगु खँ न्ह्यथनाः थम्हं धयागु खंया तर्कसंगत व्याख्या यानाक्यन । अलंकार व गुणया भेद नं ध्वनि सिद्धान्त पिकाःह्म आनन्दवर्धनं हे क्यन ।—

तमर्थमवलम्बन्ते येऽङ्गिनं ते गुणाः स्मृताः,
अङ्गाश्रितास्त्वलङ्कारा मन्तव्याः कटकादिवत् ।२।६।

गुगु मुख्य अंगी खः उगु रस बहकयाच्वनीगुयात 'गुण' धाइ, अंगी रसया कचामचा अंग बहकयाच्वनीगुयात अलंकार धाइ, गथे पाखुरास तीगु बाजु आदि खः ।

प्रबन्ध काव्यय् रसया व्यवस्था गुकथं जुइमाः धइगु खँ नं ध्वनि सिद्धान्तया संस्थापकं थ्यँन । कारण गुगुं रस परस्परय् सहयोगी व गुगुं रस परस्परय् बिरोधी नं दु । गथे – श्रृंगार व करुण, करुण व हास्य परस्परय् बिरोधी रस खः । श्रृंगार व हास्य थःथवय् सहयोगी रस खः । वीर रसया काव्यय् अद्‌भुत, भयानक व रौद्र रसया चर्चा जुइगु ज्यू, बीभत्स रस ला वीर-रसया काव्यय् वइगु हे मजुल । थथे हे श्रृंगार रसया काव्यय् नं वीर रसया वर्णन थयेफु । महा-काव्यय् ला तःतामछि रसया वर्णन याये फये हे माः । गुगु मुख्य रस खः व च्वंनिसें क्वमचातल्ले वया च्वनेमाः धयागु तमाम खँ ध्वनि सिद्धान्तं लिपातिनि हे पिहाँवल । उकें साधारणीकरण छगूयात रवःता संस्कृत काव्य प्रबन्धया लागी बं मब्यूगु छुं हे मदु धाःसां मपाः । साधारणीकरण सिद्धान्तया खँ नं पिला भट्टनायकं पिकाःगु खः, वं आलंबनबिभावया साधारणीकरण जुइ धाल । तर ध्वन्यालोकया 'लोचन' नांगु टीकाच्वःह्म अभिनव गुप्तं आलम्बनविभाव छताजक मखु, आश्रय, अनुभाव, व्यभिचारीभाव, उद्दीपनबिभाव सकतांया साधारणीकरण जूवनी । अले तिनि पाठक वा दर्शक आत्मविभोर जुइ धाल । थ्व हे सिद्धान्तयात मम्मट आदि लिपाया विद्वान्पिसं मानेयानाः थःथःगु काव्य शास्त्र च्वसेंलि वज्रलेप सिद्धान्त थें जुल । विरोधी छह्मनिह्मसिगु सः भूलया पिने हाःगु पति सः थें जुयावन ।

थुगु प्रकारं थःगु ध्वनि सिद्धान्तया स्थापना यायेधुनेबं ध्वनि स्वयाः ह्लापा पिहाँवइच्वने धुंकुगु रस, गुण, अलंकार रीति सिद्धान्तमध्ये गुगु मुख्य खः, गुगु अमुख्य खः, स्वयाः ल्वःगुयात ल्वःगु थाय् बीगु व छ्वासुगु सिद्धान्तयात त्याम्याखुति यानाः रस, ध्वनि, गुण व अलंकारय् छु पाः क्यनाः समन्वय यायेगु ज्या याःगुलिं ध्वनि सिद्धान्तयात युगप्रवर्तक सिद्धान्त खः धायेगुलिइ मल्वःगु छुं मदु ।

*

किया – किपा

– श्याम

मनू जुयाः जन्म कया । आः मनू जुइमाः, मनू जुइ फय्‌केमाः धंगु जिगु थ्व धारणा गनं ब्वलन – वला जिं लिहाँवनाः थःत छुकः थतले – कोतलें वालास्वयेव हे तिनि सी दं । थन थःत वालास्वयेगु जिगु ग्वसाः मखु । वालेत ला जिं थःत नं वालेतिनि, मालेतिनि । फुसा थः छु खः धंगु लुइका कायेतिनि । वला जुल थःत मालेगु खँ । थाकःचा नुगलय् खँह्लायेगु खँ । जितः माःगु ला छु धाःसा मनू जुइ फयेकेमाःगु दु । मनूया जीवन अमूल्य है । अले थ्व हे अमूल्यगु मनूया मूल्य जिं थुइकेमाःगु दु ।

जितः माःगु थ्व मानव मूल्यया मू गन वनाः लुइ ? सुनां कना बी जितः । मू लुइके माल, मू न्यने माल । बस् उपाय छगू हे जक, मनू पत्तिकं क्वस्वः जुइमाल, क्वथीक मू गनं लया तःगु दुला स्वयेमाल जिं । जितः ज्या दत, मनू ह्लासिया वला । मामां ववं मनू मनूया पुचलय् मनू ह्लासीकेगु थ्व जिगु क्रम न्ह्याज्यात, न्ह्याज्याज्याँ वन । थुकथं मनूया, मूल्य मनूया अस्तित्व थुइकेगु प्रयास जिगु थौंतक त खुसिया लः न्ह्यानावने थें जुल । दिपाः गनं खंगु मखु जिं । वला बयेमाः अवश्य गनं ।

ख नं दिपाः आवंनिसें जितः छु यायेत माल । मदिसे वनाच्वंसा थ्यनेमाःथाय्‌तक अवश्य नं थ्यंहे थ्यनी स्वीच्यादं तिनिला दत माले सःगु, माला जुयागु आय्‌बुइमाःगु हे छु दु ? तर थौं न्यय्‌प्यदं दयाःनं लुइकेत मालाजुयागु वस्तु लुइके फु थें मच्वंसेलि आय्‌मबुइ नं गथे । मनूया आयू लःफ्वः थें पत्त तज्यातकि सिधल, अले ज्या पूमवनी । मनूया मूल्य सीका काये मखनी । उकिं धन्दा च्वहे जक खः आय्‌बूगु मखु धंथें ताः, तायेत । छखें स्वय्‌ला थ्व मनू ह्लासीकेगु, मनूया मूल्य थुइकेगु, अस्तित्व ध्वदुइकेगु माय्‌बिलिचां स्यप घय्‌पुइगु हे ज्या थें च्वना वः । बरु ल्वहँतय् ल्वहंया अले छोया अस्तित्व मालाजुयागु जूसा जिं छुं लुइके धुनिगु जुइ थंथें च्वना वः । जिं छुं खंके धुनिगु जुइ धैगु मनय् खँ लुया वः । तर निर्वाणरूपी मसानय् छने धुंकूपि, देगः चाःहिलाः जीवनभर छोया भक्ति यानाःजूपिसं नं देगलय् च्वंगु छुं कनाथकूगु मदु स्वयेबलय्, वयनाथकूगु मदु स्वयेबलय् मनू ह्लासीकेगु, थ्व ज्याहे धार्थें पाय्‌छिगु ज्या खः धैगु जिगु धारणा दृढ जू ।

उकिं जिं मनू हे ह्लासीकेमाः, मनूयात हे जिं थः नालेमाः, थः भाःपीमाः, छो भाःपीमाः अभ्र फुसा । जितः मनू हे तःधं, न्ह्याथे चिधंह्म खूसां, भिंह्म जूसां, मभिंह्म जूसां । मनू हे वास्तवय् सकतां खः जिगु लागि । जिं स्वयेबलय् नयेगु, त्वनेगु, पुनेगुलिंनिसें कयाः सकतां हे मनूया थें विचित्र, छगू विशेषता दु मनूयाके, छगू व्यक्तित्व दु वयाके । अले मनूया पुचलय् हानं मनू है

तःधं । थ्व वया मेगु विशेषता उकि थुकथं तःधंपि मनू धकाः मानय् यानातःपि नं मानय् याना जुया जि । भचा भचा तःधंपाःपि मनूत नं पासा भाःपियाः सतिकःवना थः नालाजुया जि, ह्यसीके इमित धकाः, लुइके इमिके छुं धकाः जि । तर इमिसं थःत ग्वनी धकाः सुचुकूसा जि मस्यू, जि नि थौंतक नं इमित जि मनंतुनाथें ह्यसिल, धंगु मजू । पूवंक थ्व थन्याःह्य हे मनू खः धकाः धायेगु निर्णयस जि मथ्यं । थुल धंगु मजू । जि तःतःधयँ मनूया स्वभावय्, वया अगाध अस्तित्वया सागरय् । क्वय् क्वय् जवय्खवय्, ल्यूने न्ह्यवने सकभनं स्वःसां मनुखं, थःगु स्वभाव सागरया दुने थःत न्याचा यानातःथें च्वं ।

मिखाया विश्वासया खँ खः थ्व, खंगु दक्को धाथें हे खःसां । तर दुनुगलय् नं मिखा दुसा तःधंपि यको मेथाय् नं दुयें च्वं, सफूतिइ दुने नं इमिसं थःत कुंका च्वं थें च्वं । उकि नाप-लाना, सतिकच्वनांजक मनू ह्यसीकेगु, मनूया अस्तित्व मालेगु पूवनी मखु अवश्य धंथे नं च्वं । सफुतिइ दुने नं इमित मालेमाः थें च्वं । अय्धकाः सफू धुकू पिवाः नं जुया जि, माला जि इमित । मालाच्वना इमि कृतिइ इमित आः नं । धायेसःपि इपिं, नवायसःपि इपिं खंपिं इपिं, मिखा तेलापिं इपिं, इमिसं धाःगु खँ न्यने माः धकाः, थन मनू जुइमाः धंगु मनं खनाः, अस्तित्व मनूया थःके नं दु धकाः इमिसं धाःथें जुयाः जि थःत ह्लिछिसां कुंके नं धुन । जिमिगु अस्तित्व जिमि सुजु लिताहि धकाः नं तिन्हुया जुयागुलि ह्यांउ तपुलितय्सँ लितु लिकानं जुइ नन थःगु अस्तित्वयात नं इमि नाप थनेला धकाः, इपिं नापं थःत नं ह्यसीके बी फैला धकाः मनं तुना । तर गथे थें मस्यू, फुक्कं बुलुँ धुपवः दनाः तनावन । अस्तित्वया मू इलं ह्लाना यंकल मुक्कं । तनावन सकतां । मनूया अस्तित्व मनूया मू, मनू ह्यसीकेगु ज्या नाय्चिया नाय्चां ।

आः ला मिखाय् ख्वबि ललःधाः, ब्यागचाय् थःस्व सुनाः, थःगु अस्तित्व धय्सुनाः, गा छ्पु पाछाया धिसिमिसिधायेक न्यासिजुइह्य लुमंकेबहःह्य व नं मन्त, तनावन । याकःमिया चां हे वयात तोपुया यन । दतले कुचाः मन्तकि बिचाः धंथें मेपिं आः हीमी चायाच्वन । तर इमिसं सिल आः इपिं नं म्वानाहे च्वंसा, इमिसँ चाल, माल आः थःनं खःला मखुला धंबें जुया वनाच्वन । खला ह्यूपाःया प्रकृयाजक थें खः थ्व । तर ह्यूपा हिलावन अःखतं । ह्यूपा ह्यूगु खःथें मच्वं न्ह्याःकथं । जुइ मखुला विजया अवश्य सूर्य समानं तेज मविस्य धकाः नवात । वनाच्वंह्य नं आः छ्याक्वय् च्वनीन । आः तनावनीन सकतां जोडं च्यास्पति हीके थें ह्यूपाः हीके मफूसां न्ह्याकथं । आः बीन थें च्वं निभाःहे नं थःस्व थःगु धायेमखंकं । थौं छ्वासं नं तुतां च्वनाजुइह्य बुढी थें बी स्यंगु निभाः स्वयाच्वन । स्वःधुइ धुंकल छह्य पथिकया ला बल्लाःगु तुतां हे । बुढा जुइव असिद्धि जुइयः धंथें, सिद्धिदासया गति मयःह्य, थःनं बनकि च्वापु बंखि च्वनी धकाः मांयाके दुरु मवः-गुलि बोया क्वँय् चुचु प्यानाच्वंवन । आः थ्व थ्व ल्यंदनि धयापिं सु सु दनि । खः लुमंका स्वय्—

छह्य छह्य यायां तना वनिगु जगते,
हानं हानं ध्वदुइगु दुवाः गन दुले ?

आः मालास्वये । विश्वास यानाः छकः ह्लातिइ तयाः लनास्वये । विश्वास चैतन्ययात अस्तित्वया ख्वीसं गथे थनी ? मनूया पुचलय् मनू जुयाः वनीपिं माला जुइमालकि, सांगाय् ससि ल्यये थें, अस्तित्व लुइकेगु जिगु ज्यां, मनू ह्यसीकेगु जिगु प्रयासं हानं लुइह्य सुथ पी माली । तर दनि यक्व दनि, प्रकृति – प्रगति न्ह्याच्वः लिच्वःजक ला खः । आः भन पुचः पुचः धस्वायेत, अस्तित्व

छायेपीत न्ह्यचिलाच्वंपिं खनेदु। ह्मसीकेगु इमिसं नं जि नं। सु मन्तं सु तनावनं वनीगु मखु छुं खनी सुनानं छुं मयातं मजुइगु नं मखु छुं थन। तना वनेवं वया मदयेगु स्वभाव मखु। इलं थंह्म न्ह्यदंवइ। मवइ मखु। दनेबहःह्म जुइव बनावइ। आकाश पाताल छुस्वा, न्ह्यःने ल्यूने छु दु, माःगु छु? धाये मसः मचा ख्वबिलु हे मखा? मचाया बल हे ख्वयेगु, ख्वयाः हे थःत माःगु कयाँ त्वःतेगु खः ख्व गुबलें मदीगु स्ये हालेफु वं ख्वयाः हे थ्व स्ये। हि ख्वाउंह्म थें व मखु। ख्वये सःसां गंकी पचनाःहे सुनानं दान बी धकाः नं विश्वास यानाजूइह्म व खः। वया मन घाःसा वयातु तर शाहस दु।

अयनं लि लि चिलाच्वन व। ध्याकुनय्च्वंपिं स्वस्वं अजुगति चायाच्वन व। बांलाः, ज्यू, भिंया ख्वाःपाःपुयाः मज्यूगु ज्यू, बांमलागु बांलाः, मभिंयात भिं धायेगु वया स्वभाव मदु। अगःचा मालाः देगः धकाः प्वंगु देगलय् द्यः पियाच्वंपिं खनाः व अजुगति चाः पाहां पितिनाः बाहां स्यायेगु ज्या जुयाच्वंगु खनाः नवायेत पाः पियाच्वंगु दुथें च्वं वं।

द्यः मदु देगलय् द्यः मालाच्वंपिं खनाः त्वले जुयाच्वनतिनि थें च्वं व। इवात्त पिदनं मफूगु अस्तित्व वया, व नं खः छह्म मनू। अन्याययात, अन्याय जुल धायेफुपिं मुनाच्वं थें च्वं वं। तर व अन्याय याइपिसं अन्याय याहे याइ, अले इमिसं याःगु अन्याः सुनानं छुं याये मलाकं ह्लाना बनी घयां तनावंह्मथें वनं तनावनिह्म थें मच्वं जि स्वये। ह्लाःगु ह्लानांतुं वन, याःगु यानांतुं यानावन अस्तित्व सकसियां तेलाः बन, तेलागु तेलां यानावन। स्वयातं छुं मजूगु खनाः वया मंछिगु अस्तित्वं वाष्कु छ्यूगु छितंतिनि वयागु अस्तित्वं।

वयाके थुकथं मनूया अस्तित्वं मंछिगु चायाच्वंगु छाय् खः धंगु जि थुइके माःगु दु। अस्तित्वया मू। मनुखं छुं मालाच्वन अयनं मालागु लुइकेत यायेफुगु सुनानं छुं मखु। कुमाःया घःचाः थें ई चाहिलाः ब्यना वनाच्वन। थन सकतां साधारणतया स्वयेबलय् अथेहे, अथेहे। घाःम्ह घातं सीह्म सितं। मंछि चायाच्वन सकसितं। अजुगति चाः सकलें सकलें स्यूपिं सःपिं जक मखु, मस्यू मथू धाइपिं नं। थुकथं कवित नं यच्व दु धयाच्वन थःथःगु तालं च्वयेफु इमि च्वसा। तर इमि व च्वसाया मिखा बुलु, ह्लाप्पं ख्वातु। नयेगु थिके, दुइगु सिं मदु धकाः धायेफुगु मखु। मनुखंजक मखु थन कलमं नं सहयाये फु। खला खनं खः छु धयातःगु, 'सहयायेगु सहस्त्र गुण।

धायेत ला स्यल्लाक धाःह्म कवि छ्वासय् वाये थें जुयाच्वन। धाल विधि कवियात मछालाः, न्हूगु श्रृष्टि याये आः नास मजुइगु। तर मंछिगु मनूया अस्तित्व स्वना नं वं मेगु नास मजुइगु गन्योगु श्रृष्टि जुइमाः वं विधियात गनं धाःगु मदु। सल्लाह नं गनं न्ह्यब्वयातःगु खने मदु। तर विधियात थुइका बी फुगु व्यक्तित्व वया धात्थें वया हनेबहःगु अस्तित्व खः। ह्याउंमचा ह्यिताच्वंगु कासाया अस्तित्वथें ह्यालंका धायेव सिधंगु थ्व कासा मखु। वयात बांलाक ववथीक स्वयाच्वंगु मिखां उंकि धाःगु लुइ 'थन सकलें विवश।' थथे याये धाःसां मज्यू, अथे धाःसां मज्यू। विवशता नांगा वं हे वइगु जुलेंलि सुनां छुयाये ज्यू धकाः ह्लाःतुति त्वःतेगु खं जिगु मखु।

शायद मनूया अस्तित्वया इतिहास हे थुकथं ब्वलनाच्वंगु खः धाये धाःसा बल्लाः त्याःहे मनूया अस्तित्व जू वँ थें च्वं। थथे खःसा जि आः मनूया अस्तित्व, मनूया मू हे मालाजुइगु

छाय् ? जिगु थ्व कुतलं गुकथं जि मनंतुनाः यानाजुयागु ज्या तिप्यनी स्वयेमाः । उत्साहहीन जुयाः जि मालेगु त्वःते मज्यू । आः मेगु लँ मदु । जितः । मालेमाः जि थःत मालेमाः जि थःगु अस्तित्वयात । तनावनेमाःगु तनावनी, मतंतल्ले माले जि । फतिफतले तःर्थंके माले जि । मनू, मनूया मूल्य मखुसां माले जि लूगु लँय्, अले थ्वदूंपि मनूयाके माले जि । उलिंचिया बाखं थुलिंथां जूसां जुल । माले माले माले ! मनूया अस्तित्व मालेगु छाय् त्वःतेगु जिं ?

ब्वंकेज्या

जेल दुने लालटिनया बुलुगु मतजलय् पुलिस अफिसरं वयाके न्यनाच्वन 'गुवलय् गोदाम लुटय्यात उगु इलय् छ गन ?

'जि गुलि धायेगु उगु इलय् जि उपिनापं मदु' थें हानं अथे हे ववातुक लिसः बिल ।

पुलिस अफिसर वाकुछिनाः हाल 'साला ... गधा ! अभ्र मखुगु खँ ल्हाना ? सय् नयागु कथि हति' नापंच्वंह्म सिपाहीयात अह्रयात । कथि न्ह्यःनय् तयेहल । पुलिस अफिसरं च्याचो बियाः धाल' छं नकतिनि इहिपाः जूह्म, छिमि कलायात नं थ्वजागु हे व्यवहार जुइफु, स्यूला ?

वया लुमन-वयात तःवयं वया कलातं बुलुहुँ धाःगु 'जिगु हुनि छि छति भःन्हुइमते खंला' अले थें ह्लिलाः धाल 'जि स्यू'

पुलिस अफिसरं फ्रं तं पिकाल – 'बेकुफ् ... पाजि सिखलं चिनाः गोर्खालागि तयाँलि सिइका, न फेतुइफइ, न दनेजिइ, न द्यने फइ, न पियां हे बांलाक च्वने छिनी' थें हानं धाल 'जि थ्वनं स्यू'

वयात नया कथि लाःथाय् लाथि खुब दाल । व छकः चिल्लायेदन, अले बँय् गोतूवन । मेह्म पुलिस अफिसरं वयात थन । लः त्वंकल । वया बोहलय् ह्लाः दिकाः बुलुहुं धाल–'स्वालका, छ छवलय् उपिनापं मद्बु हे धाय् । तर थ्वला धा छ छाय् ह्लिथें खानीया ज्यामितय्गु भिखाछेंय् वनेगु ? व स्याय्म्हं याउँक धाल – 'ब्वंकः वनेगु'

'छ् ब्वंकेगु ?'

'जि उमित इतिहास मब्वंका प्रधानमन्त्रितय्गु नां निइत, बजेट घाटाया ल्याःनं मस्यना'

'अले ⋯ ⋯' पुलिस अफिसरया म्हतुं सः पिज्वल ।

छि थःह्म मचा पित्यां वाथावाथा कंगु खंला ? खंगु खइमखु ।

जि उमित थ्व हे खँ ब्वंका–जब उमि थः मचा पित्यां वाथावाथा कनी, न्ह्याको ज्याधाना नं जव उमिगु प्वाःथने फइमखु उबलय् व पित्याःया लागि छ् यायेमाः ।

वं थःगु खँ धायेधुंका हानं सुं म्कच्वन । वया बोहलय् तयातःगु पुलिस अफिसरया ह्लाः ज्यान मखुगु वस्तुथें धुसुं न्ह्यानाः कुतुवल । अन उथाय्, अन दुने व पिनेया मोनता जानाः छगू तजाःगु गाःथें ग्यानापुल।

—भाजु सुन्दर मधिकर्मिया

ख्वबिं तिकिनंगु छुं कविता

(च्वमि)

१. ख्वबी—

निमाः ब्वसी, थासी

बाचा चा

तिसी जी

ह्मगसय् नं

जि माहें बुइ

प्वःचिनातये मफु थःत

तिकि — तिकि — जि,

डायरिइ —

कुतुंवनी ।

❋

२. न्या लहीज्यूगु

धौ ज्वनावनाच्वंह्म मल्याः

— जिन्दगी !

निपा ह्लाःति ज्वना वनाच्वनेमाःगु

थ्व गयाःगु बं कि

जिं गनं मदिकुसें वनाच्वने माःगु

मवाकूसें ।

थ्व नं जि मस्यू, गनथ्यंक वनेमाःगु

गनं मध्वकूसें वनाबियाच्वना

ध्याचलय्

हारांह्म मलिकया गोरु

वर्तमान !

❋

३. ततःजाःगु गुंत

ततःग्वारागु सिमात

निरंकुश ह्लिला न्ह्यः न्ह्यः

स्वइच्वन मुग्ध जुयाः—

थःगु ह्मय् थुनांचुइक ह्लानाः

फय्त लँ मोडेजुयावंगु

थःगु जंगलय् ततःक्यनाः

फय्त चिरिबाबां नाइयाः सिचुगु

'आखिर ग्यानापुगु धाकु जुइन्ह्यः

कैद यायेधुन' धइथें

सुथय् निभालय्

प्रत्येक स्वाँनय्, हलय्

सीत पालपाल थिनाच्वन

जुइफु — फय्या बाःवःगु

छगू पराजयया थ्व ख्वबि ख्वःगु ।

❋

सरस्वती सु ? थ्व खँग्व:या अर्थ छु ?

– रमापतिराज शर्मा

सरस्वती खँग्व:या न्ह्यसः छुये न्ह्यः ह्लापलाक छ्गू न्ह्यसःनि जिगु मतिइ वइच्वन । व न्ह्यसः खः सरस्वतीया न्ह्यसःबाचक खँग्वः 'सु' जुइ लाकि 'छु' जुइ ?

खला, झी सकसिया नुगलय् सरस्वती खँग्वः धायेकथं छम्ह प्यका ल्हाः दुम्ह मिसा-द्यो गुह्मसिया निपा ल्हाःतं विणा व मेगु छपा ल्हाःतं सफू व छपा ल्हाःतं माला ज्वनाः बबल्वालः मापं हुँय्‌या फुसय् पलेस्वाँनय् फेतुनाच्वंम्ह बांलाम्ह मिसा लुयावइ । मेगु खँ सरस्वतीया म्ह, वसः, माला, वाहन व आसन दक्वं तुइगु हे जुइ । सरस्वतीयात ज्ञान व सीप बिइम्ह विद्याया द्यो धाइ ।

पौराणिक शास्त्र सम्मतकथं सरस्वती विष्णुया न्ह्यथु लिपु निम्ह कलाः मध्ये लिथुम्ह कलाः खः । पौराणिक बाखंत दुवाला स्वत धाःसा सरस्वती गुथासं ब्रम्हाया हानं गुथासं महाद्योया कलाःया रूपय् नं खनेदु । गथे–कार्तिक महात्म्यकथं, सृष्टिकर्ता ब्रम्हाया न्ह्यथुम्ह कलाः स्वरा (थ्वया अर्थ सरस्वती खः) व लिथुम्ह कलाः गायत्री खः । छम्ह न्ह्यथु लिथुया मकि च्वनेगु खँय् ल्वापु जुयाः थवंथः सराः ब्यूबलय् निम्हं खुसि जुयाः पृथ्वीइ कुहां बयेमाल । ब्रम्हा व सरस्वती निम्हं छ्ज्वः द्यो जूगुलिं हे निम्हसियां गसा (वाहन) वहेतुं तुयुम्ह हँय् खः । अथे हे निम्हसियां ज्वसा (सफू व माला) छँय् नं ज्वःलाः ।

अथे हे दुर्गासप्तसतीया देवी माहात्म्यकथं, महाद्योया कलाः पारबतीया प्राकट्यरूप कथं स्वम्ह देवीपिं महाकाली, महालक्ष्मी व महासरस्वती खः । थुकथं सरस्वती महाद्योया नं शक्ति खः । गथे सरस्वती ज्ञान व बाणीया मिसाम्ह द्यो बागीश्वरी खः । उकथं हे महाद्यो नं बागीश्वर खः । जगतया गुरु खः ।

स्वयम्भू महात्म्यकथं मञ्जुश्री नं छम्ह वागीश्वर खः, गुरु खः । ज्ञान, सीप आदि विद्याया गुरु जूगुलिं नेपाली जनमानसं थ्वयात नं सरस्वती हे भाःपाः पुजा याइ ।

मोहनिबलय् दुर्गाया, स्वन्तिबलय् लक्ष्मीयाथें श्रीपञ्चमि सरस्वतीया विशेषकथं पूजा जुइ । ह्लाबाखंकथं सरस्वती खुला भारतय् व खुला ह्लासाय् च्वना बिज्याइ । लँकथं श्रीपञ्चमिनिसें बसन्त ज्वःछि नेपालय् च्वना बिज्याइ । उकिं श्रीपञ्चमिया न्ह्यथखुनु हे त्यानुक बिज्याःह्म थकाः बहनिइ समुमांयात चिकं बुकः वनेगु नं प्रचलन दु । ससुपूजानं थ्व हे बसन्त ज्वःछिया दुने हे जुइ । ह्लासां बिज्याइह्म वनं श्रीपञ्चमिखुनु विशेष पूजा जुइह्म, छु थ्व बागीश्वर गुरु मञ्जुश्रीयात हे सरस्वती भाःपाः पुज्याःगु जुइनं फु ।

थुकथं स्वय्बलय् यौंतक सरस्वतीयात ज्ञान सीपया देवीकथं हनाः वयाच्वंगु दु। भीगु मानसय् ताहाकःगु संस्कारगत सरस्वती छह्म विद्याया देवीया रूपं थानाच्वने धुंकल। अथेसां यात्थेंला सरस्वती छगू प्रतिकात्मककथं काल्पणिक मूर्तीमतीजक हे खः। थ्वया मू शब्दार्थ कनां वास्तवय् सरस्वती खुसिया हे सर्वनाम खः।

खुसि जीवन तथा शक्तिया नं स्रोत जूगुलिं संस्कृतय् खुसियात मां तथा देवी धकाः सम्बोधन यानातःगु दु। गंगा, जमुना, व सरस्वती वास्तवय् थुपिं, फुकं ह्लापा खुसि खः। लिपा जीवनदायनी शक्तिया रूपे मां, देवी धकाः पुजानं यात। देवीया रूपकथं गंगाया मंग (मकर) वाहन, जमुनाया काबुल्या (कच्छप) वाहन व सरस्वतीया हँय् वाहन खः। थुपिं सकलयं लखय् हे च्वनीपिं जीव खः। तर सरस्वतीया वाहन जूह्म हँय् लः, बँ व नं (आकाश) दक्कोथासं न्यंक गतिवान खः। उकि हे सरस्वतीया हनावना उप्यो दु। सरस्वती खँग्वःया सरस्या अर्थ दहः खः। गथे तःधंगु दहःयात सरोवर (मान सरोवर) धाइ।

पुराण-दर्शनकथं कलाः भाःतया काल्पनिक रूपे समुन्द्र (सरसवान) नारोद्यो व समुन्द्र (सरसवान) मायलाःवनिह्म अर्थात सरसवाननाप च्वनीह्म खुसि सरस्वती खः। थन सरस्वती स्त्रीलिंग जूसा समुन्द्रवाचि सरसवान पुलिंग खः।

अमरकोषय् सरसवान (समुन्द्र) या पर्यायवाचि शब्द थुकथं च्वयातःगु दु।

सरसवान– समुन्द्र, अब्धि, अकूपार, पारावार, सरितपत्ति, उदन्वान, उद्धी, सिन्धु, सरसवान, सागर अर्णव।

नारोद्यो समुन्द्रया रूप व सरस्वती खुसिया रूप खः। थुपिं निह्म कलाः भाःत खः धइगुया दसि थ्वय्या श्लोकं नं क्यं। गथे।

हरि सरस्वान तस्येयं तेन नाम्ना सरस्वती ॥३॥

सरस्वती नदी साथ तीर्थ रूपाडति पावनी··· ··· ···

(देवी भागवत नवम स्कंध अध्याय ७)

सामान्यकथं दक्व खुसियात थौं सरस्वती खँग्वः मछ्यःसां विशेष खुसिया नांकथं छ्यनाच्वंगु दनि। गथे-गंगा, जमुना, सरस्वती।

अथे हे-थारु भाषाय् खुसिचायात 'सुइती' धाः। थ्व 'सुइती' व 'सरस्वती' धयां व अर्थ निताकथं तस्सकं ज्वःलाः।

थ्वप देसय् खुसिनापच्वंगु सुइती धयागु बुँ दु। थ्वनं खुसिया नामं हे धःगु जुइमाः। गथे-पन्ति, कोन्ति, स्हुति, वन्ति आदि थाय् खुसिया नामं हे जूथंगु बांलाक सिइदु। थौं वयाः वागमती खुसिया हे नामं वागमती अञ्चलया नां थ्यंक न्यनावन।

झीगु भाय्कथं थ्वय् म्हाथनागु खुसिवाचक 'सुइती' ह्वना खँग्वः खः। थ्वया छुपः छगः आखःहे छगः छगः खँग्वः खः। गथे—

सु+इ+ती = सुइती

(१) सु=लः (सुया खता अर्थ लः खः) गथें—
सु—सुपांय्
सुति—सु तिलः
खसु,
हुसु, आदि थुपिं 'सु' फुकं लःबाँचि खः ।

(२) इ = हि (इया पूर्वरूप यि—यू खः गथे
यू (इ) = लःया भम्व
लःया मूगाः (स्वगेत)
थुकथं — यिति — इति — हिति, जुल ।

(३) ति = छ्वालु (तरल – द्रव्य अर्थात लः नं खः गथे
च्वापुति — (च्वापु लः)
वाति — (वाति लः)
सुति — (सुति लः)
जाति, ख्वाति आदि

चिनिया भाषाय् लः यात हे 'सोइ' धाइ । थ्व 'सोइ' खँग्वः नं 'सुइति' याहे 'सुइ' नाप ज्वःलाः ।

थ्व 'सोइ' खँग्वः बालास्वयेबलय् मसी (मषी) खँग्वः नं संस्कृत भाषाया थःगुहे मौलिक खँग्वः मखु धइगु खँ सिइदः वः । चिनिया भाषाय् 'मोसोइ' या अर्थ हाकुगु लः खः । उकिं थ्व 'मोसोइ' खँग्वलं हे 'मसी' बःवःगु खः । भीसं नं च्वज्याय् साधारणत हाकुगु रंगयात हे मसी धाइ । मेगु रंगयात मखु । गथे वचुगु रंगयात वसि धाइ ।

थुकथं खुसिया 'सि' नं मसि, वसियाथें हे लः वाचक खँग्वः । थ्व हे खुसियात नेपाःया थी थी सजातिय भाषँ थथे धाः ।

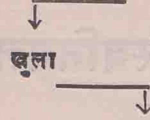
नेवाः — खुसि
थारू — सुइति
गुरुङ — स्योँ
तामाङ — स्योँङ
मगः — खोलसा
सुनुवार — खोलसा
राई — होंक रोक्सी

थुकथं बुहाँखना स्वयेबलय् संस्कृतय् दुथ्याकातःगु 'सिन्धु' खँग्वःथेंक थ्व खुसिया वाचक 'सि' 'स्योँ' या भ्गोलय् स्वाःवः । खोसि — खुसिनाप कोसि, कौशिकी मिगलं तस्सकं ज्वःलाः । थुकथं, कौशिकी हे सु, गमयाहा धइगु सिइ दःवः ।

नेवाः भाषाय् खुसिया खु छ्गःजकं नं खुसि वाचि हे खँग्वः खः । गथे — नैखु, तेखु, सोंखु, संखु, चखु, तुखु, बलाखु आदि ।

थ्व 'खु' याके न्ह्यःने ला, ल च्वनाः नं छ्येला दु । गथे — बालाखु, चलाखु, मुलाखु पितवालाखु, कोलाखु आदि थ्वहे लाखु यें देसय् लखु जूवंगु खनेदु । गथे -- बलाखु, चलखु, पिखालखु, इखालखु आदि ।

थ्व 'लाखु' खँग्वः हे शब्द बिपर्यथ नियम कथं — लाखु

खोला, जुल । थन 'खु' या थासय् 'खो' जूवंगु दु । थौंया लःयात ह्लापा' 'लंख्व' या छ्येला नं दु । थुगु ल्याखं स्वयेबलय् 'खोह्रे' (खो + ह्रँ + दो) खँग्वः वे 'खह्रे' जूवंगु नं बांलाक सिइदु ।

थुकथं मदिक हालाः तुइक थवब्वाना वयाच्वंगु खुसियात स्वयाः हे कवि कल्पनां मूर्तिमती सरस्वतीया रूप, आख्यान सृजना जूवंगु खँ सिइदु । उकिं सरस्वतीया रूप, वाहन, आसन व ज्वसा सकतां खुसिया प्राकृत रूप — स्वभावंकथं हे प्रतिकात्मक अभिव्यञ्जना याःगु खनेदु । गथे - खुसि गुँ - पाखां ववब्वाना वइबलय् वुरथें तुइसेच्वनि, थवय् नं तुइसे पिजाकाने, लः थवब्वाना वःथाय् गाःवनाः पुखू दयाच्वनिगु स्वाभाविक खः । अले पुखुली पलेस्वां व हँय् दइगु नं उतिकं हे स्वाभाविक जुल ।

थ्व हे थवब्वाः वइच्वंगु खुसिया प्राकृतिक सौंदर्यपठयात कवि कल्पनां छह्म तुइसेच्वंगु वसि सिनाः तुइगु वसः तिसा तियाः पलेस्वांनय् फेतुनाः ह्यंनाप वीणा थानाः आनन्दं म्ये हाला च्वनाच्वंह्म छह्म सुन्दरी देवीया रूपे न्ह्यब्वल जुइमाः ।

खुसिया ध्वनिया प्रतीक सरस्वतीया निपा ह्लाःतं थानाच्वंगु वीणा खः । थ्व संगीतमय ध्वनिया मदिसें वयाच्वनिगु अविरलताया प्रतीक स्फतिकया जपमाला खः । अले थ्व हे स्वर - वाणी उत्पन्न अनेक ज्ञानया संहिताया प्रतीक सरस्वतीं ज्वनातःगु सफू खः । अले, थ्व हे खुसिइ मोल्हुयेगु ह्मया मवःगु खिति तुइकाः पवित्र व स्वस्थ जुयेगु खःसा, संगीतमय ध्वनि सौंदर्यं उत्पन्न तत्व ज्ञानय् मोल्हुयाः अन्तष्करणया अज्ञानरूपी खिति तुइकी । सामवेद वैदिक कालया संगीत खः । ह्लापा ध्वनि (छन्द) यात हे ज्ञानया आधार, वेद (ज्ञान) या तुति धाइ । अथे हे मन्त्र ध्वनि सिद्धि खः अर्थात सूक्त (ध्वनि) धइगु हे सुं ऋषी (ज्ञानी) या ध्यान सिद्धि (पुर्णता) स्वतस्फुरित जुया वइगु वाक्य खः । वहे खुसिया संगीतमय ध्वनि-वेद व वाणीया मूल स्रोत जूगुलिं सरस्वतीयात वागीश्वरी कल्पना याःगु खः । ब्रह्मा, विष्णु व महेश्वर नं थ्वहे वेद-वाणीरूपी ज्ञान = खुसी मोल्हूगु हे वनापया संसर्ग व वैवाहिक आख्यानयें नं उत्पन्न जूवन ।

अग्नी, वायु, वरुण, सूर्य, चन्द्र, पृथ्वी, शुक्ल, बुध, मंगल, शनि बृहस्पति आदि मेमेपिं सकलयं खः-देश नं प्रकृतिया थःथःगु खास शक्ति-स्वभाव व ज्ञानया प्रतीकया हे कल्पनात्मक मूर्तता खः । मेगु छुं मखु ।

❋

— सर्वेश्वर दयाल सक्सेना

स्वनिगलय् सुथ

तुयुगु च्वापुगुँ च्वकाय् क्वकाय्
ग्वानाच्वंगु मि
ख्वातुगु खसुं त्वपुयातःगु दु
बे छ्युर्लि
छ्यू ह्मारें तःधंगु भूल तयाः
ध्यनाच्वंगु दु ।
क्वछुनाच्वंगु तक्कु — स्वांया
ह्याउँ — ख्वालं
उगु धकिं उलाबयाच्वन
गुगु ह्मिगः चाह्लय्
खिउँगु शुन्य सतकय्
गुलिं पीडा-स्याःचाः हाःसलं थानातःगु खः
सुन्दरीजलया थथाय्ग्वःगु ल्वहँधि
तच्चोतं धाकुहे मवयेकं क्वयाः वयाः
क्वछुनाच्वंगु छ्यँलय् हानाच्वन
नापं न्हू—पलाःतय् दथुं
चीधंगु खुसिचा छ्यू
धेधेचुचुं
थःगु लँ बयेकाः बाः वइच्वन ।
छह्म तःधिकःह्म ग्वंगःयः छ्यं ध्यनाः
आस्थाया नामं छ्यायातःगु दु
वया गःपः
शक्तिया तुतिपाली म्वय्‌हिलातःगु दु
वया बाँलागु पपू
सुथया निभालय्
शान्त—सिनाच्वंगु दु ।
'विनाश विनाशया लागिं'
चालाच्वंगु ज्यालं
भःन्हूगु सः आय्‌बुयाः हतासं
डुहाँवइ—
निभालय् लाय्‌वं
व ह्मानं नालवनी
देगलय् कनाच्वंगु थथाय्ग्वःगु मिखा
न इतिहास खं
न वँचुगु सर्गः
न छ्वयाच्वंगु म्हुतुसि
न च्वापुगुँया च्वका हे
छकलं खनेदुगु खसुया लाखय् ध्योने
निभाः लेहेंबुयाच्वन—
दुसुनाः तनीथेंच्वंगु व चिचिग्वःगु अल्याख
मिखात
गुजिमुजि-गुनाच्वंगु ख्वालय् प्यपुनाच्वंगु दु
लिउने ज्यातुक्क दोको कुबियाः
क्वछुना वइच्वंह्म गरीवह्म सुथ !
गुँया पालुथासं क्वहाँ वइच्वन
फ्याट्ट, कुतुंवन—
छुथें मस्यू—ल्वहँ, मनूया सूर्य खः ।

चय्पुयाः लाकाकायेत वइच्वन उंपि

हाकनं आः
चय्पुयाः लाका कायेत वइच्वन उंपि
भ्नीके भ्नीगु भाय्
थुबलय् हे लाक्क
गुबलय् भ्नी थवंथवय् तज्यानाः
स्यने भाक्व स्यनेधुन
थःगु हे किचः
थौं भ्नीसं मखनेधुन
थःगु हे सः
थौं भ्नीसं ह्मसिये धुन
आः छगूजक खँ (बयान)
म्वायेगु अथवा सिइगुया
दर्ता याकेमाःगु दु भ्नीत
उंपि चय्पुयाः लाकाकायेत वइच्वन
भ्नीके भ्नीगु भाय्
ह्लापा तस्सकं तःधंगु गुँ थ्व
गुंकि भ्नी पिचायकः वया
गन थुं छुँया
अले छुं धुँया भाय् ह्लाइ।
खराचा किसिथें गर्जेजुइ
किसित चलिंचातथें चिचि हालाः
खिउँयाय् छ्यँः हाकाजुइ।
भ्नंगःतय्सं म्ये महाः थन
बरु गिद्धतथेंजक खवइ
ग्वंगःत नं महाः थन
बरु गुँखिचातथें उइ
सकसिनं थः थः भाय् लोमंकेधुंकुगु
मुक्कं भ्नी हे जक
(थःगु भाय्‌या) थःहे जुयाच्वनेगु मति
म्वानाः
चां-ह्लि नय्, त्वने हे मधासें वना
आः वयाः
जब भ्नीसं भ्नीगु दुःख-सासना
दर्ता याके धया
भ्नीके चय्पुयाः लाकाकायेत वइच्वन उंपि
भ्नीगु भाय् हे
भुलूखाया सलं
कोभ्नंगलं म्ये ह्लालेफुसा हा
सुइत स्यनेमाःगु खः स्यँः
भ्नीत इलं मलाः थौं
छगू मखुगु भाषां
मखुगु बयान बिइगु स्वयां ला
सिनावने भिं
थ्व हे जिमिगु धिपि खः
आः चय्पुयाः लाकाकायेत वइच्वन उंपि
भ्नीके भ्नीगु भाय्
भाय्, भ्नीके भ्नीगु रूप
गुगु रूप भ्नीगु भाषां स्वन
गुगु थ्व गुंइ दथ्वी
थुलि स्यनेधुंकुगु
स्वयाकथं, ह्लाहे मसो धुंकुगु।

आनुवंशिक – इन्जिनियरिंग न्हूगु युगया मूलुखा खः

– गौरीशंकर मानन्धर
सहायक प्राध्यापक
– अमृत क्याम्पस

(Genetic Engineering)

थौं–कन्हे आनुवंशिक इन्जिनियरिंगया विषयय् यक्व खँ न्यने दैच्वंगु दु। थ्व प्रविधि उद्योग, बुँज्या व वासः विज्ञानया ख्यलय् तःधंगु ह्यूपाः हयेत्यंगु दु। भौतिक विज्ञानया इलेक्ट्रोनिक्स व माइक्रोइलेक्ट्रोनिक्स अले रसायन विज्ञानया ख्यलय् जूगु प्रगति झीगु रहन-सहन व न्हि–छि–न्हि ज्याखँय् तच्वतं प्रभाव लाकेधुंकूगु दु आः पाःवःगु दु (Genetic Engineering) आनुवांशिक इन्जिनियरिङया। थ्व प्रविधिया विकाश पूवनिबलय् वैज्ञानिकतसें झीत माःकथंयाःपिं जीव सृष्टि यायेफइ। ... ... छितः गज्याःपिं जीवत यःलय् ? ... ... तर जितःला तसकं थिकेगु वासः अःपुक दयेकाबीपिं, बुँईं साःतय् म्वाय्कीपिं, तसकं साःगु प्रोटिन व मेमेगु पोषणतत्वत दयकीपिं, किसिम किसिमयागु रसायन दयकीपिं, अथवा थी थी औद्योगिक उत्पादनय् ग्वाहाली याइपिं जीवत यः जिगु थ्व आकांक्षात फय्नं मखु, छाय् धाःसा थज्याःपिं छगू निगू प्रकारयाःपिं जीवत सृष्टि यायेधुंकूगु दु धकाः अमेरिकाय् च्वना च्वंह्म नेपाःया वैज्ञानिक भाजु उत्तमलाल राजभण्डारीं उखुनु पुष ५ गतेया वैज्ञानिकतय् मुंज्याय् धयादीगु खः। थथ्कःया धापूकथं आनुवांशिक इन्जिनियरिङया प्रविधि दयेके फय्धुंकूगु वासःत मध्ये मधुमेह ल्वय् लायेकेगु वासः (इन्सूलिन) पसलय् न्याये दय्धुंकूगु दु। आः याकनं हे सेंला स्यंकीपिं विषाणुत स्याइगु वासः, औलो ल्वय्या कीत स्याइगु वासः, बाग:चात तःधिकः याइगु (सोमाटो स्टाटिन) व सेलंया विषाणुत प्रतिरोध वासः (इन्टरफेरीन) बजारय् वयेत्यंगु दु।

'वंशाणुं जीवया गुण निर्धारण याइ' धैगु खँ स्यूसांनिसें वंशाणुया विषय जीव विज्ञानय् दकलय् अपो अध्ययन अनुसन्धान जुइगु विषय जुयाच्वंगु दु। वंशाणु धैगु वस्तु जीवधारीतय् कोषय् दैगु सुकाथें सहाःकःगु जैविक अणु, डि. एन. ए. (D. N. A.) या छकू भाग खः। छकू वंशाणुं छगू गुण निर्धारण याइ अथवा छकू वंशाणुं छगू प्रोटिनया निर्माण याइ। फरक फरक जीवतय्के फरक फरक गुण वा क्षमता दैगु कारण अमिके फरक फरक हे किसिमयागु वंशाणुत दैगुलिं खः। अनुवांशिक इन्जिनियरिङया प्रविधि छह्म जीवयाकेच्वंगु डि. एन. ए.

या छकू तुक्रा (वंशाणु) लिकाया मेह्म जीवया डि. एन. ए. लय् स्वाना बिइ। न्हूगु वंशाणुं याना व जीवयाके न्हूगु गुण पिहाँवइ।

मनूतय् शरीरय् इन्सुलिन धैगु प्रोटिन मदय्क मगाः। इन्सुलिन छगू हर्मोन खः गुकें भ्रीगु हिइ अप्पो जूगु घुलनशील ग्लूकोजयात अघुलनशील ग्लाइकोजेनय् हिइकाबिइ। थ्व प्रोटिन अँपिइ निमार्ण जुइ। तर मधुमेह ल्वय् दुह्म मनूया ह्मय् इन्सुलिन तसकं ह्मो जुयाच्वनी। अमिगु अँपि – कोषय् थ्व प्रोटिन दय्कीगु वंशाणु छुं कारणं यानाः ज्या यायेमफैच्वनी। मधुमेह तसकं ग्यानापूगु ल्वय् खः, थुकेंयानाः ज्यानतक वनेफु। थ्व ल्वय्या उपचार यायेगु पुलांगु विधिइ खराचा, सल, सा, आदिया हिं इन्सुलिन शुद्धयानाः उकेया इन्जेक्सन दय्काः ल्वगीया हिइ बिलय् यानाबिइ।

थ्व समस्यायात आनुवांशिक इन्जिनियरिङया प्रविधि तातुइका व्यूगु दु। वैज्ञानिकतसें स्वस्थः मनूया अँपि – कोषं इन्सुलिन – वंशाणु छुटय्याना काल। शुद्ध इन्सुलिन वंशाणुयात इष्ट (ऐला दयकीपिं किटाणु) या कोषय्थ्वंगु डि. एन. ए. लय् 'स्वाना' बिल। इन्सुलिन वंशाणु दुथ्याःपिं इष्ट थें च्वंपिं थपिं किटाणुतसें ऐला नाप नापं इन्सुलिन नं दय्कल। अमेरिकाया जेनेटेक कंपनीं थथे हे यानाः दयेकूगु शुद्ध इन्सुलिनयात 'ह्यु मुलिनया' नामं बजारय् थ्यंकूगु दु।

हेपाटिटिस धैगु स्यंला स्यनीगु ल्वय् स्वंगूगु विश्वया देशतय्गु छगू तःधंगु समस्या जुयाच्वंगु दु। विश्व स्वास्थ्य संघया रिपोर्टकथं थ्वंमध्यं २० कोटी मनूतय्के थ्व ल्वय् दै। हेपाटिटिस 'बि' जातया विशाणु हैगु थ्व ल्वय् जुलकि सँलाय् क्यानसर जुइफु। आनुवंशीक प्रविधि थन नं ग्वाहाली याःगु दु। आः थाकनं थ्व ल्वय् लायेकेत बंगु प्रतिरोधात्मक म्याक्सीन न्याये वय्त्यंगु दु। क्यानसर थें ज्याःगु संघातिक ल्वय्या वासः यायेत आनुवांशिक प्रविधि छगू हे जक ज्याय् लगय्बूगु भलसा खः धैगु विचाः छुथ्वः वैज्ञानिकतसें कयातःगु दु।

बुँज्याया ल्वलय् नं आनुवांशिक इन्जिनियरिङयाखें यक्व भलसा कयातःगु दु। सिमी – कय्गु जातया बिरुवाय् वाहेक मेगु फुक्क वालिइ नाइट्रोजन बुगु साः तय्माः। फसय् च्वंगु नाइट्रोजन छ्यलेफूगु गुण दुँपिं किटाणुत (राइजोबियम) लाली सिमी – कय्गु जातीया बिरुवाया हालय्जक दइ। फसय्च्वंगु नाइट्रोजन तत्वयात स्थितिकरण यायेफुगु कारण अमिगु कोषय् 'निफ' नांया छुथ्वः वंशाणुत दुगुलिं खः। आः थ्वाः वैज्ञानिकतसें 'निफ' वंशाणुयात राइजोबियमं लिकाया मेमेगु बिरुवाया हालय् वैगु किटाणुइ छुना बीगु कुतः यानाच्वंगु दु। थ्व ज्या पूवन थाःसा मेमेगु बिरुवाय् नं साः तये मालिइमखु। छुथ्वः वैज्ञानिकतसें ला 'निफ' वंशाणुयात बिरुवाया डि. एन. ए. लय् तुं छुना बिइगु कुतः यानाच्वंगु दु। सन् १९९० या दुने हे नाइट्रोजन थम्हंतुं स्थितिकरण यायेकुपिं अन्नया बिरुवा दयेके फै धकाः सोभियत संघया वैज्ञानिकं आश कयातःगु दु। थ्व ज्या तसक थाकु। तर अपो साःगु, ल्वचं मथिइगु, सुख्खा बासय् पिइज्यूगु, अपो पोषणतत्वत दुगु अन्नबात दयेके अपाय्सकं थाकु मजू

थौंतक भ्रीसं थौ दयेकीपिं, पाउँ दयेकीपिं चीज दयेकीपिं, मह्री दयेकीपिं व थ्वें थयेकीपिं किटाणुत नयाच्वनागु दु। आनुवांशिक इन्जिनियरिङ्गय् ज्या यानाच्वंपिं वैज्ञानिक तसें भ्रीत नकेत यक्व किसिमयापिं किटाणुत सृष्टि यायेफंगु संभावना खंके धुंकूगु दु। किटाणु

नसाय् यक्व पोषण तस्बत बैगुलि व किटाणुत याकनं बढय् जुइगुलिं थुकें चीमि देशतय् लाइ समस्या न्ह्ंका छ्वय् फं धंगु यक्वसिया बिचाः दु ।

आनुवंशिक इन्जिनियरिङ न्हूगु युगया हे शुभपात याइतिनि । रसायन उद्योग, धातु उद्योग व ऊर्जा उद्योगया खयलय् नं थुकेयानाः यक्व प्रगति जुइगु सनेदु । वातावरण प्रदुषण (विशेष यानाः पेट्रोलियम पदार्थया प्रदुषण, गथेकि चिकं, प्लास्टिक पोलिथिन रंग रोगन आदि) या भलसा कायेबहगु समाधान थज्यागु दूषित पदार्थ नेंपि किटाणुया उत्पादन हे खः । थ्व ज्या आनुवंशिक इन्जिनियरिङया प्रविधि संभव जुइगुंगु दु । आनुवंशिक इन्जिनियरिङ जीव बिज्ञानया मेमेगु खयलय्नं अनुसन्धान यायेत ह:पाः जू धंगु दु । प्रकृति नं थःगु हे किसिमं वंशाणु हिलाबुला यानाः न्हू न्हूंगु जाती प्रजातीया सृष्टि यानाच्वंगु दु । थ्व प्रकृयायात 'प्राकृतिक आनुवंशिक इन्जिनियरिङ' धाये ज्यू धकाः प्यदँति न्ह्यः साइन्स युनिभर्सय् (नेपाल साइन्स दलवया पौ) पिकयागु खँ थौंकन्हे व्याक्क ब्वने दै च्वंगु दु ।

थुलि ब्वनेधुंका छितः छु खँ न्यनेगु इच्छा जुल जुइ – थ्व ज्या गुलि थाकु ? थज्यागु ज्या झीथाय् याये मफैला ?

प्राविधिक दृष्टि स्वय्बलय् थ्व ज्या उलि अःपु मजू । छि सिहे स्यू जुइ कि जीव कोष धंगु तसकं चीधं – छगू मिलिमिटरया सच्छिब्वय् छब्वसिकें चीधं । उकेच्वंगु डि. एन. ए. झन गुलि चीधं जुइ ! सुका थें च्वंगु डि. एन. ए. या ब्याः ३४ A (आग्सस्ट्राङ) जक दं । १ A धंगु १ मिलिमिटरया १०,०००,००० औं ब्व खः । हानं छहाकः डि. एन. ए. लय् भिंन्द्वलं मयाक वंशाणुत दं । माःकथंया वंशाणु चानाकायेगु व ठीक थासय् स्वायेगु ज्या विशेष किसिमया जैविक उत्प्रेरक (इन्जाइम) पत्ता लगय जुइधुंकातिनि संभव जुल । वंशाणु स्वयेगु ज्या म्वाःगु कोषय् तुं हे यायेमाः । कोषया रासाइनिक बनावत भतीचा हे स्यंके मज्यू । थथे फुक्कं यायेधुंका नं यक्व कारणंयानाः न्हूगु वंशाणु ग्राहक कोषय् च्वनाः ज्या मयायेफु । थज्यागु मू कारणतय् समाधान लुइके धुंकूगु दु । व ईः तामपाय् धुंकल गबलय् झीसं थम्हं यथे वंशाणुत हिलाबुला यायेफइ ।

आनुबंशिक इन्जिनियरिङ नकतिनि विकाश जूगु प्रविधि तसकं थाकु । थ्व ज्या यायेत तसकं खप्पीसपिं वैज्ञानिकत व तसकं थिकेगु रसायनत व यंत्रत माः । वैज्ञानिकतय्त दँ दँ तक मेहनत याकातये मालिगुलिं थ्व ज्याय् सफलता चूलाकेत ज्या यायेगु वातावरण व प्रोत्साहन तसकं आवश्यक । थौंकन्हे छुं नं वैज्ञानिक ज्या याकःचां यानाः पूवाइ मखु । थ्व ला झन याकनं याकनं च्वन्ह्याः वनाच्वंगु जूगुलिं अन्तर्राष्टिय स्वापू मतयेक मगाः । मेमेगु देशय् जुयाच्वंगु ज्याया लिच्वः सिइकातय्गु तसकं आवश्यक । उकें पत्र–पत्रिका, किताब, सम्मेलन – गोष्ठि आदियात अनुसन्धानया ज्यां अलग तय् फइमखु । आः छिं थुल हे जुइ, झीगु देशय् थ्व ज्या गबलय् जुइ फंगु खः !

तर छु झी न्ह्यावलें थ्व ज्यां छखे चिलाच्वने फैला ? थ्व खँ झीथाय्यापिं योजनाविद्पिसं छकः तक नं बिचाः याःगु खंमखु । थ्व ज्या थाकुसां असंभव मखु । भौतिक साधन व धेबाया खँय् नं इलेक्ट्रोनिक्स, परमाणु अनुसन्धान व भूगर्भ अनुसन्धान थें झीगु औकातं पिने मलाः ।

आनुवंशिक इन्जिनियरिङया प्रविधिइ स्वंगूगु विश्वया नं क्षमता दयुके माः धंगु खँ यक्वस्यां थुइके धुंकूगु दु। सन् 1983 डिसेम्बर १२ निसें २१ तक न्हू-दिल्लिई जूगु आनुवंशिक विज्ञानया भिन्यागू अन्तर्राष्ट्रिय सम्मेलनय् ब्वति का:म्हा:पिं दक्वसियें वैज्ञानिकतय् विचा:कथं स्वंगूगु विश्वया देशतसें थ्व ख्यलय् यक्व ज्या याये बाकिदनि । थ्व ज्याय् लिपा लात धायेव हानं छकः विकशित देशं अविकशित देशयात शोषण यायेत लँ दइ । छ्नापा इलेक्ट्रोनिक, माइक्रोइलेक्ट्रोनिक्स व रासाइनिक प्रविधित विकाश याये मफुगुलिं थौं थ्व प्रविधितय्गु लागि पच्छिमी देशयात धाक्व धेवा पुलाच्वने माल । आ:नं थ्व जैविक प्रविधिइ (विशेषयानाः आनुवांशिक प्रविधिइ) आत्म-निर्भर जुइ मफुत धाःसा थ्वीसं गवलें सुख सिइ मखुत । थ्व खँ भन भन बांलाक सिइ दया वंच्वंगु दु । उकें चिचीधंगु देशतसें नं थ्व ख्यलय् छ्ना:तया ह्ये धुंकल ।

स्वंगूगु विश्वय् आनुवंशिक प्रविधि याकनं विकाश यायेत छगू अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान केन्द्र दयकेमा:गु खँ वंगु दं वेलग्रेडय् जूगु वैज्ञानिकतय् मुंज्यां वा:चाय्कूगु खः। थ्व ज्या यायेगु भाला संयुक्त राष्ट्रसंघया औद्योगिक संगठनं का:गु दु । तर अनुसन्धान केन्द्र बेल्जियम अथवा इटलिइ दयकेत्यंगु खँय् स्वंगूगु विश्वया यक्व देशतय्, विशेषयानाः भारतयात चित्त बुभय् मजू । अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान केन्द्र नं पच्छिमी देशतय् छ्नाःतय् लातकि चीमी देशतय् समस्याकथं ज्या न्ह्याके फैगु कम सम्भावना दं । थया:गु खँय् भीयाय्या योजनाविद् व विज्ञान प्रतिष्ठानया मनूतसें गुलि च्यूता: तयाच्वंगु दु थें मस्यु ।

तज्जाः तपुलि

थ:गु तारीफ याके य:म्ह मनूया तज्जाः तपुलि यइ धयागु छगू धापू दु ।

छगू प्रान्तं मेगु प्रान्तय् सखवा जूम्ह देनायो थः गुरुयाथाय् बिदाबाजि जूवन । बया गुरुं धाल, "देनायो जुइगु धयागु साप थाकु । होश या न्हे"

वं धाल, जि सच्छिगः तज्जाः तपुलि थिक्क यानातयागु दु । नापलाक्कोसित छगःछगः बी अले सुं नाप जि ल्वापु दइमखुः ।

बया गुरुं तंम्वयेका: विरोध यात, "ल्वःह्मसाप ल्वःकथं व्यवहार यायेमाः का । थथे छाय् यायेगु ?"

देनायोनं धाल, "छियें तज्जा तपुलि मय:पिं संसारय् गोह्म हे दु धका, गुरु ?"

गुरुं छचों ह्हुकुल्हकु संका: धाल, 'खला खः' अनं पिहाँ बया: वं छम्हेसित धाल, 'जि सच्छिगः तपुलि ज्वना: छँ पिहाँ वयागु । आः जिके ग्वीं गुंगः जक दनि"

— स्वामाः

सगंया सुवाः दुने म्हपूजा

तेजेश्वर बाबु 'ग्वंगः'

ह्मपूजा आत्मप्रतिस्थाया परिशीलन । सगं उकिया सुवाः । आत्मप्रतिष्ठाया परिशीलन थःम्हेस्यापाखें है सम्भव । ह्म धंगु देह । देह आत्माया ऐहिक स्वरूप । आध्यात्मिक अर्थं आत्मा देहया सम्पूर्णता व समाप्ति । आत्मायात ह्मसिइकेगु व ह्मसिइके बिइगुली आध्यात्मिकता थस्वानाच्वनी । ह्मपूजाया महात्म्य अध्यात्म दुनं पिबंगु दु । आत्मशुद्धि आत्मपरिशीलय सम्भव जुइ ।

प्रतिष्ठा आत्मपरिशीलनं पिदनी । अथवा थथे धाय् आत्म परिशीलनया भला प्रतिष्ठाय् पिज्वइ । परिशीलन संयमं ह्नुनी । संयम सदाचारं पिज्वइ । सदाचार विवेकं बुइकी । विवेकशीलतां आत्मप्रतिष्ठा स्वय्की । सदाचारं आत्मपरिशीलन स्वय्की । ह्मपूजा उकि विवेकया छाय्पाः । सगं छाय्पाया मूर्त बाखं ।

प्रतिष्ठा छकलं ग्यली मखु, न छकलं ह्नुनी । लखं प्याइ । चिकनं दुग्यली । मण्डप गुगु चिकनं दुग्यय्की तातक ल्यनी । चिकं इताः बुलुहुं तातक च्याइ । बुलुहुं ग्यलाः तातुइगु पहः प्रतिष्ठाया स्वरूप । ह्मपूजा उकि उत्सर्गमूलक जीवन दर्शनया झःझःधागु प्रतीक ।

जीवन दर्शनयात प्रतिकात्मकरूपं झःझः धाय्क ह्नायंकेगु संस्कार भीगु धुकू । दर्शनयात संस्कृतिया पूर्ट कय्काः जीवनया कृयाकलापे तत्वाकातःगु ह्मपूजाया ज्वलं उलिहे न्ह्यंपु गुलिकि म्वाय्गुया विविध पक्ष ।

ह्मपूजाया मण्डप लखं गुलुपाः बियाः चिकनं दुग्येकी । दुग्यंकेगु पुरश्चरण । पुरश्चरण दुग्यंकेगु क्रियाया विधि । अथवा थथे धाय् – पुरश्चरण प्रगाढीकरण क्रियाया अग्रगामी प्रविधि । मानो दुग्येकेगु भीगु संस्कृतिया संस्कार । मण्डप छगू प्रतीकपूर्णताया चाकदंकेगु छगू पूर्णता । लुइव बिइवया भू सिइमर्देक छचाखेरं न्यंकेगु पूर्णताया प्रतीक । मण्डप उकि ह्मपूजाया सि । सिमस्वंका छें थकाय् गथे फइ ? मण्डप बिना ह्मपूजाया छायं गुकथं छाय्पे ज्विनी ?

स्वां, ताय्, पोताय्, अबीर मण्डपया छायं । वा, जाकि गुगु मण्डपया प्यख्यरं, बथ्वी पुन्हः पुन्हः तइ पूर्णतां पिबंगु ऐश्वर्य अथवा धनधान्यया प्रतीक । मण्डपया प्यखेरं, च्याकिगु तूंचिकं इताः ज्योतिर्मय जीवन सुवाःया प्रतीक झःझः धाइ । इताः गुगु मण्डपया प्यखेरं च्याकी जीवनया फुस्क फुने म्वंकभनं झः झः धाय्काः स्वय्मा धंगु सुवाले थिनाच्वनी बिइगु ब्रह्मज्ञानया पहः ।

घौसगं गुगु लःह्लाइ पूर्णचन्द्रया प्रतीक जुयाबिइ । धौसगं तिइगुया पर्याय ह्मसः क्षितीजे तिमिलां छाय्पिगु जुयाः ह्लयंपुसेच्वनी । अले खेंसगं वइ । ला, न्या, खें स्वता ।

जीवनयात जैविकतत्वं हनेगु दर्शनं प्रेरित जुँ सगंया महिमा अतिकं गहन। खेँचं नभचर, न्यां जलचर, लां थलचरयात प्रतिनिधित्व याइ। स्वता जाना: खेँसगं बिइगुया दार्शनिकपक्षं नेमा जल, थल, स्वंगुलि प्रकारया प्राणिप्रति मनुखं व्याके फयेमा:गु विजयया द्वुस्य:गु सुवा: दुविना च्वंगु कनी। स्वता न्यंकं सगंया ल्यू ल्यू न्यां सुइगुलि विजयया सारगर्भित रस मूल छहाय्केगु उत्सर्ग विभोर म्ह्येह्ाली – पीर खथा व्यापक धंथें चुइका: लसतां भयेथिका: जीवन हनेगुया मर्म लिपयाना।

स्वां प्रफुल्ल जीवनया दसु। प्रफुल्लताविहीन जीवन मखु। प्रफुल्लताजक जीवन बहार वइगु स्वांनं कनी। स्वांथें मनमोहनवसां ह्वये फयेकेगु कुत: जीवनया पह: जुइमा:। स्वय् छास्वां स्वांयानं चिरस्थायि स्वां, गुगु छक्लं सुखूथिनी मखु, गुगु छक्लं ह्वाक खुइमखु। सछि व निइपव: स्वछास्वांया माला: चिरस्थायि यशस्वी जीवन सुवा:या प्रतीक सगं। उन्मुक्त प्रफुल्ल हनेगु मन्तुनाया भितुना बेछाना: थ:गु दुलंपिनं थ:त बमनं।

सभागम जीवन। जीवनया सम्भाव्य ओल सभागम। सभागम धंगु संयोग। संयोग व सभागमया लुईव बिईव सिइमखुगु स्वापू दु। स्वापू छगू सूत्रधार, सूत्रधार छत्वा:या निच्व:। च्व:नं स्वापू स्वाय्गु ज्या याइ। स्वाय्गु संयोग प्रविधि। जजंका गुगु थ:तथमनं ववछाय्की संयोग सूत्रया प्रतीक। संयोगयात संवरण ताय्गु जीवनया प्रयोजन। प्रयोजनया स्वापू प्रजनन्, प्रस्फुरण संरक्षणक्रिया नाप। प्रजनन श्रृष्टि, श्रृष्टि प्रस्फुरण, प्रजनन ब्रह्म। प्रजननत स्थिति। जजंका गुगु थ:थेथमनं ववछाय्की थ:त श्रृष्टि, स्थितिया ब्रह्म प्रतीक। जजंकाया स्वलु उकि श्रृष्टि, स्थिति व ब्रह्म विवेकया प्रतीक। स्वतुजा:गु जजंकाया निच्व: स्वापू शिव व शक्तिया निरवछिन्न समागमया क्रमवद्धचक्र। चक्रमवद्ध हाया प्रतीक। गोलाक हनेगु प्रविधि क्रमबद्धताया सौन्दर्य श्री क्रमवद्धता उकि निरन्तरता। निरन्तरता अटूट विकासया सुत्राधार। प्रत्येक विकास क्रम–बद्धता दुने सम्भव उकि। गन क्रमबद्धता मदु अन निरन्तरता मदु। गन निरन्तरता मदु अन विवेकया विकास गनं दइ। भू सिइवयेक गोलाइगु गोलाकार ब्रह्माण्डया प्रतीक। पृथ्वी गोला:। ग्रह गोचरता नं गोला:। सिमाया विकासक्रम चाकछि चाकलाक गोला:। जजंकाया आकार नं उकथं हे गोला: गुकथं कि ब्रह्मज्ञान। ब्रह्म धंगु जिज्ञासा। जिज्ञासा ब्रह्म स्वरूप। जिज्ञासा ज्ञानया नं नासं। ज्ञान आत्मबोधया नं नासं। आत्मबोधी सत्व बुद्धकथं परिनिर्वाणया लँपु। परिनिर्वाण धंगु मोक्ष। ह्ापूजाया महिमा उकि बोधिसत्व ज्ञाननाप स्वानाच्वंगु दु। आत्मबोधं आत्मप्रतिष्ठा प्रतिष्ठा पन यानाबिइ। आत्मप्रतिष्ठायात चिरस्थायि यायेगु हेतु जजंका ववछाई।

भनेतनेगु सिसाबुसात जीवनसारतत्वया प्रतीक। सिसाबुसात गुगु ल:ह्लाइ – जीवन रस परिपूर्ण जुइमा:गु सुवालं जायाच्वनी। ह्लापंया सुवा: – कि जीवन रसपूर्ण सिसाबुसाया केन्द्र थजुइमा:। रसपरिपूर्ण सिसाबुसा उत्सर्गंया प्रतीक। थ:त तंका: कत:यात पोषण बिइगु उत्सर्ग छगू उपकारया। उपकार निस्वार्थ सेवाया क्रियात्मक जला उकि। निस्वार्थता गन दु अन सेवाया महिमा। स्वार्थपरक सेवा भ्रष्टाचारया हाजक।

खोँसि छा: मुवक थें। पिनं छानानं दुस्य: माकुसेच्वनीगु स्वभाव थ्वया। पिनं छाना: मं दुस्य: माकुइगु सवा: खोँसिनं बिइ। खेँखोलाथें खोला सालुगु त:सि गुलि सुगन्धमय। पिव:

'गान्धारी विद्या' (संगीत)

—सुश्री शान्ता तण्डुकार

कलकल हाहां, सलल न्ह्याना वयाच्वंगु सरितायागु कलरवपूर्ण नाद, सिरिसिरि वया च्वंगु मन्द समीरय् सरसर सनाच्वंगु हः,व बकु शाखा शाखाय् व नवीन हःयागु लासा त्वानाः वसन्तया मचा मुखूस्वां भुले जुयाच्वंगु, कोईली आनन्द उमंगं विभोर जुयाः साःगु रसयुक्तगु फल सवाः कयाः रनबनयागु कुन्ज चाःहिलाः घइपुसेच्वंगु सलं लोदी (मचा ह्ययेकेगु) म्ये हालाः मचायात ह्ययेकाच्वंगु गुलि न्ह्याइपुसे च्वनी। उषायागु सप्तरंगी आभाय् तलाउले नायिकारूपी कमलिनी वाउँगु लतिकायागु सारी सिनाः मुसुमुसु ह्निलाच्वंगु ह्याउँगु निभालय् कं लिसे संघर्ष यायां थःगु सौन्दर्यपूर्ण यौवनया सुथय् ह्वयाच्वंगु गुलाब गुलि बांलाः। थ्व मनोरम दृश्यत स्वय्बलय् मन गुलि आनन्दं पुलकित जुइ। खनं खः छह्म अंग्रेजी कविया धापू दु :—

"सौन्दर्य वयागु चीज न्ह्याबलें आनन्दगु जुइ"

थ्व नाना दृश्यत पर्दा खः संसार रूपी बिणाया। वयागु अखण्ड ध्वनि हे प्राकृतिक संगीत खः। तर प्राकृतिक थ्व अनुपम सौन्दर्य अवलोकन यायेत थुकय् दुबय्जुयाः रस स्वनेत, सूक्ष्म विचार यायेफुगु मस्तिष्कयागु समुचित विकासयागु अति आवश्यक दु। तर अप्वो यानाः सर्व-साधारण मनूत वयागु हे ज्याय् धन्दाय् हरक्षण लगय् जुयाच्वने माःगुलिं व प्रकृतियागु भव्य सौन्दर्य स्वयेत फुर्सदया अभाव जुइ। अले वयागु लागि थ्व विषयय् छुं हे अस्तित्व दइमखु। तर सच्चा गायिकायात धाःसा थ्व दृश्य गबलें नं ल्वमंके फइमखु। वयागु मिखाया न्ह्यःने न्ह्याबलें

(४३ पेजया ल्यं)

सालुयाः नं दुकुलु माइसे चाकु माकुइगु सवाः तःसिं बेछाइ। कथिबें छानानं ङ्वालाङ्वाला तिग्यलाच्वनिगु सबाः तुं लःह्लानाच्वनी।

इताः मत च्यानांच्वनी। न्ह्यपुसे भ्रःभ्रः धाय्काः ह्लपूजा न्यानांच्वनी। जीवन धाथें उत्सर्गमय, धाथें ज्योतिर्मय प्रतिबिम्बित जुयांच्वनी। ह्लसते धौसगं, छ्यले च्वास्वांपुचः व्वह्ले अबीरया छायं, गःपते ग्वय्छा स्वांमाः, गःपतं नुगलेथेंक च्वखानाच्वंगु जजंका तुयुसे, थःगु न्ह्योने भ्रः भ्रः धाय्काः इताः च्यानाच्वंगु विधिपूर्ण मण्डः, जबंखवे मरीचरी व सिसाबुसाया थकि, खवह्लाते ला, न्या, खें स्वता, जव ह्लाते आनन्द व उमंगं भप्विउगु जीवन संचरिणी रस ऐलाया पात्र ज्वनाः पद्मासने स्थिर योग मुद्राय् न्याइगु ह्लपूजा सगंया सुवाः दुने गुलि संस्कारं परिपूर्ण अबलय् हे मामं अथवा छेंया थकाली नकिं मंमुं माखें, ताय, अबीर, स्वां, सी सकतां छयानाः छयलं निसें क्वलुकाः ह्लपूजाया उपलक्षस न्ह्यपुकाः ह्लछि अभिषेक याइ मानो संस्कारयुक्त जीवन आनन्ददायक अभिषेक, अभिषेक बेथें।

थ्याखं हुलाच्वंगु हे दइ। थ्व व दृश्य चिधंगु छाय् मजुइमा कल्पनाया संसारय् ब्वब्वाः लक्षय् विशालगु रूप खनी। थुकिया लागि बसन्तयागु छगु म्ये उद्घृत यायेः–

राग वशन्त ताल लं

सोव सोव रसिकन समय वसन्त
झंगल पंगल पनि जुल उन्मत्त ॥धु॥
विन्द्रावनसं होव नाना रंग
राधिका रति जुल कृष्णजुया अंग ॥१॥
चुवा चन्दन अविर फुलेल
तफ ध कस्तुरी त्रिभुवन तेल ॥२॥
रिधिलक्ष्मीदेवि नं ह्लाय न्यंहुने गोविन्द
भूपालेन्द्र थाकुरया आनन्द ※ ॥३॥

जितः थ्व विश्व वीणाया अविस्मरणिय अवलोकन यायेगु शवल भावतय्गु ह्यितेगु थाय् मनूया नुगः खः न्ह्यापु बुद्धिया चमत्कार! प्रत्येक सांगीतिक ध्वनिइ थःथःगु विशेषरूप व प्रभाव दइ। तांन्वइगु, विजुली व सूर्योया जलं, ख्वाउंगु, वर्षायागु व शरितायागु कलकल, उकें नुगलय् गुगु भाव लुयावइ, वहे अनुसार सःमं वइ। उकें गुगु प्रकारयागु वातावरण, शब्दयागु स्वभाव व प्रभाव जुइ, अथे हे प्रकारं रूप मं दइ। उकें सःत मं गोली व गुंजदार जुइ। ख्यलय् सः न्यनावनीगुलि अचीर स्थायी जुइ। खुशिया सिथय् सः वाण वंथें वेगं तापाक न्यनावनिइ। थुगुप्रकारं मनूतय्गु कथ्या सः नं फरक जुइगु खः। गुलिसिया गोलो, गुलिसिया फालाचिगु, गुलिसिया तपुगु, गुलिसिया चिपुगु, गुलिसिया छाःगु (कर्कश) गुलिसिया नायु, गुलिसिया सल्लमिगु, गुलिसिया स्यांय्स्यांय् मिनिगु खः। थथे सलय् विभिन्नता वइगुया कारण खः, आकाश व वातावरणं यानाः। आकाश अनन्त पदार्थं आवृत जुयाच्वंगु दु,। गनं पर्बत, गनं मैदान गनं तःजा, गनं चिजाः, बयागु प्राकार हे मदु। उकिं झीपिं व झीगु पूर्वज विद्वानपिं सुनानं ध्वनि गुलि प्रकारयागु दु धाये मफुत व धाये मफुनि। तर थुलि झीसं स्यूकि सृष्टियागु मूल पदार्थ छगू हे खः, व खः नाद। नाद हे ब्रह्म। ब्रह्म हे ॐ नाद खः। थ्व हे नाद आकाश, आकाश बायु, बायुनं अग्नि, अग्निनं जल, जलं पृथ्वी थगु क्रमं सृष्टि जुल। थ्व फुक्क ब्रह्माण्ड नादयागु हे बाह्यरूप खः। गुगुकि लिया फुक्क तत्व नादे हे मिलय्जुयाः सिघइ। थ्व हे ओडव अर्थात नक्षत्र हे पञ्चतत्व खः। गुगुली आकाशयात पंचमहाभूतय् पांचौं मानय् यानातःगु दु।

ध्वनि व संगीत

निगू बस्तुया संघर्षं गुगु आवाज पिज्वइ, गुके स्थीरता सुन्दरतालिसे मानब मुट् रंगेयानाः आकर्षण यायेफुगु चुम्बकता दइ, अज्याःगु संगीतपयोगी सः अर्थात ध्वनि संगीत खः। थ्व बाहेक मेगु फुक्कयात कोलाहल, गोलमाल धाइ। थ्वहे रंजन ध्वनियागु परिवर्तित व परिमार्जित रूप खः नाद। थ्व हे नादया दुने संगीत न्यने दु। उकें प्लेटोया धापू दुकि :–

※ मानदास तुलाधर, मल्ल शाहकालया म्ये पे. १२. प्रथम संस्करण वि.सं. २०१३ साल।

Music is a moral law, it gives a soul to the universe, wings to the mind, flight to the imagination a charm to the saddness and life to everything.

उकिं संगीतं ह्लोकी, प्रेमय् दुवय्याकी नसा नसाय् देशभक्ति भाव भरय्याना: समरे लाखौं लाख शत्रुयात स्याकी। खनं खः संगीत छपु सिखः खः, भक्तिमार्गयागु लागि। धर्म प्राण आस्तिक ऋी हिन्दू धर्मावलम्बीतयगु देशया लागि। थन ऋोगु अपालं हे कला व शिक्षा अति पवित्र पावनरूपं देवदेवीलिसे सम्बन्धित जू। उकें मोक्षमार्गयागु लागि छगूजक साधन नं संगीत हे मानय् यानातःगु दु। इमिसं उद्देश्य पूरा यायेत संगीतयागु उपासक उपासिका जुयाः कठोर साधना एकाग्रता, तन्मयता, व स्नेह आदरयागु बल्लाःगु खिपतं भगवानयात चिनाः थःगु वशय् तयेफत। सुनां मन्यों जुइ व ? कठोर त्याग तपस्यां व लगनशीलतां नं संगीतसुधा त्वंकाः मीरां गिरधर नागरयागु तुलसीदासं रामयागु, सुरदासं श्यामयागु भजन किर्तन यायां भगवान-पिन्त वसय् हयाः मोक्ष प्राप्त याःगु बाखं।

अथे ऋषि महर्षिपिं व अनया शिष्यपिसं अरय बनय् च्वनाः हरियागु भजन याःगु। उकें हे वेद शास्त्रय् सामवेदयागु उल्लेख प्रमुख रूपं यानातःगु नं दु। गुगुयात कि छगू स्वतन्त्रगु गान्धर्व वेदयागु अस्तित्व मानय् याना: संगीत कलायात गान्धरी विद्याया संज्ञा बियातःगु खः। उकें "मरूभक्ता: यत्र गायन्ते, तत्त तिष्ठति नारद" धकाः संगीते भगवानयागु ब्व सन्बेश दु।

थुलिजक मखु भगवानपिसं नं गुह्य गुम्हेसिनं थज्यागु बाद्य संगीतयागु प्रभावं अर्थात भगवान शंकरया डमरुयागु शान्तिभेदी ध्वनि, हृशीकेशयागु कर्णभेदी पाञ्चजन्य शंख, कृष्णयागु बांसुरीया मधुर संगीत, बिघ्ननाशक गजाननया ताण्डव नृत्य व महर्षि नारदया बीरपया सुस्वरया प्रभाव समष्ट जीवय् लाःगु बाखं। इमिगु गायनय् साथ बिइगु व अतीतयागु बाजात थौं नं तम्बुरा, मृदङ्ग, नृत्य सुषिरवाद्यत परिवर्तित रूपय् विद्यमान जुयाहे च्वंगु दु।

हाकनं धायेधाःसा, बांसुरीया सांगीतिक धून न्यन्यं ब्वाँय् वंबलय् कृष्णजीयागु ह्लयोने च्यंवन गोकुलय् च्वंपि फुक्क विवाहीता विसातल्कनं। इमिसं इमिगु छें – महान त्यागयात तर बांसुरी संगीत त्याग याये मफुत। थथे ब्वाँय् वनानं जब कृष्ण नापलाये मफुत अले विन्द्रावन समानयागु नेपालयागु वनय् च्वनाः छह्म गोपिनी नं थुगु प्रकारं बिलाप यानाच्वन :—

हे हे माधव बियमते नुगरया घालः पिरति तयेमाल ॥धु॥
सिलसं मतुक लुँया बनमाला कोखाया ओ
मथुरासं बिज्याक तुं ताया
केशरिया रङ्ग ताल श्रीखण्ड नस्वाक ह्मया
छाय् छिन सेहे मताया ॥१॥
बन बन हिला जुया, कथन कओ मवाया
भालपे थमन मफया
बांसुरीया सल ताया फयाथें जि डेना जुया
मदतला प्रभु जिके माया ॥२॥

सितु

छि गन थ्यनाच्वन ?

—विनय कसःजु
(पाल्पा, तान्सेन

छि अजूचाइ । तर मिखां खंगु खँ पत्याः याये हे माः । छिगु जःखः छचाःखेरं थथाय् थंगु साइनबोर्ड दु — बांबांलाःगु, तःतःधंगु भव्य साइनबोर्ड गुकिइ च्वयातःगु दु — चिनि कारखाना, चुरोट — कारखाना, कापः उद्योग, भों — मील, मैदा मील, ध्यः प्रशोधन केन्द्र, बाँध नहर निमार्ण, थजागु गुलिखे सूचं — ग्वहःः तयातःगु खनेदु । गुकिइ उन्नति, प्रगति व विकासया बाबांलाःगु ह्मगस ह्वयाच्वंगु सिइदु ।

छि छक्क चाइ । अहा ! गुलि न्ह्याइपुगु थासय् वया । गुलि छथुं उन्नति जुइधुंकल थनि थन । गुलि भाग्यमानी थनया मनू । छितः थः गन वया धइगु खं सिइकेगु आयबुल जुइ । जि स्वये, आःतकया दुने छिनं वाः चाल जुइमाः थः गन थ्यनाच्वन धइगु । छुं जुयाः मचाःसा, थुखे ह्लाय्पं बियाहिसं तिसकं जि स्वांपुइ — "छि साइनबोर्ड — पेन्तरया पसः न्ह्योने दनाच्वना दीगुदु"

नको जाओ जउभन सल ङे ङे कोकिलया
थथिन बेलस जि वाया
अनाथन ह्लासे तया लितु जुल बसन्तया
विनती खँ ङे व अबलाया☐ ॥३॥

छु थ्व बाखं सत्य मखुला ? सुनां नं मन्यं जुइला थ्व अचम्मगु बाखं । वद मन्यंगु जुइकु थं हाःगु म्ये व बनया मां । बन खः सापूतय्सं छाप्रो दयेकाच्वंगु पक्षकाष्ट गिरियागु बन, माताक्षीर्ष सतिगु कीर्तिपुरया डाँडा, अनच्वंपि वहे सापूतय् सन्तान ख थौंयापि ज्यापुत !

थ्व लोकय् कर्णा सुख व परलोकय् उत्तम गति दइगु संगीतं जीवात्मातय्तजक मखु, पशुपन्छी निर्जीव व प्रकृतिइतकं प्रभाव लाकूगु दु धकाः संगीतयागु सफूतय्सं धइच्वंगु दु थौंतक नं भ्रीत । गथेकि बैजुबावरां राग मालकोथ हालाः लोहं नायेकल, अमीर खुसरो राग कोवार हालाः वा सयेकल । तानसेनं दीपक राग हालाः मिच्याकल, थन मिया राग च्यानाः छटपटय् जुल । अथे बलनय् छटपटय् जूबलय् दक्षिण भारतय्च्वंपि निह्म गायिकातय्सं राग मह्लार हालाः वा वयेकाः तानसेनयात शितल यानाबिल । थ्व जुल भ्रीगु मिखाय् न्ह्योने मखुगु तर सफूतिइजक भ्रीगु मिखां खनागु अतीतया बाखं तर ह्लिगः थौं—कन्हे नं खनाच्वनागु दु भटकिनं थःगु चिकिधंगु टुम्वीं बाजायागु प्रभावं सर्पयात प्याखं हुइकूगु । थथे हे गुलि मृगतयसं नं बांलाःगु संगीतया ध्वनिइ थःत थम्हं लोमंकाः थःगु जीवन ब्याधायागु ह्लाःतय लः ह्लाःगु दु धाइ ।

☐ आदरणीय साहित्यकार सम्पादक प्रेमबहादुर कसाकारज्यू पाखें प्राप्त जूगु ।

ल्यं मेगु ल्याखय्

थ:गु पुलांगु खँग्वः म्हसिका दिसँ

छेलाय् हयाः म्वाका दिसँ

१) गं=प:खा

क) गँने=पने (क्रि.)
लिगंना हल=पनाः लित ब्वनाहल
ख) गंसले=अप्पां दयेकातःगु स्वाथलय्,
प:खाः, अंगः दायेगु छता ज्याभः

२) ह्लसि=भति भति प्याना च्वनिगु थाय्

क) अंगः बछि बछि ह्लसि थाहाँ वः=अंगः बछि बछि प्याः
ख) ह्लः गन=भतिभति प्याःनि, फुकं मगंनि या अर्थय्

३) बि=ताहा, (सर्प)

क) बिखु=बियालं
ख) ह्लय्‌बि, दम्बि, दोबि (स्वपे)

४) मो=छ्यँः

क) मोल्हुये=मोल्हुये (लखं सिलाः छ्यँ यचुके)
ख) मो चाये=छ्यँः चाये

५) सिवे=भिस्तय् भतिभति यानाः सुंकातःगु धन, कोस

क) थ्व भाःतं थ्यागु सिबे हे फुकाबिल
ख) थःगु सिवे हे थःत मवु

६) फस्ता=मखुगु भ्रुठ्ठा

क) फस खँ (फय् खँ) =मखुगु खँ
ख) फस्ता ज्या=मखुगु (गलत) ज्या,

—खँग्वः म्ह्यःब्वःह्म प्रादिवज्र

बिली छस्‍ह खुँ खः

–एलेथा लिंडस्ट्राम

याकःचा सुम्क च्वनकि ह्लापा ब्वंकाबलय्‌या गुलिखे खँ लुमनावइ । गुलि ला तस्‍सकं हे न्ह्याइपु । छगू खँ माःसा जितः झाः झाः लुमनी । मिखा न्ह्योने हे बँवइ । जि बयात लोमंके हे मफु ।

उबलय्‌ थाःसा जि न्हूह्‍रहे तिनि । नकतिनि नकतिनि ब्वंकः वइगु उगु ताकय्‌ जि खुब आवर्शवादी । उगु हे इलय्‌ बिली नं प्यंगूगु तगिनय्‌ ब्वंवल । थया मांया अप्‌लाः स्वनेगु बानी, वोह्म ला ह्लापाहे मन्त, याकः काय्‌ व कलाः अनाथ यानाः ।

बिलीया वसः हाकु, नवः । सुयागु कोरं तिइकातःगु थें च्वं । अजाःगु स्वायःगु वसः फिनाः व स्कूल वइ । गंसिगु ह्य, सने मंमगु ख्वाः । व न्ह्याबलें कोछुनाः निसितिसि वइ । वं गबलें थस्वानाः जितः मिखा चूलाक स्वयेमफु न वं मेपिं मस्तय्‌त हे छुयें ह्लोनाः मिखा चूलाके फु । बाखं कनेगु जिगु तगिनय्‌ मेपिं मस्त बिली तापायकं हे व्यागलं च्वनी । जि गुलि धाये सुंनं मखा वनाप जानाः च्वं । बयात ह्रिस्याये मते । तर थ्व खँय्‌ जितः गबलें मनं तयाथें मजू ।

बिली छ्यूकथं व तगिनय्‌ दक्को मस्तय्‌ स्वाकःथें जुल । गुबलें दराजं अथवा डेस्कं छुं तनकि थयात हे क्वाक्वात्याये धुंकी । बिचाः हे मयासें तप्यंक हे धाये धुंकी 'बिलीं खुया काल' गबलें गबलें ला जि हे नं मती वनी । लाःसा बिलीं हे खुयाकाल ला । व नुनामवासें न्ह्यागु हे थाःसां नं खुंथें सुम्क च्वनाच्वनिगुलि नं ख हे खःला धाइथें मतिइवनिगु अथेनं बिलीया वेलिनाः धायेगु – वं खुगाकाःगु सुनां खंगु दुला ? गुबलय्‌तक छिमिसं थःगुहे मिखां खनी मखु, उबलय्‌तक सुयातं खुँ बाः धाये दइमखु । लाःसा गनं छखे थुखे लानाजकच्वंगु ज्वइफु, लिपा लुया हे वइनि,"

धात्थें तंगु वस्तु उप्योयानाः लुया हे वः । जँकेट–तिस्यलय्‌ गन छखे बांछ्वयातःगु लुयावःसा, ह्लितेगु लाकां मेगु दराजं पिहाँवइ । तर गुगुं वस्तु धाःसा तनकि लुयाहे मवः । थजाःगु खँय्‌ धाःसा जिगु मिखाय्‌ नं बिली हे लुमनावइ ।

थ्व धाःसा खः – थया छेँय्‌ थयात न्वानाः कजे याईपि सुं मदु । चकलेट छगः चुइगम छगू थेंजाःगु चिधंगु वस्तु न्याना नयेत नं थयाके धेवा छगः हे मदु । थजाःगु वस्तु खनाः सुंनं मचातय्‌ मन सुम्क च्वनीमखु ।

नवम्बरया छन्हु थ घटना जुल । उखुनु शुक्रबाः । शक्रवाः थइगु ब्वंकीपिनिगु लागि वकलय्‌ स्यानुइगु ह्रि खः । छेँय्‌ वनेत वा वइच्वंगुलि मस्तय्‌नं जोस पिहाँवयेकाच्वंगु । वं वइत वं वइत थेंथें बल्लाः यायां च्वानाच्चन ।

जि उमित सुम्कतय्‌गु कुतः यानाः थयाहे च्वनातिनि । बिलीचा लिकसंच्वंह्म जेन आकाझाकां चिल्लाय्‌दनाः हालाहल 'मेडम, बिलीं जिगु मोहः खुयाकाल । जि पेन्सील सुसुयाः–वंतले थनसं तयाथकाःगु धेवा मदु । स्वस्वं हे मंत"

बिलों थ:गु छ्यँ ब्वछुकल । वया बहँ इवाट्ट कुतुंवन । ह्म कयूकुन । थासें धेवा ला अन हे तइतःगु खः । ह्माचःतिनि जि थःम्हं हे खनागु । उबलय् बिली हे छह्मजक दु वया डेस्क थितुं थिइक च्वनाच्वह्म ।

भाः दक्व मस्त एकदम शान्त । उपि धेवा खुया काःगुया खँय् जि छु याई धकाः पियाच्वन । जिनं उखुनु छु जुलथें मस्यू लाःसा जितः चछि बांलाक द्येने मखंगुया तमं अथवा दक्व मस्तयूगु आयूबुयाः पियाच्वंगुलिं उतेजित जुयाः जि छगू क्रूर काण्ड यानां हे स्वःता । छह्म हाःना मवुह्म गरीव मचायात, सासना याःगु स्वयाः स्वयू नइपि मस्तयूगु चकुलि वया गुरुमनं वयात ह्निथं डण्ड, अपमानय् भोलय् याइगु थ्व नं छगू अत्याचार खः ।

"खुँ, – जेनया धेवा लित ब्यू !"

जि चुपिथें च्वयाःगु सलं अह्लेयाना । न्ह्याबलें थें थुबलय् नं बिलों थःगु आत्मरक्षाया लागि छुसः तक्कं मत ।:

"का, वँ"

बिली नमवासें थःगु सीतं दनाबिल ।

'छंगु दक्वं ह्लिचा पुइकि, लाकां नं स्वः'

वं थःगु छपाः छपाः ह्लिचा पुइकाच्वन । लाकां नं स्वःतल । तर वं थःगु ह्वगंगु भोला खनो धकाः छपाः तुति मेगु तुति स्वः स्वः पुइगु कुतः यानाच्वन । आखिरे गननं हे मोहः पिहां मवः ।

'डेस्कय् दक्व पिह्लोया क्यँ'

जि हानं हुकुम बिया । वं नुवचाप धायव सहयानाः थःगु डेस्कं छता छता वस्तु लिकया बयन । छुकिसं मोहः लुयामवः । छुं हे मवासें, बिली हानं थःगु कापी, सफू, कलम दक्वं डेस्कय् स्वथन । अले हानं वं थःगु बोहः डेस्कय् दिकाः थःगु ख्वाः उकिइ हे तुकाछ्वयेथें भोसुत ।

छथुं, जि वाः चाल । जि नं वयात छगू तःधंगु अत्याचार याये लात खनि । बिली हाःनाः मवुह्म, सकसिनं हिस्याकाच्वंह्म मचा खः । व उपेक्षित खः । वयात सुनानं वास्ता मयाः सुनानं मतिना मतः । जि हें छम्हसें वया पँ, लिमा । वयात छुं भति मतिनानं याना । तर थौं जि हे नं वयात नुगलय् स्याकाः यायेमज्यूगु अत्याचार याना । धोखा बिया ।

भचालंकाः छह्म मचा हानं वहे थासय् पेन्सील सुलुयाः बन खनि । व आकाभाकां चिल्लाय् वनाः हाला हल "उका, जेनया मोहःला थन वोर्डया सिथय् लानाच्वन, व ह्लाथः पेन्सील सुसुयाः वंगु, थनसं लोमंका वल जुइ ?

जितः धुक्क जुल । ह्म हे याउँल, । थःगु ह्मय् हुंस लिहां वःथें । जि बिलीया थाय् थिइक वना । आःनं व अथे हे च्वहलय् छ्यंः बिकाः भोसुनाच्वन तिनि । जि वयात सालाः घयूपुनाः काया बिली ! जितः माफ या । खःसांमखुसां जि छंत खुं वाः याये लात"

वं उसिहिं छ्यँः ह्लोनाः जिपाखे मिखा स्वल । वया मिखाय् ख्वबि छति मदु । मचा तिनिह्म बिली ख्वयाः सुयां कन्ना मवनिगु, ख्वबिया निरर्थकता वं बांलाक च्वाथुइके धुंकुगु दु । तर वया मिखाय् गुगु पीडां दनदन छ्वयाच्वन उकि जितः स्यथाक पुत । जितः लोमंके मफइगु छाप स्वःता थकल ।

स्कूल छुट्टी जुल, मस्त सकलें छेँय् वन । बिली नं छेँय् लिहांवन । तर व न्ह्याबलें थें याकःचा ववछुनाः सुतुसुतु वनाच्वन । जि ध्यालं स्वयां च्वना – व ध्याचः ध्याचःगु स्यः पुलावना च्वन । मानो व थःगु तुति लुतुलुयाः सडकय् थेंकःवन । फहिलेथाय् थ्यनेवं अनं खनेमंत । जि फातपुला वयाः मेचय्सं तोसुना गुबेत ह्लकु तियाः च्वनाच्वना । जिगु मिखाय् बिलीया बहे पीडां बासिवयाच्वंगु स्वाः, वयागु दुःखित मिखाया व्यथां पुनाच्वन ।

फस्स ! जितः छह्म प्रोफेसरया धापू लुमन "गुह्म मचायात सुयां माया मदु, वकलय् उप्पो वयात हे छंगु माया आवश्यक ।" छु आः जि माया–प्यारं बिलीया घोर – नैशश्य व उपेक्षा – अपमानया घाः सिलेफइतिनि ? थःगु माया मतिनां बिलीयात छह्म मनू यायेगु मति, जि छकः ताहाक सास कया ।

※

तोर्कां

छह्म तोर्कां वहनी ख्यूंबलय् ह्लाःते मत व बोहलय् धँप ज्वनाः लाछिइ वन । लँय् धोदूह्म छह्म मनुखं वयाके न्यन ए मूर्ख ! छंगु निंति ह्नि व चा उत्थेंला खःनि मतं छंत छु फाइदा जुइ ?

तोर्कां नं ह्लिलाः धाल- थ्व मत जिगु निंति मखु बरु ख्यूंबलय् बहनो जिगु थँप तछ्याना मबीमा धकाः छंगु निंति हयागु खः । — स्वांमा

नेपाल भाषाया स्यल्लाःगु वाःपौ

'इनाप'

ब्वना दिसँ । सत्य छु खः ? सिइका दिसँ
थौंया यथार्थ थुइका दिसँ

राष्ट्रिय पुस्तक प्रदर्शनी – २०४० स. ह्लाप जूगु
चित्तधर 'हृदय' स्मृति ग्रन्थ,
'नेपाल' ऋतु–पौ चित्तधर 'हृदय' लुमन्ति ल्याः व
सत्यमोहन जोशीजुं च्वयादीगु
'नेपालया राष्ट्रिय विभूति कलाकार अरनिकोया श्वेतचैत्य'
(लोक शैलीया महाकाव्य)
स्वयादीगु त्वःफिका बीमते ।

प्रकाशक
नेपालभाषा परिषद्

महाकवि 'हृदय'या किचलय्*

मूच्वमि–आनन्ददेव भट्ट,
हीकूह्म–देवनाथ रेग्मी,

मुथसिया १०–ताई धनकुटा क्याम्पसय् नेपाली ब्वंकादीह्म त्रि.वि. या उपप्राध्यापक भाजु हेमचन्द्र शर्मा पोखरेल व जि निम्हं तुनिख्यःया दथुइ बनाच्वनाबलय् शर्माजुं धयादिल– "शाकुन्तल महाकाव्य व सुगत सौरभयात उतिकं हे स्रद्धा, माया, प्रशंसा व आदर यानाःजि यः फुगया जवंखवं तयेगु यानाच्वना। देवकोटा व 'हृदय' उतिकं हे च्वन्ह्याःपिं महाकविपिं खः। वयक:पिनिगु थपिं निगू महाकाव्यतय् दथुइ गजबगु समानता दु। थपिं निगूया लनेज्या (तुलना) यवयं हे जुइफु। जितः जा सुगत–सौरभयात उकियागु हे छन्द व लसं नेपाली भासय् हीके मास्ति वः। हीकेत अनुमतिजकं कायेमालिइ ला।... ... ...मखु, भट्ट, व महाकाव्य ब्वन धाःसा ब्वमि उकी हे तनावनिइ। गपाय्सकं मधुर! गपाय्च्वः स्वाभाविक! गुलि सरल तःजाः व यचु। शाकुन्तल महाकाव्य ब्वन धाय्व देवकोटाया जाः व महान्तायां यचु किपा गथे भीगु नुगलय् लुलुं हे (जि बाजि चिनाः धाये) महाकवि चित्तधर सु खः सीकेत अले वयक:यात स्रद्धाया स्वांमाः क्वखायेकेत सुगत सौरभ महाकाव्यया बिलिबिलिगु नस्वाःदुने भी दुहां वनेमाः।"

गुरु धाधां भ्रयाच्वनादिल, जि चाहिं छुच्चा जुयाः च्वाक्क धायेलात – "मखु, थाथ्यें धयादियागु लाकि, जि व महाकाव्य ब्वना नयेफइमखु धकाः जितः ध्याक्वय् लिकाः न्ह्याइपुकेत स्वयादियागु ?"

वय्कलं तम्वेकाः धयादिल – सुंक च्वं, म्वाःमदुगु खँ ह्लायेमते। जि छन्त न्ह्यागु खँनं पूवंक विचाः यानाःजक धायेगु। छ मनू लात धायेव गंय्‌लिचां लिम्बुबियाः दाल्हि पुयाकाये थें यानाः जितः दबातुक्क ज्वनीह्म धकाः जि मसिउला? १७–१८ साल पाखे भी निह्म धनकुटाय् च्वंच्वनाबलय् छं जितः धाःगु ला खः नि – शाकुन्तलया विस्तृत व्याख्या नेपाली भाषं गयाय् च्व धकाः। आः आ जितः डा. वासुदेव त्रिपाठीजुं नं धयादी धुंकूगु दु। जि भच्चासां च्वयाः वय्क:–यात क्यनाबलय् वय्‌लं जिगु हौसला गाक्कं हे न्ह्यज्याका बियादीगु दु। उकें 'हृदय' या सुगत–सौरभयात कयाः जि छन्त छु धया, उकी जिगु थः विवेक साक्षि दु। जि व महाकाव्यया यक्वं अंश कन्य न्यंके फु।"

गुरुया खँ न्यनाः जिगु नुगः ह्लल। जि च्वेच्वे धायेत स्वया। जितः वय्क:या विद्वता व प्रतिभा लुमंसे वल। [उकियातकयाः खँ च्वत धायेव जिगु मूल चर्चा मेगु तःधंगु कचा पिदनिगुलि थुयाय् उकी चर्चा मयाये ला।] अले वय्क:यागु तःधंगु कमजोरि नं लुमंसे वल। जि न्यना – गुरु, महाकवि 'हृदय' जु नापलायेगु इच्छा दुला ?"

---

* 'पारिजात' दँ १, ल्याः ६, वि.सं. २०३७ पाखे उद्‌घृत।

ह्लापां जा वय्‌कलं जिपाखे अजुगति (आश्चर्य) जाःगु मिखां स्वयादिल, अले न्यनादिल – छं वय्‌कःयात ह्मसिउला ?"

थःगु प्रभाव क्यनेगु मौका लाकाः जिं धया – "का सा न्यनादिसँ । दकलय् ह्लापां २० सालपाखे जुइमाः – थौंकन्हेयागु राष्ट्रिय नाचघरय् नेपाली साहित्य संस्थानपाखें छगू देशव्यापी साहित्य सम्मेलन न्यायेकल । थुकी जिं छन्हु लेखनाथ पौडेल थें जाःह्म छह्म दँखाःह्म साहित्यिकं सभापतिया आसनं न्वचु बियादीगु न्यना, खना । वय्‌कः पाखे छगू नित्य आकर्षण सृजना यायेत व न्वचु हे जिगु लागिं कुगाः । वय्‌कःया राष्ट्रप्रेम, राष्ट्रिय चेतना, नेपाःदेया दक्व जाति व जातितय्‌गु विविध भाय्‌प्रति आदर व सम्मानया भाव, अले दक्वं छपँ जुयाः देशया निंतिं साहित्यया क्षेत्रसं छ् यायेे धयागु भावनां दक्व न्यंनितय्‌त गजबनक्सां धयेपू ।"

जि जाः गुरुया जाँच कायेगु इच्छा – जिगु तहाकःगु बयान वय्‌कःया न्यने यःला मयः थकाः । तर जि धुंकःवनागु खनाः वय्‌कलं थम्हंतुं न्यनादिल – "थुलि हे जा महाकविजुया परिचय ?"

जि तना– "छुया उलिचाजक जुइ ? अनंलि यक्वयक्व बँलिपा भाजु मोहन हिमांशु थापायाके अनुरोध यानाः वय्‌कःयात नापलानाः जि भाजु 'हृदय'या छेँ वना । 'हृदय' जुया नेपाली भासं न्वबायेगु उलि बानि मदुगु व जितः चाहिं वय्‌कलं नेवाः भासं हे नवानादीगु न्यंनेगु लहर (रहर) दुगुलि जि थावाजुयाके मेगु छगू इनाप याना–" छि जा नेवाः भायया प्राध्यापक जुया दी धुंकूह्म, उके जिं मथूगु छत्वाः थें जितः ध्वाथुइक कनादीगु कष्ट यानादिसँ न्हे ?" अनंलि 'हृदय' भाजुनाप खँ ह्लायेगु सुरु जूबलय् वय्‌कलं ('हृदय'जुं) नेपाली भासं हे जिमिगु न्ह्यसःया लिसः बियादीगु व मेमेगु मजिमगाःगु चर्चात नापं यायेगु खँ न्ह्याथनादीगुलिं जिमि बयुइ दक्व खँ नेपाली भासं हे पूवंक जुयावन ।"

अले गुरुं न्यनादिल– "परिचयया मेमेगु ईत नं दइनि मदुला ?"

"जरुर दु, गुरु । गुह्म नं व्यक्तिनाप छक्वः निक्वः खँ जुइधुंकल कि स्वक्वलंनिसें जा थम्हं म्हुतुं न्वबाये हे स्वाः, मिखा वा नुगलं ह्लापालाक हे थःनाले धुंकइ । अथे हे यानाः वय्‌कःयात जि लिपालिपा नं यक्व सार्वजनिक समारोहय् खनागु दु । गथे कि–'मदन–पुरस्कार' समारोहय् नं वय्‌कः थ्याः । थुकथं धाये, गुरु – कि येँदुने जुइगु राष्ट्रिय महत्त्वं जाःगु गुगुं नं साहित्यिक मुंज्याय् 'हृदय' भाजु अप्वः यानाः उपस्थित जुया दी ।"

जिगु थुलि खँ न्यनाः वय्‌कः लँय् हे म्हनले दिनादीगु । अले धयादिल – "ओहो ! अय् जूसा जि जा खःगु मनया मूलुखा हे चायेका बी । वय्‌कःया दर्शन यायेगु मौका दःसा जि न्यावक हे लुधने ।"

"अय्‌सा थःयात थम्हंतुं साछि तयाः बचन बियादिसँ–छं ईं मिलये या, जि वय्‌कःया दर्शन यायेत वने धकाः ।"

गुरु वातां चवनादिल–छु धाःगु थ्व स्वाज्यलं धयार्थेच्वंगु स्वाः न्यानाः । अहो धयादिल–"जिउ नि । जि पन थःगु ज्या सिधयेकाः नं निन्हु–प्यन्हु च्वनेतिनि । गुबलय् ईं पावे ज्वी, उबलय् हे जि दर्शन याः वनेत तयार ।"

जिगु मनं जाः पोखरेलजु बिसिउंवने फइमखुत धयागु पक्का याःथें च्वनाः जि विद्वान् प्राध्यापक भाजु वैद्यनाथ रेग्मीयाके इनाप याना–" 'हृदय' भाजुयात थ्वहे खँ न्ह्यथनाः छगु पौ च्वयागु दु । पौयागु लिसः बय्‌वं ग्वाहालि यायेगु कृपाः यानादीमाल ।"

जिगु पौ खनेवं रेग्मी भाजु पुलकित जुयादिल । पौ थः ह्लातय् काकां वय्‌कलं धयादिल–
"भट्टजु, तथास्तु । धन्दा कयादी म्वाः । छितः वरदान अवश्य हे पावेम्वी ।"

थाल्थें हे कंसखुन्हु वय्‌कलं जितः सःताः धयादिल–"महाकविजुयाथाय् जि थःहे वना । वय्‌कलं १४ गते खुनु अथवा वयाँ लिपा सुथय्–बहनी न्ह्यावलय् भ्‌वाःसां स्वागत दु धकाः धयादीगु दु । हेमरूपी न्या जालय् तक्यंकादीगु जाल यानादीगु लाकि छु ?"

"हूँ, छु धयादियागु । थ्व जा गुरुया दुनुगलं तय्यानावःगु प्रेरणा खः । जि जा खालि धःया लागि नं तःधंगु मौका लाये दइला धकाः महाकविजुया थाय् इनाप छ्वयागु जकं खः ।"

× × × × ×

२०३६ चैत १४ गते ह्निनय् । जि हेमचन्द्र शर्माजुयात येँ-नगरया नुगः दथुं–दथुं न्यासिकाच्वना । ब्वातुक्क पुगु निभाः जिनि छ्यनय् ह्लाराह्लारा ववहाँ वयाच्वन । तर जिपि थःगु आजु कायेत ब्वाउँसेच्वगु शर्वत त्वनापिं थें लय्‌लय्‌तातां लँ ब्वचायेकाव वनाच्वन । मोटर–साइकलजक ब्वाके फइगु गल्लिया खवपाखेच्वंगु न्हगु जीवन दुगु साइनबोर्डप्रति कावाक्क भाय् यानाः जि धया – "गुरु, व ब्वनादिसँ सा ।"

"नेपाल भाषा परिषद् – १०७१"

वय्‌कःया ब्वने सिमधयेकं हे जि धायेलात – "का, थ्वहे खः, आःयागु भीगु लक्ष्यकेन्द्र । छि नापलाः भ्‌वाःह्म हनेबहःह्म महाकवि तपस्या यानादीगु थन हे खः ।"

व साइनबोर्डय् च्वय् लाःगु आखः ब्वः रञ्जना लिपि, अले मेगु आखः ब्वः देवनागरी लिपि च्वयातःगु । रञ्जना लिपि नेवाः भाय्‌या हिसाबं आःतक चलनय् वयाच्वंगु [देवनागरी लिपि नापं यानाः] ह्लय्‌गू लिपि मध्ये छगू खः । मेमेगु लिपित खः – भुंजि म्वः, गो म्वः, पाचु म्वः, कुं म्वः व प्रचलित लिपि । थ्व दक्वसिबें लिपागु लिपि ब्याक्क चल्ती तीजक वयाच्वंगु दु ।

खँ ह्लाह्लाँ वंवं निपु स्वाःनेया खिउँलं तच्वकं बानि जुइधुंकंपिं मनुतय्‌त थें च्वंक च्वचाःजु भाजु पोखरेल व जि थाहे मचाः । पच्छिमपाखे मिखा अचानक वंवलय् मातनं दुने च्वंगु कोथाय् सुं छह्म च्वनाच्वंगु जिमिसं खना । लाकां त्वःताः परिचयया फाइदा ह्लाःतौ कयाः कोथाय् दुने दुहांवंवं जि अभिवादन यानाः धया–"महाकविजु, वयकः हे खः पण्डित पोखरेलजु । छि समय बियादीकथं भ्‌वाःह्म दर्शनार्थी ।"

रहस्यया पर्दा ह्लापां हे चालेधुंकूगु थें च्वन । छह्म महिला महाकविया सेवाय् दक्खिनपाखे बाल्लरीं लिमलासे च्वनादीगु । तर वय्‌कःया मिखा व ह्लाय्‌पं जिमिपाखे । मेपाखे सफू व पत्रिकात मियादीह्म जि न्हूह्म पासा भाजु नातिबज्र (भोताहिति, येँ) फेतुना च्वनादीगु । पच्छिमपाखे लासा थें जोगु आसनय् पूर्वपाखे स्वयाः ब्याक्कं धइथें तुईधुंकूगु दाह्रि व सँया तिसाय् सुलचं दुथ्याकाः च्वनादिल भाजु चित्तधर 'हृदय'–एकदम न्ह्यूस्वाः, बुद्धया थजोगु मुद्राय् ।

न्ह्यःनेसंच्वंगु आसन कयादीत वय्‌कलं भाजु पोखरेलयात अनुरोध यानादिल। अले कोठाया दुने च्वंपिनि नुगःलय् धुकुधुकत शब्द व अभिनयया: रूप कया:पिहांवल। जि जाः थः दुने दुने हे गौरवान्वित अनुभव यानाच्वना।

प्रिय ब्वंमिपिं, जिगु थ्व अभिव्यक्तिप्रति छिकिपिं थःथःगु सहमति केनेत तयार जुयादी फइ? गुबलय् थःयाके गुगुं नं ज्या यायेगु तःधंगु इच्छा दइ तर व ज्या वांलाक क्वचायेकेगु क्षमता जा थःयाके दइमखु, उबलय्, निस्वार्थ व उदारभावं व ज्या क्वचायेका बीह्म गुम्ह सत्पात्र ध्वदुल धाःसा व पात्र थः श्रद्धाया पात्र जूवनी। थौंयाह्म गुरु हेमचन्द्र तःन्हूलिपा जिगु आकांक्षाया प्रतीक जुयादिल। भाजु 'हृदय'या महानतायात कया: खनेदयेक व मदयेक निकथं हे चूलाका बियादीह्म सहृदय विद्वान् पासाया किसिमं।

भाजु 'हृदय' जुया शान्त कक्षय् भाजु पोखरेलजुया अमृत वचनया मालक्वो चालु जुल। वय्‌कलं गावक आत्मविश्वास व स्वाभाविकता न्ह्यथनाः धयादिल – "सुगत सौरभ" च्वनेत ब्राह्मणया हे मे (जिह्वा) माः।"

धात्थें हे वय्‌कलं छुं सिलःत कन्थकर्थ व मेमेगु सिलःत महाकविजुया सफू स्वस्वं पाठ यानादिल। काव्यपाठया व गुञ्जनं छह्माछह्म न्ह्येंमि गुजुगुजु काल। जि व महिलापाखे स्वथा। वयेक : जा भं हे लय्‌ताया बीगु खना। नुगलं पिहाँवयेत्यंगु उद्‌गारयात पिहां वये मफयेक क्वातुकेत स्वस्वं नं व उद्‌गार ववकःया म्हुतुं पिहाँ वयां हे स्वःतल। जिपिंसं ताः–खःनि, बाज्यां गुलि हिसिदय्‌क च्वनाबिज्याःगु।"

चर्चा जुजुं वंबलय् व महाकाव्ययात नेवाली भासं उल्था यायेगु खँयात कयाः महाकविजुं धयादिल – "जिउनि, हीकादिसँ। तर शाकुन्तलनाप तनेज्या यानादीगु खःसा व्याकरं काव्ययात हीके मालिइ ला? मावबचाजक हीकूसां मगाइ ला? च्वनिसँ क्वथ्यंक हे हीके धयादीगुसा ला वांलाक स्वयादीमाली।"

प्रिय ब्वंमिपिं, छिकिपिनिगु ध्यान पलख छगू मेगु हे प्रसङ्गपाखे यंके ला?

महाकवि 'हृदय' जुयात येँया गल्लि व लँसं जुयाच्वंपिसं सुनांजक मखं जुइ? खालि थम्हं ह्मस्यू–मस्यूजक पाइगु ला खःनि।

× × × × ×

विक्रम संवत् १९६३ (नेपाल संवत् १०२७) ज्येष्ठ ५ गते वैशाख कृष्ण एकादशी खुन्हु थौं–कन्हे वयकः च्वंच्वनादीगु छेँ (३६१ न्यत, तुंछें, कान्तिपुर–१३) बूह्म 'हृदय' जुया शिक्षा छेँ हे तं मामुलिकथं जुल। फ्रोछेँयाह्म भाजु पृथ्वीवानन्द बज्राचार्य, असं तःछेँ बाहाःयाह्म भाजु सिद्धिहर्ष बज्राचार्य व थःगु हे चुकय्‌च्वंगु छखा छेँ देरा कयाः च्वंच्वनादीह्म पहाडपाखें क्वहाँ भाःह्म, संस्कृत ब्वंकादीह्म पण्डित–थ्वयुक:पिं स्वह्मसिके वय्‌कलं छेँय् हे आखः ब्वनादिल। थौं–कन्हेया भासं धायेगु खःसा, वय्‌कःयात स्कूल–कलेजया औपचारिक शिक्षा पावय् जुइ मफुत। वय्‌कः मखं त्वालय् उबलय् थलय् जुयाच्वंगु छगू तसकं चिकिधंगु ब्वनेकुथिइ (पाठशालाय्) आखः ब्वं भाल। व पाठशालाय् रुद्री, अमरकोश, हिसाब थजागु सफूत ब्वंकीगु। थः परिवारया अभिभावकतय्‌गु शैक्षिक चेतनाया स्तर मामुलि जूगुलिं, अले राणा–शासकतय्‌सं प्रजागनया

मस्तय्‌त आखः ब्वंकेगु खँय्‌ ब्वपाला (छतनी) यायेगु यानातःगुलि वहे अःखःगु लःफसय्‌ (वातावरणय्‌) लानाः वय्‌कःयात सुनानं दरवार स्कूलय्‌तक नं दुतिके मयंकू। औपचारिक शिक्षाया नामं उगु ईया चलनकथं मस्तय्‌त ब्वंकीगु अमरकोश थेंजाःगु शैक्षिक सामग्री, अनंलि थः थःगु फातफुत अध्ययनया नामं राहुल साँकृत्यायनना बुद्धचर्या, धम्मपद थेंजाःगु सफूत वय्‌कलं ब्वनादीगु खः।

× × × × ×

ह्लासा साहुया काय्‌मचा जुयादीगुलि वय्‌कःयात ह्लासा यंकेगु ग्वसाः ग्वल। तर उथाय्‌लावक हे माँया बरोबर म्हंमफयेकादीगु जुगुलि वय्‌कःया ह्लासा वनेगु ज्या मजुलजक मखु; बुबाजु हे ह्लासां यें लिहाँ भाल। अले त्याय्‌ह्म जुइधुंकाः नं छुं हे लजगरः (इलम) मब्वंसे सुंक च्वनां बाँमलाःगुलि वय्‌कलं साइकल पसः तयादिल। भचाभचायायाँ साइकल पसलय्‌ छगूनिगू सफू मीगु नं जुयावल। लिपा वनाः छगू तःधंगु सफू पसः नं चाः वन। व पसलं भाजु रूद्रराज पाण्डेजुया उपन्यास व भाजु ब्रह्मशम्शेरजुया सफू नेपालको महाभूकम्प यक्वं हे छुल।

उकथं वँवं ९७ सालया युगान्तकारी दँ नं थ्यंकःवल। वय्‌कः ३४ दँय्‌ थ्वनादी धुंकल। थुबलय्‌ वय्‌कलं गृहस्थी जीवन न्ह्याकुं-न्ह्याकुं स्वअध्ययनया माध्यमं नेवाः व संस्कृत भाषं च्वयातःगु यक्व सफूतय्‌ सःसवाः (रसास्वदन) कयादिल। उगु ईया हिसापं नां दँवंबःपिं नेपाली भाय्‌या न्ह्रपिं व पुलाँपिं कवितय्‌गु चिनाखँत व व्यक्तित्वतपाखें वय्‌कः प्रभावित जुयादिल। जनसाधारणतकया कविया किंतिमं परिचित जुइधुंकादीगुलि, अले वँया हिसापं नं थकालि जुयादीगुलि भाजु लेखनाथ पौडेल भाजु 'हृदय' या छह्म हनेबहःह्म व्यक्ति जुयादिल। थुकथं तजाःगु भावुकता व संवेदना सृष्टियायाँ छन्हु महर्षि वाल्मीकि "मा निषाद प्रतिष्ठां ......" थकाः स्वस्फूर्त चिनाखं चिनादी थें तुं भाजु 'हृदयं' नं थःगु हे मांभाषं 'मां' नांगु छगु चिनाखँ चिनादिल। व चिनादिल। व चिनाखँ कलकत्तां पिहाँ वइगु धर्मयुग पत्रिकाय्‌ पिहाँवल। तर गजब! उगु ईयागु राणा-शासननं वय्‌कःयागु व चिनाखँ पितबी ज्यायात राजनीतिक रंग छिनाः उकिया बापलं वय्‌कःयात भेलय्‌ यंकाः कुनेगु ववःछित। थुकि यामाः वय्‌कःया दुने च्यनाच्वंगु राष्ट्रिय चेतना तसकं च्यानावल। अले वय्‌कलं घोषणा यानादिल - "थ्व चिनाखँ जि जि मांया निधनय्‌ चिनागु खःसां यदि थ्वं नेपाःमांया आर्तनाद व जि मांभाय्‌या वेदनाया पलेसा (बदला) वाःसा उकिइ जितः गर्व दु। थःगु चिनाखँया थ्व अर्थयात जि लसताता थः नाले। उकिया सम्मानय्‌ जि गुगु नं सजाँय्‌ फयेत तयार।"

अले वय्‌कःयात ६ दँया कठोर भेल-सजाँय जुल।

तर ९७ सालयागु राणाशाहीया छ्वासुगु नुगलं भाजु चित्तधरजुया देशप्रेम, जातीय स्वाभिमान व राष्ट्रस्नेहयात गुकथं खायेत स्वत गुकिया पाय्‌छि अःखःकथं देशयात देछा जुइधुंकूगु वय्‌कःया नुगः लम्बरि लुँ थें दवं व बाँलालां वल। अपिं मूर्ख व दुष्ट शासकतय्‌गु अग्नि परीक्षाय्‌ वय्‌कः 'सुगत-सौरभ' महाकाव्यया निर्माताया स्वरूपं धन्य जुयादिल। थ्व सकस्यां सिउगु खँ खः- उगु इलय्‌ भेल व नेल न्ह्याःवव हे कठोर जूसां नं भेलं हे भाजु सिद्धिचरण श्रेष्ठ व भाजु केदारमान 'व्यथित' थजाःपिं भावुक त्याय्‌ह्मतय्‌त क्रान्तिकारी कविया चेतना दःवल, अले भाजु 'हृदयं' नं थःगु महाकाव्यया "करुणरसयात तससकं ययापुसेच्वंगु खँग्वः व लसंजाःगु पवः (भाजु

हेमचन्द्र शर्माजुया शब्दय्) या बहःकयाः नेपाः भाय्या माध्यमं नेपाःमितय्गु नगुतय्त ज्वाला-ज्वालां थिकादिल ।

५ दँ तक झेलय् च्वनाः महाकवि 'हृदय' २००२ सालय् अनं पिहाँझाल । अनं हे 'सुगत-सौरभ' पिदन । व ग्रन्थ थः बुबाया ह्लाःती लःह्लायेगु वय्कःया तःधंगु मन्तुना । तर उबलय् हे तं बुबाया निधन जुयाबिउगुलिं बुबाया पलसाय् ककायात वय्कलं व थः जीवनयागु दवकले ह्लापांगु वेछा लःह्लानादिल । ककाजु यक्व दँ न्ह्यःनिसें कलकत्ताय् हे व्यापारपाखे सनाच्वनादीगु जूसां सामयिक चेतना व उकिया महत्वनाप वय्कः परिचित जुयादीगुलिं व ग्रन्थ थय्क स्वयेसाथं वय्कलं धयादिल - "धन्य पुता ! छँ भी ७ गू पुस्तायात जः थनाबिल । थुकिया सिरपाः छुन्त दइतिनि ।"

अनंलि व महाकाव्य ककाजुं भारतया वरिष्ठ विद्वान् भाजु सुनीतिकुमार च्याटर्जीयात बियादिल । अले भाजु च्याटर्जी समीक्षा यायेकथं च्वयादिल - "थ्व महाकाव्य बुद्ध-साहित्यय् थौंतक पिदंगु कृतितमध्ये दवकलय् च्वन्ह्याःगु (सर्वश्रेष्ठ) खः ।"

अथे हे, इटलीयाह्म प्राध्यापक तुर्ची थ्व महाकाव्यया मुक्तकंथ तारीफ यानादिल ।

[ख जाः, 'त्वाःदेवाया क्वसं मतं मखः' धयागु पुलाँ धापु भी थः हे देया विद्वानपिनित लागु जूला-मसिउ ।]

थुकथं कविताया अनेकं शास्त्रीय परिभाषातय् चक्करय् तमक्यंह्म खालि थःके हे दया-वःगु स्वअध्ययनया चेतनां यच्चुचुंवंगु थःगु प्रतिभा गावक ब्वयफुह्म छह्म सुयोग्य नेपाःमि थःगु काव्यात्मक भाषा (गम्भीरता) या परिचय सुगत-सौरभ च्वयाः न्ह्यथना बिल । नेवाः भासं गाजु 'हृदयं' बियादीगु असाधारण योगदान थ्वहे छगू रचनांजक सीदः बइगु मखु । वय्कः संसारया गुगु नं भाय् व साहित्यया बहुमुखी प्रतिभां सम्पन्न । थ्व खँ गुण (क्वालिटी) व ल्याः (संख्या) नितायसं वय्कःया गावक अधिकार क्यनीगु धन क्वसं बियातयागु रचनातय्गु ल्याःखं ध्वायुइक क्यनीः-

१) काव्य - थः धर्मपत्नी ज्ञानप्रभा मयजुया निधन (२०१७ साल, उकथं फ्रेब्रुअरी २६, १९६०) जुइधुंका वय्कःया लुमन्तिइ च्वयादीगु शोक कवितात् मुनासफू ।

१. थ्व नं जिमि वैतनापं यानाः	१२ गू
२. बाखं मुना	४ गू
३. छधाः प्याखं	१ गू
४. नेवाः भाय्या सफू	१ गू
५. नेवाः भाय् व साहित्य इतिहासया सफू	१ गू
६. बालसाहित्यया सफू	२ गू
७. यात्राया सफू	१ गू
८. धर्मया सफू	१ गू
९. नेपाः संस्कृतिया सफू	१ गू

१०. अनुवादया सफू — १ गू

११. मुनाज्या (सङ्कलन) — १ गू

१२. नेवाः संगीतया सफू — १ गू

१३. म्ये मुना (गीत संग्रह) — १ गू

थुकथं वय्‌कलं संसारयात जम्मा २६ सफू बियादी धुंकल। □

वंगु २० दँनिसें पूर्णयोगय् च्वनाः वय्‌कः छह्म ऋषिया जीवन यापित यानाच्वना दीगु दु। यम, नियम, संयम धारणा अले काव्यचिन्तनया समाधिपाखे वय्‌कः उन्मुख जुयादीगु दु। थौं वय्‌कः ७४ दँ याह्म; तर वंगु १० दँनिसें वय्‌कःया ह्मया जवपाखेयागु अंश अचाकलिं गाःगुलिं जव ह्लाः व तुति याग्लाप्यागला। वय्‌कः तुलां चुयाः मामुलिनवसां भलिभतिजक जुइजाये फु।

वहे १४ गतेखुन्हु भाजु शर्मा (पोखरेल) व जि नापलाः वनाबलय् थ:गु थौंकन्हेयागु जीवनयात कयाः वय्‌कलं छकूचा खँ थुगुकथं धयादिल — "आः जाः जि च्वयेज्या याये मफुत। थम्हं न्ववानाः मेपिन्त च्वकेगु बानि नं मदुगुलिं जि खालि थःगु ह्नि ल्याःखानाच्वना। जि लुमंके नं मफयावं वन। न्ववायेबलय् नं मे बरोबर उखेथुखे लाःवं।

संस्कृत भाय्‌या थःयाके दुगु ज्ञान व नेपाली भाय्‌प्रति थःयागु स्वसा (दृष्टिकोण) च्वंकाः वय्‌कलं धयादिल — "थःगु ग्रन्थय् जि संस्कृतया गुलि प्रयोग याना व प्रयोग जि थःम्हं विधिवत कनये यानातयागु ज्ञानया भलसां मखु, खालि थःगु स्व-अध्ययनया बहकयाःजक सम्भव जूवंगु खः। मेपिनिगु साहित्य गुलि गुलि ब्वन उलि उलि हे व साहित्यय् दयाच्वंगु सेल्लाःगु खँ थःयाके दुहां वइगु खःला धयाथें जिकय् मती वः। ... ... जि नेपाली भासं नं च्वयेगु कुतः मयानागु मखु, तर नेवाः भासं च्वय्‌बलय् गुगु न्ह्याज्याग्ह (गतिशीलता) व सन्तोष दयेमाःगु खः उलि बये मफूगुलिं जि हाकनं कुतः मयाना। जि थःगु साधनाय् दुबिनाच्वनाह्म व्यक्ति जूगुलिं अले स्वभावकथं नं उलि पिस्वःह्म (बहिर्मुखी) मखुगुलिं जि जनसम्पर्कय् वयेमफु। तर जितः राष्ट्र कविकेशरी' या सम्मान बिउगुलिं थुकियात जि थः मांभाय् नेवाः भासं राष्ट्र व मानवताया थम्हं यावेत स्वयागु सेवाया वास्तविक कदर जूगु खः धइकथं मती तयाच्वना।

"कविशिरोमणि भाजु लेखनाथप्रति जि तःधंगु श्रद्धा। जि हे धयागु ख'– वय्‌कःया रथयात्रा याये नु धकाः। थःगु रथयात्रा जुइगु खँ वय्‌कःया मयः तर जिपिं सकसिनं जुइमाः धकाः तिवः (कर) याना। भाजु कुलबहादुर ड्राइभरजुं छगू गजबगु सुन्दर व न्हू धाँचायागु धिरिधिरि खः दयेकादिल। उबलय् प्रधानमन्त्रीनिसें कयाः ये" दुपिं दक्व धयाथें साहित्यकारतय्‌सं ११ साल पुस २० गते खुन्हु वय्‌कःया रथ सालेज्या जुल। वय्‌कः मदय् न्ह्यः हे वय्‌कःया सम्मानय् छगू अभिनन्दन-ग्रन्थ पिकायेगु खँ पक्का जूकथं जि थन क्वसंच्वंगु ४ ध्वःया चिनाखँ च्वयाअभिनन्दनः ग्वय्‌वां तया :—

□ स्वयादिसँ 'थ्व नं जिमि वैत' (ने. सं. १०८८) मुना सफूया जिल्लाया ल्यूनेया पाना। उकी २६ गू सुफूया नां बियातःगु दु। ल्यं स्वंगू चाहिं थथे खः – 'छुं म्ये' (म्ये मुना) (२) नेपाल संस्कृति (च्वखँ मुना (३) डायरी (बाखं मुना)

ग्वय्‌दाँ

ह:गुलि कविमुकुटमणि । छं न्हूगु काव्यपरम्परा
थौं थ्व नेपालं भिंक थुलि साहित्यया
जिमिगु जीवनया कमाइ फुक्क मुना: 'अभिनन्दन-ग्रन्थ' दय्‌का:
आकिवं ल:ह्लायेत ग्वय्‌दाँ तयेधुन ।

तर वय्‌क:या निधन जूगु धुलिमंछि दयेधुंका: नं वय्‌क:यागु लुमन्ति सफू (स्मृति ग्रन्थ) पिहाँ मव:नि । अले गुगुं स्मारक नं तयार मजूनि । थुकि जित: त:धंगु दु:ख । भीसं वय्‌क:या सम्मान यायेमा: । मखुसा "कौडीमा पनि मिल्किन्छ भिल्लका देशमा मणि" धयागु खँ सत्य जूवनी । ...... गुगु परिस्थितिइ भाजु लेखनाथजुं च्वयेज्या यानादिल, उकिइ नाक्क विचा: याना: स्वयेगु ख:सा वय्‌कलं तच्वकं हे सुला:सुला: राणाशाहीया विरुद्धय् गजबगु स: थनादीगु ख: । उजा:गु परिस्थितिइ उकथं च्वयेफुगु व नेपाली साहित्ययात त:मि यायेगु ज्या यानादीफुगु खँय् विचा: यानास्वयेबलय् जा: वय्‌क:यात जि छगू अथंय् जा: देवकोटा स्वया: नं अभ त:धंम्ह कवि धाये ।"

प्राध्यापक पोखरेलजुया धाराप्रवाह अभिव्यक्ति मुसि पायेबंगु मौका दयेबं भं-भं तच्वतं (बेसं) छात । वय्‌कलं थ: तच्वकं म्हं मफुबलय्‌यागु छपु तसकं प्रवाहमय काव्य न्यंकादिल । भाजु 'हृदय' जुं उकिया प्रशंसा यानादिल । व जि वय्‌क:यात थ:गु व शब्द-चिन्ताचा कुति न्यानां सजग यायां च्वंकाच्वना । तर ताईतक उकिया छुं हे असर सीमदु । आखिरय् थ:गु बेरा तापा: धयागु वय्‌क:या लुमंसे वल ला छु थें, वय्‌कलं 'हृदय' जुयात थ: लिहाँ वनेगु अनुमति पवनादिल । जि धुक्क जुया ।

सन्ध्याका: जुइथें च्वनेधुंकल । वने त्यय्‌का: जि पोखरेलजुया ध्यान दुने ला:गु कोथाय् त:यात:गु महाकवि जुया धर्मपत्नीया मूर्तिइ साला । अनंलि जिपिं विदा जुया: लिहाँ वने हे त्यनाबलय् छगू अजूचाइपुगु (आश्चर्यप्रद) वस्तुइ जिगु मिखा आकाभाकां जूवन । महाकवि बहः काकां दनादिल, अले तुतां चुचुं जिमि म्हा: न्हा: भायादिल । जिमिसं नेवा: भाय्‌यात "नेवारी भाषा" धाधां चर्चा यानागु ताया: स्वहानय् क्वहाँवंवं वय्‌कलं इवास चकना (टिप्पणी) यानादिल — "छिकिपिसं 'नेवार' शब्दया विशेषण 'नेवारय्' छाय् दयेकादियागु ? जित: थ्व मय: बाँ नं मला: । गये मगर, गुरुङ्ग, तामाङ्ग, थजा:पिं मङ्गोलवर्गया भाय्‌तय्‌त छिकिपिसं लिउने दीर्घ ईकार ह्वना: धायेगु यानामदी; अये हे तुं नेवा: भाय्‌यात कया: यायेगु यानादिसँ रे । कि 'नेवा: भाषा' धयादिसँ कि मखुसा 'नेवार भाषा' थजा:गु अशुद्ध प्रयोग छाय् ?"

जिपिं निम्हेस्यां भन्वे छ्वकलं थें च्वंक न्ह्यस: यायेलात । व न्ह्यस:या दुस्य: थ्ये च्वं- 'नेवार भाषा' धयागु नां मयोंपि मनूत नं ला दय्‌फु नि ?

याक्वनं हे वय्‌कलं उकिया लिस: बियादिल — "उकिया चिउता: (चिन्ता) छिकिपिसं कयादी म्वा: । अशुद्ध न्ववायेगु थिक मखु, तर व शुद्ध न्ववायेबलय् नं मसिसे सुनानं छुं धाल धा:सा व धा:म्हेसित ध्वाथुइका बियादिसँ रे !"

अनंलि वय्‌कलं क्वस्संला:गु तंय् (तल्लाय्) च्वंगु च्वनेकोथा (बैठक) थायेकादिल । व च्वनेकोथाया उत्तर-दखिन याना: निद्या दु खनी । उत्तरपाखेयागु द्वायूसं वय्‌कलं हे दयेकादीगु

श्रृंगाररसया बाबांलाःगु कलाकृतित ब्वयातःगु । अथे हे वय्कलं ह्लापा थानादीगु बाजंत नं नेवाःतय् चलनकथं कार्तिकनिसें न्हू दँ शुरु जुइगु । मचाबलय्‌निसें वय्कः गुंलाबाजंपाखे ध्येचू । अथे हे वय्कःया बुबाजुं नं तसकं हे बाबांलाःगु किपा ग्वये-च्वये यानादीगु । बुबाजुया प्रेरणां हे भाजु 'हृदय' जुया मचांनिसें ग्वयेच्वये ज्याय् (चित्रकलाय्) तःधंगु अभिरुचि व अभ्यास । थुगुकथं चित्रकला व बाजं थायेगु ज्याय् वय्कः मचांनिसें थेच् ।

थपि वस्तूत स्वःता, हानं वय्कलं मुनादीगु नेवाः भाय्या छगू दराज सफूत नं अन कोथाय् दयाच्वन । सफूतय् ल्याः थ्यंमथ्यं ८००।

दखिनपाखेयागु छाय् वय्कलं थम्हं ब्वनादीगु नेपाः भाय्, संस्कृत, नेपाली व हिन्दीया अनेकं सफूत व पत्रपत्रिकात, वय्कःयात ससम्मान लःल्हानातःगु मान, पदवी, उपहार व अभिनन्दनपत्रत अले नेवाः जाति व जातिया संस्कृति ह्वसोका बिइगु किपात अनेक फ्रेमय् तयाः व मेमेगु किसिमं सजय्यानाः तयातःगु । थपिकुथक वस्तूत स्वस्वं वनाबलय् वय्कःयापाखें गुलि सोकेगु मौका दत उकि जिनिसं थ्व खँ ध्वायुल – थ्व छें वय्कलं थः केहें मय्जु मोतिलक्ष्मी तुलाधरयात लःल्ह्लाना दीधुंकल । वय्कः मोतिलक्ष्मीं नं थ्व छें नेवाः भाय् व उकिया साहित्य, कला व संस्कृतिया छगू असाधारण लुमन्तिकया (स्मारकया) रूपय् भविष्यया मुलय् तयाः महाकविजु मवय्धुंकाः नेपालभाषा परिषद्‌यात ह्लापं घनीकथं व संस्थाया नामं च्वयाः बिया-दीधुंकल । ओहो ! जिमि गवाय्धंगु सौभाग्य । वहे न्ह्यस्वः जुह्म (दूरदर्शी) राष्ट्रप्रेमी नेपाःमि मिसा (नेपाली नारी) या ह्लाःतं २-ला थाये थीक न्ह्यः ह्लिनसिया प्रसाद ग्रहण यायेखंगु ।

थिमित थ्व खँयात नं ज्ञान लुल- भाजु 'हृदय' जं थ्व नेपालभाषा परिषद्‌यात जन्म बियादीगुजक मखु कि, वय्कलं थ्व संस्थाया नामय् छवलं ५०००।- दाँ ह्लापं बियाः उकियात बैंकया मुद्दती खाताय् तयाबियादीगु दु । वय्कलं थः व थः केहें निह्मसिया दथुइ अंशभागकथं दाजुकिजा निह्मसिया थें च्वंक पूर्ण समानताया व्यवहार कायम यानादिल । थौं-कन्हे वय्कःया १०-१५ पी जग्गा दु । ७ सालं थुखे वय्कलं गुगुं खास लजगाः मज्वंसे थःगु हे पंत्रिक आम्दानीं व 'कविकेशरी' जुयादीकथं लय्लसं थःत वइगु ४००।- दामं थःपिनि ह्लिंह्लिया जीवन थम्हं फुकथं मामुलिकथं न्ह्याकाबं यंका च्वनादीगु दु ।

देशविदेश चाःहिलादीगु खँय्‌चाहिं वय्कः देशय् दुने पोखरा, पाल्पा, बुटवल, वीरगञ्ज, विराटनगर व धनकुटा, बेशंपिने चाहि १३ सालय् स्व. बालचन्द्र शर्माजुया नेतृत्वय् चीनवंगु प्रतिनिधि मण्डलया उपनेता जुयाः भ्राःगु ।

१७ साल मंसीरतकया थःपिनि जीवन-घटनातय्‌त कयाः वय्कलं च्वयादीगु लुमंतिया निधाः सफू दु । छगू पूवने धुंकूगु व मेगुचाहिं बच्छि जाये धुंकूगु । लिपा वनाः गुबलय् नेवाः व नेपाःमितय्‌सं वय्कःयात भौतिक रूपय् लुइके मफयाः इतिहासय् मालेमाली, उबलय् थ्वकि वय्कःया बारे माक्व महत्त्वपूर्ण तथ्य, विचाः व भावनाया जः होलिइतिनि । थपिं निधां च्वये-धुंकाः वय्कलं अनं उव्वः च्वयेगु ज्वं (सिलसिला) त्वःतादिल ।

ई तसकं चिहाकः थकि जिपिं चाया च्यः जुजुं वनाच्वना । जिमिगु लहरं (रहरं) आः भ्रं-भ्रं उव्वः थः थःथे (स्वच्छन्द) विचाःया इच्छायात व निगू कोथाया दुने, तर जिनिसं थःथःगु उत्सुकतायात फेयां थ्वातुथक च्युच्युं थःथःत पिने गलिइ थ्वकया । अले छम्हेस्यां मेमेस्त स्वया-बलय् जिपिं तसकं हे आत्मविभोर तर लातास्वमि (मूकदर्शक) थें च्वनेदयाच्वना । ★

न्याःलः० ० ०ख्याँ

निह्न मनू छ्गू खँय् ततःसलं ल्वानाच्वन । लय् वःह्म छह्म मनुखं इमिके न्यन– 'छाय्, छ खँय् छिपि थथाय्सकं ल्हालाच्वनागु ?'

छह्मसें धाल– 'जि धुखेर पूर्व धयां थ्वं पश्चिम धयाच्वन । पश्चिमयात पूर्व धकाः जिद्दी यानाच्वन । थ्व हे खँय् जिमि कचकच जुयाच्वंगु'

व मनुखं धाल– 'ख्व भाइ ! दक्वसियां मत छ्गू हे जुइमाः धइगु मदु ! थला थःथःगु विचार खः'

छह्म ह्यय्भिसगुलु विद्यार्थी बँय्च्वंगु घू सुपसापनायं निपा ल्हाःतं इतुइयाः पुइका तःगु सफुतिइ तयाच्वन । थ्व खनाः गुरू वयाल न्वानाः धाल– 'छ यानाच्वनागु छं, जि धया थाय् चि मतलें'

विद्यार्थी लिसः बिल– 'मखला सर ! सफ भचाजक धेचुलकि आखः दक्वं कथुगुयें वागु । वहे वाःगु आखः मोयाः सफुतिइ लयेत सनाच्वनागु'

छह्म पोह्लयां जाः थानाच्वंगु छह्म दार्शनिक दनाः स्वयाच्वन । स्वस्वं वं धाल– 'अहा ! गपाय्चो मिलय्पानाः चिचिह्नःगु प्वाः चिनाच्वंगु ।

न्ह्यागुं खँय्नं कुंखिना जुइह्म छह्म मनू गामय् चाह्युह्युं छमा तःमागु अँमा क्वय् भ्वासु फित । अँमाय् थस्वस्वं वं बिचाः यात । थपाय्मागु, बुलि बल्लागु सिमाय् गचिचाग्वःगु सि । ह्नानं फसिमाः स्वः मांहे बँय्सं म्यम्यःलुइकाः गपाय्गपाय्मछि ग्वःगु सि । बरू थ्व अँया पलेसा फसि सयेकूगु जूसा ल्वःगु ।

उबलय् हे लाक च्वं पाकय्जूगु छगः अँ कुतुंवयाः वया छ्यँनय् लात । वं छ्यंः तिया थाथाइथि दन । जः खः स्वत । म्ह्ःनेसं अँ खनेवं वं धाल– 'धात्थें अँया पलेसा फसि हे सःगु जूसा थौं जिगु छ्यंः हे तज्याइगु जुइ । धन्य प्रकृति ।

छन्हु स्वह्म बुज्रूक कुह्मा: त्वालय् चाह्यूवल । त:त:ग्व:गु त्यप भोपुइका: पानात:गु खना: छह्मसें धाल– 'थ्वला सत्य युगया त:त:र्घिंवि खाया खेँय् जुइ । उबलय् किसि हे थ्वाना नइपि खा दु धा:गु । थं तकं यात ।

मेह्मसें भचा थिइक वना: तिसकं थियास्वल । –'थ्व खाया भारा ख: भाइ । तर वयेकूह्म भचा मुर्ख खनिसा च्वये प्वा: छप्वा:जक दयेकूगु जूसा छ्यं तये जिइगु'

स्वह्मह्म बुज्रूकं भोपुयात:गु त्यप भतिचा घ्यचुइका: थ्वछुना: स्वत– 'जा ! थ्वला प्यनप्नं छचातं ह्लगं खनिसा ।

जंगल धइगु गबलें हे मखंह्म छह्म मनू नेपा:या प्यथ्वय् बन जंगल स्वयेधका: वल । व च्वंगु होटलया छह्म गाइडं वयात जगल चाहिके यंकल । वं छ्यं ह्लोना: ह्लोना:, गुबलें थ्वथ्व छुना: खुब स्वत ।

बहनिइ थ: च्वनागु होटलय् लिहाँवयेवं वया कोथापालां न्यन– 'जंगल स्वया वयेधुन मखुला, गय्च्वं'

व भचा विवक भावं लिस: बिल– 'गो बांलाक स्वये मखन'

छाय् ? पासाह्मसें न्यन ।

'न्ह्याथाय् स्व:सां सिमा सिमांजक किना: जंगल हे खने मदु'

यमराजया न्ह्य:ने सजांय न्यंकेत यमदूतं स्वह्म मनू थने हल । उकिइ छह्म वकिल, छह्म व्यापारी व छह्म मन्त्रि । इमिसं जीवनय् ग्व:क: तत:धंगु फप्खं ह्लाना: गरीव जनतायात धों लात वहे कथं फाइल स्वस्वं सजांय न्यंकल ।

ह्लापं वकिलया पा:वल वयात यमराजं भिक: मदिसे दथ्वं नरक चाहिलेगु उजं बिल ।

वया लिपा व्यापारीया पा:वल वयातनं तत:धंगु भुठ्ठा खं ह्लाना: नयेमखंपि जनतायात भंग: ला:गु ल्याखं नीन्याक: नरक चाहिके छ्वत ।

आ: मन्त्रिया पा:वल । तर न्ह्यतिनि अनसं दुह्म मन्त्रि वेपत्ता जूगु खना: यमराजं दूतयाके न्यन–'ग्व ? मन्त्रि धा:ह्म गन वन ? यमदूतं धाल– 'महाराज । छ:पिनिगु सजांय न्यने न्ह्य: साइकल छक:नि कयाहये धका: वन'

□

'सितु'या मू–हामा (संरक्षक)

भाजु स्वयम्भुलाल श्रेष्ठ

बुह्नि – नेपाल सम्बत, १०४१ थिलाथ्व २

(वि. सं. १९८७ मार्ग ६)

थाय्बाय् – (क) तापाहिति, यल

(ख) लाल निवास, भद्रपुर झापा

'नेवाः, नेवाःभाय् व संस्कृति' 'झिजि' थेंजाःगु अन्वेषणात्मक सफूया च्वमि । आःतक वय्कःया 'झिजि' 'नेवाः, नेवाःभाय् व संस्कृति' 'मां भाय्' 'ख्वाः धासा' 'व्यक्तित्वको पुञ्ज' 'हाम्री नेपाली' 'सत्तलको खोजमा' हाम्रो गरिमा' आदि सफू पिदने धुंकुगु दु ।

'श्रेष्ठ प्रकाशन' श्रेष्ठ सिरपाः' थेंजाःगु भाषा-साहित्यया योगदानय् हःपाः बियाच्वंगु प्रकाशन, सिरपाः स्वनाः थःगु देसय् हे उपेक्षित जुयाच्वंपिं नेपालभाषाया च्वमिपिंत दकलय् ह्नापां सम्मानया परम्परा स्वंम्ह व्यक्ति वय्कः हे खः धाय्याः ।

भाषा-साहित्य व संस्कृतिया मतिना ग्वानाच्वंगु वय्कःया व्यक्तित्वय् देया सकल भाषा-साहित्यसेवकतय्गु लागि प्रेरणाया जः लुया वः ।

'सितु'या मू–ह्ामा (संरक्षक)

भाजु पियुषवहादुर अमात्य

बुह्रि– नेपाल सम्वत १०६५

(वि. सं. २००२)

थाय्बाय्– वंगः तःधंचुक, ये

उच्चशिक्षा क्वचाय्‌वं वय्‌कः शिक्षा सुधारया सस्ताहुं अध्ययन क्वाय् बुह्रांभाल । ने. सं. १०८५ (वि. सं. २०२४) स त्रिभुवन विश्वविद्यालयया सिनेटय् निर्वाचित नं जुया दिल । ह्यु पाःया लागि आय्‌बुवाह्म छह्म नकतिनिथा स्यायह्म, व्वंका च्वना च्वनांजक सन्तोष जुइमफया ने. सं. १०९१(२०२८)स स्नातकस पाखें राष्ट्रिय पञ्चायतया उमेदवारय् दना राजनैतिकय् पलाः तयादिल । कृषि प्रधान थःगु देशय् उद्योग स्थापना यायेगुलि नं तस्सकं उत्साहित जुया दिल ।

देसया धर्म जातिय व आर्थिक समानताया लागि नं वय्‌कःया सः व्वः । इलय् व्यलय् मां–भाय् थकायेत वय्‌कलं यानादीगु ज्वहालि स्तुत्य खः । थ्व वय्‌कःया मां–भाय् प्रति थःगु मतिनाया चि खःसा, छखें मनूतय्‌गु थःगु अभिव्यक्तिया जन्मसिद्ध अधिकारप्रति आग्रह नं खः ।

सितुया सह-संरक्षक जुयाः ग्वाहालि यानादीपिं

प्रेमशान्ति तुलाधर
कमल पुखू, येँ
नेपालभाषा – प्राध्यापिका
पद्म कन्या क्याम्पस

घनश्याम राजकर्णिकार
कमल पुखू, येँ
प्रकाशित सफू :
(क) केही चिन्तन केही मन्थन
(ख) स्वदेशको सम्झना विदेशको यात्रा
(ग) सम्पादन – बुद्धको सम्झना
– कल्याणको कामना
अध्ययन: एम. ए अर्थ शास्त्र,
इण्डष्ट्रीयल म्यानेजमेण्ट, प. जर्मनी

अमरकाजि कसाः
केल मासं गल्ली, येँ
(चि–बाखंमि, साँस्कृतिक व पेन्टिङ्गय् रुचि)

शरद श्रेष्ठ
बाग बजार, येँ

पशुपतिभक्त प्रधानाङ्ग
चोछेँ त्वाः, ख्वप
(समाजसेवी, तबला बादनय् रुची)

केदार सुवेदी
तौमढी त्वाः ख्वप ।
(धर्म व भाषा अन्वयषणय् रुची)

कृष्णबहादुर श्रेष्ठ
१०/१९९ यालाछेँ, यल
प्रोग्राम अफिसर
(पाटन संयुक्त क्याम्पस)

कृष्ण जोशी
नाग वहाः, यल
नेपाल भाषा – प्राध्यापिका
(पाटन संयुक्त क्याम्पस)

ज्वाला स्थापित
येँ
नेपाल भाषा – प्राध्यापिका
(पाटन संयुक्त क्याम्पस)

रविरत्न शाक्य
ॐ बहाल, येँ
गणित – प्राध्यापक
(पाटन संयुक्त क्याम्पस)

सुजाता मानन्धर
त्यौड त्वाः येँ
(शिक्षिका– आनन्द कुथि बिद्यापीठ)

अनागतरत्न कसाः
केल बालकुमारी, येँ ।

केशव बहादुर श्रेष्ठ
(इलेक्ट्रिकल इञ्जिनियरिङ्ग)
कान्तिपथ येँ ।

सह-संरक्षक जुइत बचं बियादीपि

* रत्नमान डंगोल, मखन त्वा:, यें
* निरञ्जनरत्न शाक्य, यें
* शान्तहर्ष वज्राचार्य, यें
* कृष्णकमल मल्ल, ख्वप

'सितु'या आजीवन ग्राहक जुयादीपिं

१. मय्जु मोतिलक्ष्मी शाक्य
७/२५८ कोहिति, यें

२. मय्जु सरला प्रधानाङ्ग
केल त्वा:, यें

३. मय्जु मनदेवी तण्डुकार
नेपाल बैंक लिमिटेड
प्रधान कार्यालय

४. भाजु दीपक मानन्धर
५/७२३ मरु चिलाछें, यें

५. भाजु दुर्गेशराज वली
ताहाचः त्वा: यें

६. भाजु रज्जुराज तुलाधर
तहाचः त्वा: यें

७. शोभा इम्पोरियम
विशाल बजार
(SHOP No. 32)
शुक्रपथ, यें

८. भाजु ॐ बहादुर श्रेष्ठ
२०/५०४ ठमेल, यें

९. नेमसिंह नकर्मि
चक्रपथ सानेपा, यें

१०. जन-ज्योति पुस्तकालय
भक्तपुर नगर पञ्चायत
ख्वप

का. मै. अ. द. नं. १६३/२५३

थाकू : **हिसि प्रेस,** जमल, सेतो दरबार, येँ ।